

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**KORUMA STATÜLÜ ALANLARDA YEREL
HALKIN KORUMA ALGISI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA: IHLARA VADİSİ ÖRNEĞİ**

Muhammed Yusuf ORHAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Haziran-2025
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Muhammed Yusuf ORHAN tarafından hazırlanan “**Koruma Statülü Alanlarda Yerel Halkın Koruma Algısı Üzerine Bir Araştırma: Ihlara Vadisi Örneği**” adlı tez çalışması 16/06/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Prof. Dr. Özer KARAKAYACI
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Danışman

Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Üye

Doç. Dr. Fadim YAVUZ
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Mevlüt UYAN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Muhammed Yusuf ORHAN

16.06.2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KORUMA STATÜLÜ ALANLARDA YEREL HALKIN KORUMA ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: IHLARA VADİSİ ÖRNEĞİ

Muhammed Yusuf ORHAN

**Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı**

**Danışman: Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR
2025, 151 Sayfa**

Jüri

**Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR
Prof. Dr. Özer KARAKAYACI
Doç. Dr. Fadim YAVUZ**

Bu tez çalışması, farklı koruma statülerinin bir arada bulunduğu Ihlara Vadisi'nde, planlama ve koruma süreçlerinde ortaya çıkan kurumsal ve yönetsel sorunların; yerel halkın günlük yaşamı, sosyo-kültürel ve ekonomik faaliyetleri ile koruma süreçlerine dair algı ve katılımı üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çok aktörlü yönetim modelleri çerçevesinde şekillenen koruma politikaları, doğal ve kültürel mirasın sürdürülebilir şekilde korunmasını hedeflese de bu politikaların sahadaki uygulamaları çoğu zaman yerel topluluklar açısından çeşitli sosyo-ekonomik ve yönetsel sorunları da beraberinde getirmektedir. Ihlara Vadisi'nde bir arada bulunan farklı koruma statüleri, yetki paylaşımı, kurumlar arası eşgüdüm eksikliği ve planlama süreçlerindeki parçalanma nedeniyle yönetsel bütünlüğün sağlanmasını güçleştirmekte; bu durum koruma uygulamalarının etkinliğini azaltarak yerel halk ile kamu kurumları arasındaki güven ilişkisini zedeleyebilmektedir. Ayrıca koruma statülerinin getirdiği hukuki ve idari kısıtlamalar, yerel halkın geleneksel arazi kullanımı ve geçim stratejileri üzerinde doğrudan etkiler yaratarak, toplulukların yaşam biçimlerinde dönüşümlere ve çeşitli gerilimlere yol açmaktadır. Bu bağlamda çalışma, Ihlara Vadisi'nde yaşayan yerel halkın koruma statülerine dair bilgi düzeylerini, koruma politikalarına ve planlama süreçlerine yönelik algı ve tutumlarını, karar alma mekanizmalarına katılım düzeylerini ve karşılaştıkları sorunlara ilişkin değerlendirmelerini ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, anket uygulamaları ve ilgili kurum temsilcileriyle yapılan görüşmeler aracılığıyla nitel ve nicel veriler toplanmış; böylece koruma süreçlerinin toplumsal boyutu kapsamlı şekilde analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, yerel halkın koruma statülerini çoğunlukla yaşamı kısıtlayan ve dışlayıcı mekanizmalar olarak algıladığını; ancak aynı zamanda ekoturizm, sürdürülebilir tarım ve kültürel miras temelli girişimler aracılığıyla bu süreçlerden fayda sağlama arayışında olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte koruma politikalarının uygulanmasında yaşanan bürokratik engeller, mülkiyet haklarına ilişkin belirsizlikler ve karar alma süreçlerine sınırlı katılım, halkın koruma uygulamalarına yönelik eleştirel bir mesafe geliştirmesine yol açmaktadır. Bu tez, çoklu koruma statülerine sahip alanlarda yerel halkın algı, tutum ve beklentilerini merkeze alarak, koruma politikalarının toplumsal kabul edilebilirliği ile yönetsel sürdürülebilirliğine katkı sağlayacak öneriler sunmakta; Ihlara Vadisi örneği üzerinden elde edilen sonuçların, Türkiye'de benzer doğal ve kültürel miras alanlarının planlanması ve yönetimine yönelik politikalara yol gösterici olması hedeflenmektedir.

Anahtar kelimeler: Doğal ve kültürel miras, Ihlara Vadisi, Katılım, Koruma algısı, Koruma statüsü, Yerel halk

ABSTRACT

MS THESIS

A STUDY ON THE CONSERVATION PERCEPTION OF LOCAL COMMUNITIES IN AREAS WITH CONSERVATION STATUS: THE CASE OF IHLARA VALLEY

Muhammed Yusuf ORHAN

**Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of City and Regional Planning**

Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR

2025, 151 Pages

**Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR
Prof. Dr. Özer KARAKAYACI
Assoc. Prof. Dr. Fadim YAVUZ**

This thesis investigates how the coexistence of multiple conservation statuses in the Ihlara Valley impacts the local community's daily life, socio-cultural and economic activities, as well as their perceptions of and participation in conservation processes, by revealing the institutional and administrative challenges encountered in planning and conservation practices. Although conservation policies shaped within multi-actor governance models aim to ensure the sustainable protection of natural and cultural heritage, their implementation on the ground often gives rise to various socio-economic and managerial problems for local communities. In the case of the Ihlara Valley, the presence of overlapping conservation statuses complicates the establishment of administrative coherence due to fragmented planning processes, a lack of inter-institutional coordination, and ambiguous distributions of authority. This situation reduces the effectiveness of conservation practices and undermines the trust relationship between local residents and public institutions. Moreover, the legal and administrative restrictions imposed by these conservation statuses directly affect the traditional land-use practices and livelihood strategies of the local population, leading to transformations and tensions in their ways of life. Against this backdrop, this study aims to explore the knowledge levels of the Ihlara Valley's residents regarding the existing conservation statuses, their perceptions and attitudes toward conservation policies and planning processes, their degree of participation in decision-making mechanisms, and their assessments of the problems they encounter. Qualitative and quantitative data were collected through semi-structured in-depth interviews, surveys, and discussions with relevant institutional representatives, enabling a comprehensive analysis of the social dimensions of conservation processes. The findings indicate that the local community predominantly perceives conservation statuses as restrictive and exclusionary mechanisms. However, they also seek to benefit from these processes through alternative economic models such as ecotourism, sustainable agriculture, and cultural heritage-based entrepreneurship. Nevertheless, bureaucratic obstacles encountered during the implementation of conservation policies, uncertainties regarding property rights, and limited involvement in decision-making processes foster a critical distance between the community and conservation initiatives. By centering on the perceptions, attitudes, and expectations of the local population in multi-layered conservation areas, this thesis offers recommendations aimed at enhancing the social acceptability and administrative sustainability of conservation policies. Ultimately, the study aspires to inform the planning and management of similar natural and cultural heritage areas in Turkey, drawing on insights derived from the case of the Ihlara Valley.

Keywords: Conservation perception, Conservation status, Ihlara Valley, Local community, Natural and cultural heritage, Participation

ÖNSÖZ

Çalışmamın her aşamasında bana yol gösteren, birikim ve tecrübelerini tez hazırlık sürecinde benimle paylaşan, sabırla süreç boyunca bana destek olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR'a saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte manevi desteklerini esirgemeyen, her daim yanımda olan eşime, çocuklarıma, anneme ve babama gönülden teşekkür ederim.

Muhammed Yusuf ORHAN
KONYA-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
ÇİZELGE DİZİNİ.....	x
SİMGELER VE KISALTMALAR	xi
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Problem Tanımı ve Amacı.....	3
1.2. Tezin Özgün Değeri ve Kapsamı.....	6
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI	8
2.1. Koruma Statüleri ve Yasal -Yönetmelik Çerçeve	8
2.1.1. Doğal Sit Alanları	17
2.1.2. Kentsel Sit Alanları.....	19
2.1.3. Tarihi Sit Alanları	22
2.1.4. Arkeolojik Sit Alanları.....	22
2.1.5. Milli Parklar	24
2.1.6. Dünya Miras Alanları-UNESCO	28
2.1.7. Ramsar Alanları	33
2.1.8. Tabiat Parkları ve Tabiatı Koruma Alanları	35
2.1.9. Özel Çevre Koruma Bölgeleri	37
2.2. Farklı Koruma Statülerinin Bir Arada Bulunması.....	39
2.2.1. Karma Sit Alanları	40
2.2.2. Çakışan Sit Alanları	41
2.2.3. Farklı Koruma Statülerinin Bir Arada Bulunduğu Örnekler	42
2.3. Farklı Koruma Statülerinin Bir Arada Bulunmasının Ortaya Çıkardığı Etkiler..	49
2.3.1. Yönetmelik ve Kurumsal Etkileri.....	51
2.3.2. Yerel Halk Üzerindeki Etkileri	55
2.3.3. Yerel Halkın Koruma Statülerine Bakışı	59
2.3.4. Planlama Sürecine Katılım ve Aidiyet.....	60
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	62
3.1. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Süreci	64
3.2. Örneklem Alanının Belirlenmesi ve Gerekçesi	65
3.3. Anket ve Derinlemesine Görüşme Teknikleri	69
4. SAHA ARAŞTIRMASI VE BULGULAR.....	72
4.1. Çalışma Alanının Genel Özellikleri.....	72
4.1.1. İhlara Vadisinin Coğrafi ve Tarihi Özellikleri.....	75
4.1.2. İhlara Vadisinin Doğal-Kültürel Değerleri ve Koruma Statüleri.....	76
4.2. İhlara Vadisindeki Planlama ve Koruma Sürecinde Ortaya Çıkan Sorunlar	81
4.3. Yerel Halk ile Gerçekleştirilen Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi	87

4.3.1. Anket Verilerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları	87
4.3.2. Anket Verilerinin Ki-Kare Analizi	98
4.4. Kurumlarla Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme Sonuçları	108
4.5. Bulguların Tartışılması	118
5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	122
KAYNAKLAR	127
EKLER	148
EK-1: Anket Soruları	148
EK-2: Derinlemesine Görüşme Soruları.....	151

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 2. 1. Korunan Alan Statüleri.....	13
Şekil 2. 2. Türkiye’de Korunan Alanlar ve Yönetiminden Sorumlu Birimler.	17
Şekil 2. 3. Türkiye’nin Ramsar Alanları Haritası.....	35
Şekil 2. 4. ÖÇK Bölgeleri.....	39
Şekil 2. 5. Türkiye Geneli Sit Alanları Dağılımı.....	41
Şekil 2. 6. Beyşehir Gölü Görünüm	46
Şekil 2. 7. Beyşehir Gölü Doğal Sit Alanı Sınırları ve Milli Park Sınırı.....	47
Şekil 3. 1. Aksaray İlinin Türkiye’deki Konumu	66
Şekil 3. 2. Ihlara Vadisinin Aksaray İlindeki Konumu	66
Şekil 3. 3. Ihlara Vadisi ÖÇK Sınırları.....	67
Şekil 4. 1. Ihlara ÖÇKB 1. Etap 1/25.000 Nazım İmar Planı.....	75
Şekil 4. 2. Belısırma Köyü-Ihlara Vadisi Genel Görünüm.....	76
Şekil 4. 3. Ihlara Vadisi Kaya İçerisinde Oyulmuş Tarihi Yapılar.....	77
Şekil 4. 4. Ihlara Vadisi ÖÇK ve Arkeolojik Sit Alanları Sınırları	79
Şekil 4. 5. Ihlara Vadisi ÖÇK ve Doğal Sit Alanları Sınırları.....	80
Şekil 4. 6. Belısırma Köyü-Ihlara Vadisi İmar Planı Çalışma Sınırları Uydu Görüntüsü	84
Şekil 4. 7. Ihlara ÖÇKB Belısırma KAİP Sentez Çalışması	85
Şekil 4. 8. Belısırma Köyü Kaya Düşmesi Yaşanan Alan.....	85
Şekil 4. 9. Ihlara Vadisi Melendiz Çayı Yağış Sonrası Zarar Gören Kaçak Turistik Tesisler.....	87
Şekil 4. 10. Ankete Katılan Bireylerin Koruma Statüleri Hakkında Daha Fazla Bilgi Edinmek ve Katılım Sağlamak İçin Tercih Edilen Kaynaklar	94
Şekil 4. 11. Ankete Katılan Bireylerin Koruma Uygulamalarına Katkı/Aktif Katılım Sağlamayı İsteme Durumu.....	95
Şekil 4. 12. Ankete Katılan Bireyler Tarafından Belirtilen Planlama Sürecinde Karşılaşılan En Temel Sorunlar	96
Şekil 4. 13. Ankete Katılan Bireyler Tarafından Belirtilen Koruma Uygulamalarında Değiştirilmek İstenen Durumlar	97
Şekil 4. 14. Ankete Katılan Bireyler Tarafından Belirtilen Koruma Statülerinin Yerel Yaşamı Desteklemesi İçin Bulunulan Öneriler	98

ÇİZELGE DİZİNİ

Çizelge 2. 1. Türkiye Geneline Karma Sit Alanlarının Sayısı.....	41
Çizelge 2. 2. Türkiye’de Farklı Koruma Statülerine Sahip Alanlara Örnekler (Mevcut Sit Türleri ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar)	48
Çizelge 4. 1. İhlara Vadisinde Bulunan Koruma Alanları.....	81
Çizelge 4. 2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ve Koruma Statüleri ile İlgili Bazı Verileri.....	89
Çizelge 4. 3. Katılımcıların Koruma Statülerine ve Politikalarına İlişkin Görüşleri	92
Çizelge 4. 4. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Statüsü Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumlarının Karşılaştırılması	101
Çizelge 4. 5. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Statülerinin Bölgedeki Yapısal ve Doğal Alanları Nasıl Etkilediğini Bilme Durumlarının Karşılaştırılması	102
Çizelge 4. 6. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Politikaları Oluşturulurken Yerel Halkın Fikrinin Dikkate Alındığını Düşünme Durumlarının Karşılaştırılması	104
Çizelge 4. 7. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Politikalarına Yönelik Bilgilendirme veya Eğitim Programlarına Katılma Durumlarının Karşılaştırılması	106
Çizelge 4. 8. Derinlemesine Görüşme Yapılan Kamu Kurumları ve Yerel Yönetimler	109

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

CBS: Coğrafi Bilgi Sistemleri

ÇŞİB: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

IUCN: Uluslararası Doğayı Koruma Birliği

İBBS: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

KAİP: Koruma Amaçlı İmar Planı

ÖÇKB: Özel Çevre Koruma Bölgesi

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TSE: Türk Standartları Enstitüsü

UNESCO: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization

(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

WWF: Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı)

yy: Yüzyıl

1. GİRİŞ

20. yüzyılın ortalarından itibaren, kültürel miras ile tarihi kentsel ve kırsal peyzaj alanlarının korunmasına yönelik anlayışlar gelişmiş, bu doğrultuda yeni tanımlar ve yaklaşımlar ortaya konarak önemli ilerlemeler kaydedilmiştir (Solmaz Şakar, 2020; Yıldız ve Aydın, 2023). Korunan alanlar, günümüzde hem ulusal hem de uluslararası düzeyde yürütülen doğa koruma çalışmalarının temel yapı taşlarından biri olup çeşitli politika ve stratejilere konu olan bir alanı temsil etmektedir. Bu alanlar; yasal ve yönetsel düzenlemeler ile insan faaliyetlerine getirilen sınırlamalar sayesinde, biyolojik çeşitliliğin yanı sıra doğal ve kültürel değerlerin korunmasında kritik bir rol oynamaktadır (Kuvan, 2005). Bu değerlerin korunmasına yönelik uygulamalar, restorasyon, yeniden işlevlendirme, sağlamlaştırma ve kontrollü gelişme gibi yöntemlerle fiziksel planlama süreçlerine entegre edilmekte; böylece tarihî ve doğal mirasın modern yaşamla uyum içinde varlığını sürdürmesi hedeflenmektedir (Feilden ve Jokilehto, 1998; Yıldız, 2009).

Mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde bugüne dek gerçekleştirilen uygulamalar incelendiğinde, “korunan alan” ilanlarının doğayı koruma ve sürdürülebilirliği sağlama noktasında tek başına yeterli olmadığı görülmekte olup bu anlamda koruma alanlarının belirlenmesinde yerel halkın karar alma süreçlerine katılımının sağlanması önem arz etmektedir (Zorlu Kaman ve Aliefendioğlu, 2017).

Korunan alanlara ilişkin karar alma süreçlerinin çok sayıda kurum arasında dağılmış olması, planlama süreçlerinin etkinliğini olumsuz etkilemektedir. Bu durum; sürecin karmaşıklaşmasına, yavaşlamasına ve planların uygulanabilirliğinin azalmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, korunan alanlarda planlama, onay, denetim ve uygulama gibi işlevleri yürüten kurumların sayısının azaltılması ve görev dağılımının sadeleştirilmesi gerekmektedir (Kartal, 2020). Bu çok katmanlı yapı, alanda yürütülen planlama ve koruma faaliyetlerinde yetki çatışmalarına ve uygulama karmaşalarına zemin hazırlamakta; yerel halk ile kamu kurumları arasında iletişim ve güven sorunlarına yol açmaktadır (Ulaş, 2019).

Günümüzde yerel toplulukların sahip olduğu bilgi birikimi ve kültürel değerler, biyolojik çeşitliliğin korunmasında önemli ve değerli unsurlar olarak görülmekte; bu da korumanın biyolojik ve sosyal bileşenlerinin birlikte ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Pretty ve Smith, 2004). Özellikle yerleşim alanlarında koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi, bu sürecin yalnızca mekânsal değil, aynı zamanda sosyo-

ekonomik bir boyut taşıdığını da ortaya koymaktadır (Erdoğan, 2012). Bu bağlamda, sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda oluşturulan korunan alanlar; arkeolojik sit alanları, doğal sit alanları, milli parklar, özel çevre koruma bölgeleri ve Ramsar alanları gibi farklı yasal statülerle yönetilmektedir. Ancak bu statü çeşitliliği, beraberinde yetki karmaşaları, planlama süreçlerinde koordinasyon eksiklikleri ve uygulama sorunlarını da getirmektedir (Özüer, 2017).

Korunan alanların etkin biçimde korunmasını engelleyen unsurlar arasında, kurumsal düzeydeki yetki çatışmaları, çok başlı yönetim yapısı ve mevcut mevzuattaki boşluklar önemli bir yer tutmaktadır. Bu yasal ve yönetsel sorunlara ek olarak, planlama sürecinin merkezîyetçi bir yaklaşımla yürütülmesi; stratejik bütünlükten yoksun, yalnızca fiziksel boyuta odaklanan planların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Tüm bu faktörler, söz konusu alanların korunmasını daha da zorlaştırmaktadır (Mutluay Gerek, 2015).

Aksaray ilinin Güzelyurt ilçesinde yer alan Ihlara Vadisi; zengin bitki örtüsü, tarihi kiliseleri ve şapelleriyle doğa, tarih, sanat ve kültürün iç içe geçtiği, dünyada benzerine az rastlanan korunan alanlardan birisidir biridir (Uslu, 2021). Türkiye'nin önemli kültürel ve doğal miras alanlarından biri olan Ihlara Vadisi, bu çok katmanlı koruma statülerinin ve yönetim modellerinin iç içe geçtiği özgün örneklerden biridir. Koruma statüleri kimi zaman ulusal yasal düzenlemelere, kimi zaman ise uluslararası sözleşmelere dayandırılmaktadır. Ancak, yalnızca koruma odaklı ve yerel halkın ihtiyaçlarını ya da katılımını dikkate almayan bir yaklaşımla korunan alanların etkin ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi mümkün değildir (Üzümcü, Çelik ve Karataş, 2017).

Ayrıca Ihlara Vadisi, turizm açısından önemli bir potansiyele sahip olup, bu potansiyel bölgenin ekonomik kalkınması ve yaşam kalitesinin artırılması açısından büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu doğrultuda geliştirilecek sürdürülebilir turizm stratejilerinde yerel halkın sürece aktif katılımı büyük önem taşımaktadır (Varnacı Uzun ve Somuncu, 2011). Ancak, yerel halkın turizm gelişimine yönelik algı ve tercihleri, turizm politikaları ve programlarıyla örtüşmediğinde, bu tür girişimler uygulamada etkisiz kalabilir veya beklenen başarıya ulaşamayabilir. Doğal ve kültürel kaynakların korunmasına duyarlı sürdürülebilir bir turizm anlayışı için, yerel halkın turizme yönelik tutum ve algılarının analiz edilmesi gerekmektedir (Akova, 2006). Bu tür uygulamaların başarısı, yerel halk ile turizm planlamasında görevli kurumlar arasında kurulacak iş birliği ve halkın sürece aktif katılımının desteklenmesiyle mümkündür (Akşit, 2007).

Koruma statüsü verilen alanlar, doğal ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla çeşitli yasal ve yönetsel araçlarla korunmaktadır. Ancak bu süreçte yerel halkın katılımı ve koruma algısı çoğu zaman yeterince dikkate alınmamaktadır. Özellikle birden fazla kurum ve mevzuatın geçerli olduğu alanlarda, yönetsel karmaşa ve yetki çatışmaları ortaya çıkmakta, bu da yerel halk ile kamu kurumları arasında iletişim sorunlarına neden olmaktadır. Bu durum, halkın koruma süreçlerine olan ilgisini ve desteğini azaltmakta, koruma hedeflerini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, yerel halkın koruma politikalarına yönelik algısını ve bu sürece nasıl dahil olduğunu anlamak önemlidir. İhlara Vadisi, hem çok katmanlı koruma statülerine (özel çevre koruma bölgesi, doğal sit alanı, arkeolojik sit alanı, kentsel sit alanı, ören yeri vb.) sahip olması hem de yerleşim ve turizm baskısı gibi dinamikleri barındırması açısından, tez kapsamında incelenmeye değer özgün bir örnek oluşturmaktadır.

1.1. Tezin Problem Tanımı ve Amacı

Toplumların sosyal, ekonomik ve teknolojik alanlardaki gelişmeleri ile birlikte sanayileşme, hızlı nüfus artışı ve kentleşme süreçlerinin hız kazanması, buna bağlı olarak çevresel kirliliğin artması, korunması gerekli doğal, kültürel ve çevresel kaynakların zarar görmesi tehlikesini beraberinde getirmektedir. Korunması gerekli bu kaynakların, koruma-kullanma dengesi gözetilmeksizin aşırı ve bilinçsiz kullanıma açılması, doğal ve kültürel zenginliklerin geri dönüşü olmayacak şekilde yitip gitmesine yol açmaktadır. Bu nedenle ender bulunmaları ve barındırdıkları nitelikler açısından korunmaya değer olan doğal, çevresel ve kültürel değerler çeşitli yasal enstrümanlarla tescil altına alınmaktadır. Ancak aynı alanlarda insan varlığı ve aktif yaşam dinamikleri kaynaklı olarak korunan alanlar üzerinde yeni tehditler de meydana gelebilmektedir. Elbette insanlık var olduğu sürece yaşamın olduğu yerde ekonomik ve temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanması ve bu yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir. Dolayısıyla doğanın, çevrenin ve kültür mirasının korunması ile gelecek kuşaklara aktarılması noktasında koruma ve korunan alan kavramları önem arz etmektedir.

Bu noktada Tekeli (1987), kentsel korumanın katkılarını çeşitli boyutlarıyla ele almakta ve koruma uygulamalarının toplumsal işlevlerine dikkat çekmektedir. Ona göre, yaşadığımız çevrenin sunduğu tarihsel geçmişe ait semboller, bireylerin sağlıklı sosyal davranışları için önemli araçlar olarak işlev görmektedir; geçmişin izlerini taşıyan

bir ortamda sosyalleşen bireyler, kültürel sürekliliğin farkına daha kolay varmakta ve böylece tarih bilincini geliştirebilmektedir. Ayrıca koruma, ulusal benliği ve kimliği yaratmak ve sürdürmek için de önemli bir araçtır. Korunması gereken değerler, sahip oldukları kültürel, sanatsal ve çevresel özelliklerin yanı sıra taşıdıkları tarihsel önem nedeniyle de özel bir varlık niteliği taşımaktadır. Bunun yanında, turizm aracılığıyla farklı kültürlerden insanların beğenisini kazanmak, korunacak değerlerin ekonomik açıdan da ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çerçevede, bu tezde ele alınan temel problem, İhlara Vadisi gibi doğal ve kültürel değerleri yüksek bir alanda birden fazla koruma statüsünün bulunmasının, yerel halkın yaşamı, ekonomik faaliyetleri ve bu koruma politikalarına yönelik algısı üzerinde yarattığı karmaşık etkilerle ilgilidir. Farklı koruma statülerinin (örneğin, doğal sit alanı, arkeolojik sit alanı) aynı bölgede bir arada bulunması, planlama ve yönetim süreçlerinde güçlüklerle ve yerel halkın günlük yaşantısına olumsuz etkiler yaratabilen sınırlamalara neden olmaktadır. Bu kapsamda tez çalışmasında ele alınan başlıca sorun alanları şunlardır:

- Koruma Statülerinin Getirdiği Kısıtlamalar ve Güçlükler: Farklı koruma statülerinin aynı alan üzerinde uygulanması, çeşitli yönetim birimlerinin müdahalesini ve farklı hukuki kısıtlamaları beraberinde getirmekte; bu durum koruma önlemlerinin uygulanmasında güçlüklerle yol açarak koruma ve geliştirme hedefleri arasında denge kurmayı zorlaştırmaktadır.
- Yerel Halkın Koruma Politikalarına Yönelik Algısı: Yerel halk, koruma statüleri ve bu statülerin getirdiği kısıtlamalar hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan doğrudan etkilenmekte; bu bilgi eksikliği, koruma politikalarına karşı olumsuz algıların oluşmasına yol açabilmekte ve yerel halk, kendi haklarının ve ekonomik faaliyetlerinin sınırlanması nedeniyle bu politikaları desteklemek yerine kimi zaman karşı durabilmektedir.
- Yerel Katılım Eksikliği: Koruma ve planlama süreçlerine yerel halkın katılımı sınırlı olup, bu durum halkın ihtiyaçlarının yeterince gözetilmemesine ve koruma uygulamalarının sosyal kabul edilebilirliğinin azalmasına neden olmaktadır. Katılım eksikliği, uzun vadede koruma politikalarının sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyebilmektedir.

Çalışmanın temel ve alt araştırma soruları şu şekildedir:

Ihlara Vadisi'nde farklı koruma statülerinin bir arada bulunması ile planlama ve koruma süreçlerinde ortaya çıkan sorunlar, yerel halkın yaşamını, korumaya yönelik algısını ve bu süreçlere katılımını nasıl etkilemektedir?

1. Ihlara Vadisi'nde mevcut olan koruma statüleri nelerdir ve bu statüler arasındaki çakışmalar planlama süreçlerinde ne tür sorunlara yol açmaktadır?
2. Farklı koruma statülerinin varlığı yerel halkın yaşamını, ekonomik faaliyetlerini ve alan kullanımlarını nasıl etkilemektedir?
3. Yerel halk, bu koruma ve planlama süreçlerini nasıl algılamaktadır? Koruma kavramına bakışları nasıldır?
4. Yerel halk koruma ve planlama süreçlerine ne ölçüde katılabilmektedir? Katılım mekanizmaları etkili bir şekilde işletilmekte midir?

Bu araştırma soruları doğrultusunda tezin amacı, farklı koruma statülerinin bir arada bulunduğu Ihlara Vadisi'nde yürütülen planlama ve koruma süreçlerinde ortaya çıkan kurumsal ve yönetsel sorunların, yerel halkın günlük yaşamı ile sosyal, kültürel ve ekonomik faaliyetleri üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve bu durumun yerel halkın korunan alanlara yönelik algısını nasıl şekillendirdiğini anlamaktır. Bu kapsamda, yerel halkın koruma politikalarına ve uygulamalarına ilişkin farkındalığı, katılım düzeyi ve tutumları analiz edilerek, koruma süreçlerinin toplumsal boyutları değerlendirilmektedir. Çalışma, katılımcı koruma yaklaşımlarının etkinliğini sorgularken, yerel halkın deneyimlerinden hareketle daha kapsayıcı ve sürdürülebilir koruma politikaları geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede tezde aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

Koruma Statülerinin Tanımlanması ve Etkilerinin Belirlenmesi: Ihlara Vadisi'nde farklı koruma statülerinin hukuki tanımları ve bu statülerin bölgenin planlama süreçleri üzerindeki etkileri açıklanmıştır.

Yerel Halkın Koruma Algısının Analizi: Yerel halkın koruma statülerine ve ilgili uygulamalara yönelik algılarını, bu algının sosyal, ekonomik ve kültürel etmenler doğrultusunda nasıl şekillendiği araştırılmıştır. Bu bağlamda yerel halkın koruma sürecine katılım düzeyini ve koruma uygulamaları hakkında bilgi düzeyi ölçülmüştür.

Koruma Statülerinin Bir Arada Bulunmasının Ortaya Çıkardığı Planlama Sorunlarının İncelenmesi: Farklı koruma statülerinin varlığının planlama süreçlerinde neden olduğu sorunlar tespit edilerek, bu sorunların sürdürülebilir koruma anlayışına etkileri analiz edilmiştir.

Yerel Halk ile Planlama Süreçleri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi:

Koruma statülerinin halk üzerindeki etkilerini ve halkın bu süreçlere katılım düzeyi değerlendirilerek; böylece koruma politikalarının halkın ihtiyaçları ile ne derece örtüştüğü tartışılmıştır.

1.2. Tezin Özgün Değeri ve Kapsamı

Bu tezin özgün değeri, koruma statülerinin bir arada bulunduğu alanlarda yerel halkın algısının planlama süreçleri üzerindeki etkisini ve koruma politikalarının sürdürülebilirliğini detaylı bir biçimde analiz edilmesi ile sağlanmaktadır. İhlara Vadisi gibi hem doğal hem kültürel miras değeri yüksek, aynı zamanda yerleşim ve turizm gibi yoğun kullanımlara sahip bir bölgede, yerel halkın koruma statülerine ilişkin algısını anlamak ve planlama sürecinde karşılaştıkları sorunları ortaya koymak, koruma yaklaşımlarının etkili uygulanabilirliğini değerlendirmede kritik bir rol oynamaktadır. Tezin özgün değerini belirleyen unsurlar şu şekildedir:

Koruma Statüleri ve Yerel Halk Arasındaki İlişkiye Odaklanmas: Farklı koruma statülerinin, yalnızca yasal veya yönetsel boyutuyla değil, aynı zamanda yerel halkın günlük yaşamı üzerindeki etkileri ve halkın bu statülere ilişkin algısı üzerinden incelenmesi, alan bazında görece az çalışılan bir perspektiftir. Tez, bu iki etkenin kesişim noktasında yenilikçi bir bakış açısı sunmaktadır.

Yerel Halkın Koruma Algısını Koruma Politikaları İçin Bir Girdi Olarak Ele Alması: Yerel halkın koruma statülerine dair algısının anlaşılması, koruma stratejilerinin halk tarafından benimsenme düzeyini etkiler. Bu çalışma, yerel halkın koruma politikalarına katılımının artırılmasına ve bu politikaların sürdürülebilirliğine yönelik bilgi sunarak, koruma planlarının sosyal kabul edilebilirliğini güçlendirmeye yönelik öneriler ortaya konulmuştur.

Türkiye’de Koruma Statülerinin Birlikte Kullanıldığı Alanlarda Uygulama Sorunlarına Yönelik Emsal Bir Çalışma Sunması: Türkiye’de farklı koruma statülerinin bir arada bulunduğu alanlarda planlama ve koruma uygulamalarında karşılaşılan sorunlar, alan bazında genel hatlarıyla ele alınsa da spesifik olarak İhlara Vadisi gibi bölgesel bir örnek üzerinden detaylı bir inceleme yapılmamıştır. Bu tez, Türkiye’de benzer koruma sorunları yaşayan bölgeler için rehberlik sağlayacak somut veriler ve öneriler sunulmuştur.

Alan Çalışması ile Nitel Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi: Yerel halkla doğrudan yapılan görüşmeler, anketler ve yetkili kurumlar ile yapılan görüşmeler gibi nitel ve nicel veri toplama yöntemleri ile elde edilen bulgular, halkın koruma algısının dinamiklerini, planlama süreçleri üzerindeki etkilerini ve koruma uygulamalarına katılım düzeyini somutlaştıracaktır. Bu da çalışmanın pratik uygulamalar açısından değerini artırmaktadır.

Bu özgün unsurlar, çalışmayı çevre ve kültürel miras yönetimi açısından etkili, sürdürülebilir ve toplumsal kabul gören koruma politikaları geliştirilmesine katkı sağlayacak bir araştırma haline getirmektedir. Türkiye’de koruma alanlarına yönelik yapılan çalışmalarda çoğunlukla mekânsal planlama ya da çevresel sürdürülebilirlik ön plandayken, bu tez, yerel halkın algı, tutum ve beklentilerini ön plana çıkarması bakımından literatüre katkı sağlamaktadır. Ayrıca, İhlara Vadisi gibi hem doğal hem kültürel miras barındıran karmaşık korunan alanlarda, yönetsel uyum ve katılımcı planlamaya yönelik politika önerileriyle uygulamaya da ışık tutmayı hedeflemektedir.

Tezin giriş bölümünde, çalışmanın problem tanımı, amacı, araştırma soruları, özgün değeri ve kapsamı hakkında bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde ise koruma statülerinin tanımları, yasal çerçevesi ve birden fazla koruma statüsünün aynı alanda bulunmasına ilişkin örnekler ele alınmıştır. Türkiye ve dünyadan çeşitli örnekler üzerinden, farklı koruma statülerinin bir arada bulunmasının yarattığı etkiler açıklanmıştır. Üçüncü bölüm, araştırmada kullanılan yöntem ve materyallerin açıklanmasına ayrılmıştır. Dördüncü bölümde ise İhlara Vadisinde yaşayan halkın, koruma statülerinden kaynaklanan planlama süreci sorunlarına ilişkin görüşleri, ihtiyaçları ve çözüm önerileri; anket çalışmalarıyla elde edilen veriler ışığında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, halkın sürece dair tutumları ve deneyimleri sistematik bir biçimde ortaya konmuştur. Ayrıca, ilgili kamu kurumlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla, farklı koruma statülerinin uygulamadaki yansımaları ve bu durumun yerel halk üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde, elde edilen bulgular özetlenmiş; çoklu koruma statülerine sahip alanlarda yaşanan yönetsel karmaşa, bu karmaşanın yerel halk üzerindeki sosyo-ekonomik etkileri ve halkın algısal düzeydeki değerlendirmeleri ortaya konmuştur. Bununla birlikte, şehir ve bölge planlama disiplini bağlamında, çok statülü koruma alanlarının daha etkin planlanması ve yönetilmesine yönelik öneriler sunulmuş; çalışmanın alana sağladığı katkılar vurgulanarak önemli sonuçlara yer verilmiştir.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

2.1. Koruma Statüleri ve Yasal -Yönetmelik Çerçeve

Koruma kavramı, farklı disiplinler ve kurumlar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmakta olup, bu tanımlar koruma olgusunun çok boyutlu yapısını yansıtmaktadır. Türk Dil Kurumu Büyük Sözlüğünde koruma; “*himaye, muhafaza ve saklama*” sözcükleriyle tanımlanmakta, bu tanım da ülkemizde korumanın daha çok fiziksel koruma ve müdahale karşıtı bir anlayışla ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Akademik literatürde ise koruma, daha geniş ve kapsayıcı biçimde ele alınmaktadır. Binan (1999), koruma kavramını; yeniden üretilmeyen doğal kaynaklarla insan eliyle oluşturulmuş kültürel değerlerin tümünü kapsayacak şekilde tanımlamıştır. Bu yaklaşım, korumanın yalnızca fiziksel yapıları değil, aynı zamanda doğa-kültür bütünlüğünü ve geleceğe aktarılması gereken tüm miras unsurlarını kapsadığını ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde Keleş ve Hamamcı (1998), korumayı; “*kentin belirli yerlerindeki bilimsel ve mimari tasarım değeri yüksek ve doğal güzellikteki anıtların, mevcut ve gelecek kuşakların yararına, her türlü yıkıcı, saldırgan ve tahrip edici faaliyetten korunması*” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, korumanın hem mekânsal hem de kuşaklar arası sorumluluğu içeren bir yaklaşımı benimsediğini göstermektedir.

Türkiye’de koruma kavramı yasal çerçevede de ele alınmıştır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun ‘Tanımlar ve Kısaltmalar’ başlıklı 3. maddesinde koruma; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon ve fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon faaliyetleri olarak tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 1983). Bu tanım, uygulamaya dönük bir koruma anlayışını yansıtırken, korumanın sadece mevcut durumu korumakla kalmayıp, işlevsel devamlılığı da içerebileceğini ortaya koymaktadır.

Uluslararası düzeyde ise 1992 Rio Konferansı’nda, yerinde (in-situ) koruma; ekosistemlerin ve habitatların korunması, türlerin doğal yaşam ortamlarında sürdürülebilir biçimde korunması ve canlandırılması olarak tanımlanmıştır. Bu kapsamda, kültüre alınmış ya da evcilleştirilmiş türlerin geliştikleri çevrelerde korunması ve yaşatılması da yerinde (in-situ) korumanın bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Resmî Gazete, 1996).

Genel anlamıyla koruma, içgüdüsel olarak sahip olunanı veya var olanı her türlü tehdit ve zarara karşı muhafaza etme arzusu olarak da değerlendirilebilir. Ancak çağdaş koruma yaklaşımları, sadece fiziki korumayı değil, aynı zamanda tarihi ve kültürel mirasın sürekliliğini sağlamak amacıyla sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda koruma-kullanma dengesini gözeten bütüncül bir anlayışı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, koruma yalnızca geçmişin mirasını saklamak değil, aynı zamanda bugünün ve geleceğin ihtiyaçlarını dikkate alan dinamik bir süreçtir.

Korunan alan kavramı, farklı kurum ve belgelerde çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Türkiye’de bu kavram, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda, “*taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan, korunması zorunlu olan alan*” şeklinde ifade edilmektedir (Resmî Gazete, 1983). Bu tanım, özellikle kültürel ve doğal varlıkların fiziksel bütünlüklerinin korunmasına odaklanmaktadır.

Uluslararası ölçekte ise 1992 tarihli Rio Konferansı’nda korunan alanlar; belirli koruma hedeflerine ulaşmak amacıyla tanımlanmış, düzenlenmiş ve yönetim altına alınmış coğrafi bölgeler olarak tanımlanmıştır (Resmî Gazete, 1996). Bu yaklaşım, koruma çalışmalarının planlı ve yönetsel bir çerçevede ele alınmasını vurgular.

IUCN’nin 2011 yılında yaptığı bir diğer tanımda ise korunan alanlar; barındırdıkları ekosistemler, biyolojik çeşitlilik ve kültürel miras ile birlikte doğanın sürdürülebilir biçimde korunmasını amaçlayan, belirli yasal düzenlemeler ya da geçerli yönetim araçlarıyla denetim altına alınmış coğrafi bölgeler olarak açıklanmıştır (IUCN, 2011). Bu çerçevede, korunan alanlar yalnızca doğayı koruma değil, aynı zamanda insanla doğa arasındaki dengeyi sürdürülebilir kılma amacı da taşımaktadır.

Son yıllarda doğa koruma çalışmalarında yalnızca geleneksel yöntemlere dayalı yaklaşımların yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu durum, korunan alanların planlanması ve yönetiminde daha yenilikçi araçlara ve katılımcı modellere olan ihtiyacı gündeme getirmiştir. Sadece fiziksel korumaya odaklanan ve yerel halkı sürece dahil etmeyen yaklaşımlarla bu alanların etkin biçimde yönetilemeyeceği anlayışı giderek yaygınlık kazanmıştır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği Habitat Direktifleri ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi gibi uluslararası belgeler, koruma planlarının hazırlanmasından itibaren tüm ilgili paydaşların sürece katılımını zorunlu kılarak, katılımcılığı doğa korumanın temel ilkelerinden biri haline getirmiştir.

Konuya toplumsal bir perspektiften bakıldığında, kültürel ve doğal mirasın korunmasının gerekliliği neredeyse evrensel bir kabul görmektedir. Gök’e (2017) göre,

hiçbir toplumda bu gereklilik tartışmaya açık bir konu olarak değerlendirilmemektedir. İnsanlığın ortak değeri olarak görülen bu varlıkların evrensel düzeyde korunması gerektiği yönündeki anlayış, geniş bir toplumsal mutabakatla desteklenmektedir. Ancak, kültürel ve doğal değerlere yönelik koruma önlemlerine verilen toplumsal destek, bireylerin can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik önlemlerle kıyaslandığında oldukça zayıf kalmaktadır. Bu durum, koruma çalışmalarında toplumsal bilinç ve duyarlılık düzeyinin artırılmasının önemini ortaya koymaktadır.

Koruma politikalarının etkinliği yalnızca fiziksel müdahalelerle değil, kavramsal bir bütünlükle de ilişkilidir. Gürpınar'a (2001) göre, "koruma" ve "değerlendirme" kavramları birbirinden bağımsız değil; tersine, bütüncül ve dinamik bir yapı içinde ele alınmalıdır. Ekolojik koruma anlayışı, sanılan aksine, kalkınmanın önünde bir engel teşkil etmez. Aksine, günümüzde giderek yaygınlaşan yaklaşım, ekonomik sistemlerin ekolojik ilkelerle uyumlu hale getirilmesi yönündedir. Bu durum, kalkınma süreçlerine yalnızca bir kısıtlama değil, aynı zamanda içerik ve hız kazandırıcı bir unsur olarak yansımaktadır. Dolayısıyla, koruma yalnızca bireysel bir tercih değil; kamu yararına hizmet eden, çok boyutlu ve kolektif sorumluluk gerektiren bir yaklaşım olarak tanımlanmalıdır.

Bu bağlamda, Kuvan (2000), doğa koruma politikalarının ve stratejilerinin evrimsel gelişimini, doğadan yararlanmada koruma ilkesine öncelik verilmesi gerekliliği üzerinden açıklamaktadır. Bu anlayış, dünya genelinde evrensel bir boyut kazanmış; ülkeler, kendi doğal kaynaklarını yönetirken, uluslararası ölçekte kabul görmüş koruma alanı, ulusal parklar ve korunan alan yönetimi gibi kavramları ulusal politikalarına entegre etme yönünde adımlar atmışlardır.

Doğal alanların korunması gereken bölgeler olarak tanımlanması ve bu alanlara uygulanacak koruma yöntemlerinin belirlenmesi, etkili bir alan yönetiminin temelini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, mevcut mevzuatın uygulanmasında karşılaşılan zorluklar, devlet kurumları ile kamuya ait kuruluşların karşılaştığı yapısal sorunlar ve bu sorunların uygulamaya yansımaları dikkatle ele alınmalıdır. Ayrıca, hizmet sunan ile hizmet alan arasındaki ilişkilerde yaşanan aksaklıkların giderilmesine yönelik yeni bakış açıları ve politika önerileri geliştirilmelidir. Öte yandan, koruma-kullanma dengesini gözetken mevcut koruma statülerinin sadeleştirilmesi ve bu alanların yeni bir yasal çerçeve altında değerlendirilmesi, koruma çalışmalarının etkinliğini artıracak önemli bir adım olarak görülmektedir (Yinanç ve Sönmez, 2022).

Korunan alanların etkin bir şekilde yönetilebilmesi için katılımcı yaklaşımların önemi, günümüzde giderek daha fazla kabul görmektedir. Bu çerçevede Güneş'in (2011) çalışmasında, korunan alanların katılımcı yönetimi ve bu sürecin nasıl planlanması gerektiği ayrıntılı şekilde ele alınmış; yurtiçi ve yurtdışından örnek çalışmalar üzerinden Türkiye'ye özgü öneriler geliştirilmiştir. Bu yaklaşım, yalnızca teknik bir uygulama değil, aynı zamanda sosyal bir zorunluluk olarak değerlendirilmelidir.

Nitekim Ulaş'ın (2019) ortaya koyduğu bulgular da bu durumu desteklemektedir. Araştırmalar, yalnızca katı ve pasif koruma yöntemlerine dayalı yönetim anlayışlarının beklenen koruma hedeflerine ulaşmakta yetersiz kaldığını, buna karşılık katılımcı ve aktif bir yönetim modelinin daha etkin sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Katılımcılık, hem yerel toplulukların bilgi ve deneyimlerinin sürece dâhil edilmesini hem de koruma politikalarının meşruiyet kazanmasını sağlamaktadır.

Benzer şekilde, Kurdoğlu (2007), doğanın korunmasında en etkili yöntemlerden birinin alan koruma yaklaşımı olduğunu vurgulamaktadır. Doğal kaynakların korunması ve yönetimine yönelik sorunların çeşitliliği, bu alanda farklı sistemler ve kategoriler üzerine çalışmalar yapan çok sayıda uluslararası örgüt ve kuruluşun faaliyet göstermesine neden olmuştur. Bu durum, küresel düzeyde ortak ilke ve uygulamalara duyulan ihtiyacı da gündeme getirmiştir.

Türkiye özelinde yapılan değerlendirmelerde ise Sezen'in (2017) tespitleri dikkat çekicidir. Sezen'e göre, koruma statüsüne sahip alanlar; tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, özel çevre koruma bölgeleri, doğal sit alanları ve sulak alanlar gibi farklı doğal karakteristiklere sahip bölgeleri kapsamaktadır. Ancak, artan nüfus, kentleşme ve sanayileşme gibi dinamikler, bu alanlar üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır. Türkiye'de çevre bilincinin hâlen gelişim aşamasında olduğunu belirten Sezen, bu baskıların etkilerinin kapsamlı biçimde analiz edilmesi gerektiğine ve mevcut mevzuattaki tutarsızlıkların giderilerek koruma politikalarının yeniden değerlendirilmesine dikkat çekmiştir.

Uluslararası düzeyde yapılan çalışmalar da bu sorunların çözümüne ışık tutmaktadır. Örneğin, Dudley ve Stolton (2016), korunan alanların çeşitliliğini tanımlayarak, farklı ülkelerin bu alanları oluşturmak ve sürdürebilmek için benimsedikleri çeşitli yaklaşımları örneklerle ortaya koymuştur. Aynı zamanda, yönetim kategorileri ve yönetim türlerinin, korunan alanların hedeflerine ulaşmasında nasıl bir rol oynadığını açıklayarak; bu hedeflerin kimler tarafından ve hangi süreçlerle

belirlendiğine dair önemli saptamalarda bulunmuşlardır. Bu bilgiler, korunan alanların potansiyelinin nasıl artırılabilirliğine ilişkin stratejik yönelimleri de içermektedir.

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde, doğanın korunmasına yönelik ilk küresel adımın 1910 yılında düzenlenen Uluslararası Zooloji Kongresi ile atıldığı görülmektedir. Bu kongreyi izleyen gelişmeler sonucunda, 1948 yılında Birleşmiş Milletler'in öncülüğünde Fransa'da kurulan “Uluslararası Doğa Koruma Birliği” (International Union for the Protection of Nature - IUPN), dünya çapındaki ilk çevre ve doğa koruma örgütü olma niteliği taşımaktadır. Kuruluş, zamanla isim değişikliklerine gitmiş ve bugün hâlâ etkinliğini sürdürmekte olan IUCN (International Union for Conservation of Nature) adıyla faaliyetlerine devam etmektedir (Yıldız ve Aydın, 2023).

Birleşmiş Milletler, Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN) dışında da doğa korumaya yönelik çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Bu kapsamda UNESCO tarafından geliştirilen iki temel koruma kategorisi ön plana çıkmaktadır: “Biyosfer Rezervleri” ve “Dünya Mirası Alanları”. Bu yaklaşımlar yalnızca doğal çevrenin korunmasını değil, aynı zamanda kültürel mirasın sürdürülebilirliğini de hedeflemektedir (Kurdoğlu, 2007).

Koruma uygulamalarının başarısı, yalnızca korunan alanların ilan edilmesiyle sınırlı değildir. Bu alanların yönetimi, tescili ve ilan süreci de en az belirlenmeleri kadar önem taşımaktadır. Ancak, birden fazla koruma statüsüne sahip alanlarda çeşitli kurumlar tarafından yürütülen çalışmalar, kaynakların verimli kullanımını engellemekte; zaman, emek, finansman ve iş gücü açısından ciddi kayıplara yol açmaktadır. Bu sebeple, koruma süreçlerinin merkezi bir yapı tarafından bütüncül şekilde yürütülmesi gerekliliği vurgulanmaktadır (Koca ve ark., 2016; Ulaş, 2019).

Korunan alanlar, taşıdıkları doğal ve kültürel nitelikler doğrultusunda farklı koruma statülerine ayrılmaktadır. Bu statüler, “koruma-kullanma dengesi” ilkesine göre şekillenmektedir. Söz konusu ilke, çevresel değerlerin sürdürülebilirliğini sağlarken aynı zamanda ekonomik ve sosyal faydaların da korunmasına imkân tanır. Aksi hâlde, sadece korumaya odaklanmak bireylerin ekonomik çıkarlarını olumsuz etkileyebilirken; yalnızca kullanıma odaklanmak da çevresel tahribata yol açabilir. Bu nedenle koruma ve kullanma arasında sağlıklı ve dengeli bir ilişkinin kurulması büyük önem taşımaktadır (Gök, 2017).

Korunan alanların etkili bir şekilde yönetilebilmesi için fiziksel sınırlarının belirlenmesi de kritik bir unsurdur. Belirgin sınırlarla tanımlanmış alanlar hem planlama hem de idari işlemler açısından kolaylık sağlar (Yıldız, Yücel ve Katırcıoğlu, 2023).

Uluslararası düzeyde IUCN tarafından önerilen koruma sınıflamaları, alanların sahip olduğu özelliklere göre çeşitli kategoriler altında toplanmıştır. Bu sınıflamalar arasında Bilimsel Rezerv Alanları, Mutlak Doğa Rezerv Alanları, Dünya Miras Alanları, Milli Parklar, Tabiat Anıtları, Peyzajı Koruma Alanları, Kaynak Rezerv Alanları, Biyosfer Rezerv Alanları, Tabiatı Koruma Alanları, Çok Amaçlı Kullanım Alanları ve Doğal Biyotik Anıtlar yer almaktadır (IUCN, 1978).

Türkiye’de ise korunan alanlar, doğal ya da kültürel değerlerin niteliğine göre farklı statüler altında sınıflandırılmaktadır. Bu statüler arasında Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇKB), Doğal Sit Alanları, Ramsar Alanları, Milli Parklar, Yabani Hayatı Geliştirme Sahaları, Muhafaza Ormanları, Tarihi Sit Alanları, Kentsel Sit Alanları, Tabiatı Koruma Alanları, Sulak Alanlar, Tabiat Parkları ve Arkeolojik Sit Alanları yer almaktadır. Doğal kaynakların korunmasına yönelik statüler; Milli Park, Doğal Sit, ÖÇKB ve Sulak Alanlar olarak sıralanabilirken, kültürel değerlerin korunmasına yönelik statüler ise Kentsel Sit, Tarihi Sit, Arkeolojik Sit Alanları ve Ören Yerleri gibi örneklerle temsil edilmektedir (Şekil 2.1).

Şekil 2. 1. Korunan Alan Statüleri

Dünyada sanatsal değeri olan anıtsal yapıların korunması algısından kent koruma anlayışına geçiş, yerleşim dokusunu oluşturan unsurların tarihi değerlerinin kavranmasıyla mümkün hale gelirken (Altuntaş, 2020), Türkiye’de tarihi çevreyi bütünsel bir biçimde korumak amacıyla gerekli olan yasal düzenleme ancak 1970’lerden itibaren oluşturulabilmiştir (Dinçer ve Akın, 1994).

1982 Anayasası, kendinden önceki Anayasa’da yer alan koruma hükümlerini devam ettirerek, bu korumanın yasal yaptırımlarla ve kamu yararı doğrultusunda

sağlanmaya çalışıldığını ortaya koymaktadır. Anayasa'nın 63. maddesi, devletin tarih ve doğa varlıklarının korunmasını garanti edeceğini ve bu hedefle destekleyici ve teşvik edici önlemler alacağını belirtmektedir. Bu çerçevede, kentsel koruma konusundaki yetersizlikleri gidermek amacıyla, 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 21 Temmuz 1983 tarihinde yürürlükten kaldırılmış ve yerine 2863 sayılı “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” getirilmiştir. Bu yeni kanun ile korunması gereken taşınmaz kültürel ve doğal varlıklar yeniden belirlenmiş ve GEEAYK (Genel Eserler Koruma ve Yenileme Yasası) yürürlükten kaldırılmıştır. 1987 yılında ise bu kanunun bazı maddelerinde değişiklik öngören 3386 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda “Anıt” kavramı, “Kültür Varlıkları” olarak yeniden tanımlanmıştır.

2863 sayılı kanunun en önemli özelliklerinden biri, kentsel sit alanlarında planlı koruma anlayışını getirmiş olmasıdır. Bu yasa ile “Koruma Amaçlı İmar Planı” tanımı da güncellenmiştir. 2863 sayılı yasa ile koruma çalışmalarının kapsamı tek yapı ölçeğinden kentsel çevre ölçeğine genişletilmiş, 3386 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanununda tek bir objenin korunmasına dair detaylı tanımlara yer verilmiştir. Bununla beraber sit alanlarının kent ölçeğinde yapılacak bir planlama ile korunması gerektiği vurgulanmış, bu planın adının da “Koruma Amaçlı İmar Planı” olması gerektiği belirtilmiştir.

Koruma ve koruma planlamasına dair yasal düzenlemeler; bu alanın amacı, kapsamı ve sürecin yürütülmesinden sorumlu ya da yetkili kurumları belirleyen hukuki çerçeveyi oluşturur. Söz konusu düzenlemeler, koruma uygulamalarının ve planlama süreçlerinin sistematik, planlı ve yasal zeminde ilerlemesini sağlayan yöntem ve prosedürleri tanımlar (Ekşi, 2012). Bu çerçevede, korunan alanların sürdürülebilirliğini sağlamak açısından, bu alanlara yönelik etkili yönetim planlarının hazırlanması büyük bir önem taşımaktadır (Güneş, 2011). Etkin bir koruma politikasında koruma algısının önemi birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır. Bu bağlamda, koruma çalışmalarının çoğu, yasal boyutuyla ilgili sorunlara dikkat çekmektedir. Korunacak kentsel alanların planlanmasında, yetki-sorumluluk dağılımı”, “imar planlama ve koruma ilişkisi” kavramları Koruma anlayışının geçirdiği aşamalar ve korumada ortaya çıkan yeni beklentiler açısından değerlendirildiğinde daha stratejik ve politik bir nitelik kazanmıştır (Yücel, 2005).

Kentsel gelişme baskısının kentsel sit alanları üzerinde yoğunlaşması, rant taleplerinin artmasına ve tarihsel dokunun bozulmasına sebebiyet verirken yasal

düzenlemelerdeki boşluklar tarihsel yerleşme dokusunun yok olmasına sebebiyet vermektedir (Karakan, 2006). Buradan hareketle, tarihi ve kültürel dokularda yaşanan bozulmalara ilişkin yerel ve merkezi otoriteler tarafından gerekli önlemlerin alınarak çevre duyarlılığına ilişkin etkinliklerin iyi yönetilmesine (Eyüboğlu Erşen, 2009) ve tarihi dokudaki yapıların korunmasına ilişkin plan ve projelerin denetlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Atalay, 2010; Erdem, 2014). Bu kapsamda, plansız gelişen kentleşme, arazi rant değerleri tarihi dokuları tahrip eden en büyük tehlikedir (Hatami, 2013). Bundan dolayı, koruma olgusunun anlam kazanabilmesi açısından etkili bir koruma politikasının sürekliliği sağlanmalıdır (Altuntaş, 2020).

Mekânların bozulması ve yozlaşması, koruma ve çevre konularında denetim ihtiyacını gündeme getirmiştir. 1973 yılında, önceki yasaların denetimi sağlama noktasında yetersiz kalması nedeniyle, daha kapsamlı bir düzenleme olan 1710 sayılı yasa yürürlüğe girmiştir. Bu yeni yasa ile ülke genelinde sit alanları belirlenmiş ve korunması gereken yerler tespit edilmiştir; bu alanların korunabilmesi için çeşitli kısıtlayıcı önlemler getirilmiştir.

Her ne kadar bu alandaki olumlu gelişmeler dikkat çekici olsa da korumacılığa ilişkin gerekçeler, amaçlar ve uygulama biçimleri, mevcut toplumsal ve ekonomik yapıyla sıkı biçimde ilişkilidir. Bu yapısal sorunlar sürdüğü sürece, yasal düzenlemeler tek başına yeterli çözümler sunamamıştır. Dolayısıyla, uygulama süreçlerinde ve işleyişte yaşanan bozulmalar varlığını sürdürmüştür (Resuloğlu, 2005).

Türkiye’de koruma mevzuatının uluslararası standartlara yaklaşmasına ve ilerleme kaydedilmesine rağmen, hala bazı sorunların yaşandığı görülmektedir. Bu durum, belirtilen sorunların net bir şekilde aşılmasından kaynaklanmaktadır. Korumaya dair yasalar, uygulanacak yaptırımlar net bir şekilde belirlenmesi gerekirken, belirsizlikler nedeniyle yeni problemler ortaya çıkarmaktadır. Toplumun farklı kesimlerinde, mevzuatlardan kaynaklı yaptırımlara verilen tepkiler ve dirençler bunun en önemli göstergesi olup koruma mevzuatlarında tescil ve düzenlemeler konusunda yöre halkının bilgilendirilmesi ihmal edilmemelidir (Resuloğlu, 2005).

Sürdürülebilirlik ilkesi çerçevesinde, kentsel koruma kavramı için planlama sürecinin oluşturulmasında yöntem kurgusunun analiz edilerek koruma planlarının güncellenen mevzuatlara göre ele alınması gerekmektedir (Büyükköksal, 2012). Diğer önemli bir etken, korumayı etkin kılmak için kurumsal otoriteler arasındaki koordinasyonun eşgüdüm içinde yürütülerek yasal mevzuatlar çerçevesinde atılan

adımlar kentsel koruma konusunda daha ileri bir anlayış düzeyine ulaşılmasını sağlayacaktır (Resuloğlu, 2005; Yıldırım, 2011).

Tarihi ve kültürel mirasın korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, özellikle yerel yönetimlerin başlıca görevlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar, yönetsel alanda karşılaşılan güçlükleri; bürokratik engeller, merkezi ve yerel otoriteler arasındaki yetki uyumsuzlukları, denetim mekanizmalarının yetersizliği, uzman personel eksikliği ile sınırlı insan kaynağı, katılımcılık eksikliği ve yönetim problemleri gibi çeşitli başlıklar altında incelemektedir (Eyüboğlu Erşen, 2009; Atalay, 2010; Erdem, 2014; Kayın, 2015).

Bu kapsamda, korunan alanlar için etkili yönetim planlarının hazırlanması, biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliği açısından büyük bir öneme sahiptir. Yönetim planı, korunan alanın gelecekte ulaşması hedeflenen durumu tanımlar ve bu hedefe etkili ve adil şekilde ulaşmanın yolunu ortaya koyar. Aynı zamanda, politikalar, anlaşmalar, stratejiler, yatırım planları ve yasal gereklilikler gibi diğer plan ve belgelerin yorumlanması ve bu belgelerle entegrasyonunu sağlar (Güneş, 2011).

Koruma statüsüne sahip alanlarda yapılan planlama ve uygulama çalışmalarında, sorumlu kurum ve kuruluşlar arasında zaman zaman yetki karmaşası yaşanmakta bu da uygulamada çeşitli tereddütlere yol açabilmektedir (Kartal, 2020). Diğer taraftan, koruma alanlarındaki yetkili kurum ve kuruluşlardaki korumacı meslek mensuplarının eksikliği veya sayılarının yetersizliği, alınan kararları olumsuz yönde etkilemekte ve karar alma sürecini uzatmaktadır. Bu durum, yanlış alınan kararlarla sonuçlanabilir ve yerel halkın nezdinde yetkili kurulların ve kurumların güvenilirliğini sarsabilmektedir. Ayrıca, hukuk yoluyla açılan itiraz davaları da toplumu zayıflatmaktadır. Bunun yanı sıra, koruma alanında karar veren kurumların ekipman ve teknik donanım gibi eksiklikleri, koruma görevlerini yerine getirmekte sorunlara yol açabilmektedir. Türkiye’de Korunan Alanlar ve Yönetiminden Sorumlu Birimler, Tarım ve Orman Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığıdır (Şekil 2.2).

Şekil 2. 2. Türkiye’de Korunan Alanlar ve Yönetiminden Sorumlu Birimler (Körbalta, 2022).

2.1.1. Doğal Sit Alanları

Doğal sit alanı, 2863 sayılı *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*’nun 3. maddesinin (a) bendinde; jeolojik dönemlere ait oluşumları barındıran, nadir bulunmaları sebebiyle olağanüstü özellikler gösteren ve yer üstünde, yer altında ya da su altında yer alan, korunması gereken alanlar olarak tanımlanmıştır (Tuna, 2018). Bu alanlar, doğal yapısını büyük ölçüde koruyan ve ekolojik değerlerin devamlılığını sağlamak amacıyla özel koruma altına alınan bölgelerdir. Doğal sitlerin korunması; biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliği, ekosistem hizmetlerinin güvence altına alınması ve çevresel temelli kalkınmanın desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Özgir ve Demirel, 2024).

Vuruşken ve Ortaçşme (2009), doğal sit alanlarının yeterince korunamamasının temel nedenleri arasında planlama ve yönetim sorunlarını göstermiştir. Söz konusu çalışmada, bu alanlara ilişkin alınan kararlarda sıkça değişiklik yapılmasının ve uygulama sorunlarının, özellikle hızlı kentleşme baskısıyla birleşerek koruma hedeflerini zayıflattığı vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Asatekin (2004), kültürel ve doğal mirasın ciddi bir yıkım tehdidi altında olduğunu ve bunun temel nedeninin kontrolsüz kentleşme olduğunu belirtmiştir.

Doğal sit alanlarının korunmasına yönelik planlama süreçlerinde yaşanan eksikliklere dikkat çeken Özgir ve Demirel (2024), tescil edilen her doğal sit alanı için zaman kaybedilmeden doğal, tarihi, sosyo-kültürel ve algısal özelliklerin belirlenmesi ve bu doğrultuda koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Aksi hâlde parçacıl ve kopuk uygulamalar kaçınılmaz hâle gelebilir.

2863 sayılı Kanun ile birlikte ‘doğal sit alanı’ kavramı hukuki bir zemine kavuşmuştur. Bu yasa ile birlikte sit kavramı çağdaş bir tanıma kavuşturulmuş; doğal ve arkeolojik sit, anıt, külliye, ören yeri gibi terimler yasal çerçeveye dahil edilmiştir (Türk, 1995).

Türkiye’de çok katmanlı koruma statülerinden doğan yetki karmaşasını gidermek amacıyla, “Alan Başkanlıkları” uygulamasına geçilmiştir. Bu yeni idari yapılanma ile mevzuat kaynaklı karışıklıkların giderilmesi, koruma statülerinin sadeleştirilmesi ve yönetim süreçlerinin daha etkin kılınması amaçlanmaktadır (Yinanç ve Sönmez, 2022).

Doğal sit alanlarındaki koruma ve kullanma koşulları, 2863 sayılı Kanun ve *Korunan Alanların Tespit, Tescil ve Onayına İlişkin Usul ve Esaslara Dair Yönetmelik* çerçevesinde belirlenmiştir. 2021 yılında yapılan düzenlemeyle birlikte doğal sit alanları; Kesin Korunacak Hassas Alan, Nitelikli Doğal Koruma Alanı ve Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı olmak üzere üçe ayrılmıştır (Tuna, 2018). Bu sınıflandırma, alanların ekolojik değeri, biyolojik çeşitliliği, peyzaj karakteri ve taşıma kapasitesi dikkate alınarak yapılmaktadır:

- *Kesin Korunacak Hassas Alanlar:* Ulusal ve uluslararası öneme sahip türleri ve ekosistemleri barındıran, jeolojik ve biyolojik çeşitliliğiyle dikkat çeken ve insan etkisine karşı son derece duyarlı alanlardır. Cumhurbaşkanı kararıyla belirlenen bu alanlarda insan faaliyetleri kısıtlanmıştır.
- *Nitelikli Doğal Koruma Alanları:* Doğal yapısını büyük ölçüde koruyan, insan etkisinin sınırlı olduğu alanlardır. Bu bölgelerde geleneksel yaşam biçimleri ve doğal kaynak kullanımı belirli kurallar çerçevesinde sürdürülmektedir.
- *Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanları:* Doğal kaynakların sürdürülebilir biçimde kullanıldığı ve kalkınma hedeflerinin doğa ile uyumlu bir biçimde yürütüldüğü alanlardır. Bu bölgeler, insanlar ile doğa arasındaki dengenin korunmasını amaçlamaktadır.

Ülkemizde tescil edilmiş toplam 4.123 adet doğal sit alanı bulunmaktadır. Bu alanlar toplamda 2.833.660,05 hektarlık bir yüzeyi kapsamaktadır (URL,1). Doğal sit alanlarının tescili ve yönetiminden başlangıçta Kültür ve Turizm Bakanlığı ile bu bakanlığa bağlı taşra teşkilatları sorumluyken, 2011 yılında çıkarılan 644 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile bu yetki Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na devredilmiştir. 17 Ağustos 2011 tarihli ve 28028 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 648 sayılı KHK ile birlikte doğal sit alanları ve Özel Çevre Koruma Bölgeleri’nin (ÖÇKB) tespiti, tescili,

onayı ve ilanına ilişkin esaslar belirlenmiştir. Bu süreçlerin yürütülmesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı *Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü* tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ülke genelinde 25 adet *Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu* kurulmuştur.

2.1.2. Kentsel Sit Alanları

Kentsel sit alanları, tarihî, kültürel, mimari ve estetik değerleri bünyesinde barındıran, korunması gereken yerleşim alanları olarak tanımlanmakta; kent kimliğinin oluşumunda ve korunmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu alanlar yalnızca fiziksel çevrenin taşıyıcısı değil, aynı zamanda sosyal yapıların, yaşam biçimlerinin ve kültürel belleğin mekânsal karşılığıdır. Türkiye’de kentsel sit kavramı, planlama ve koruma disiplinlerinin kesişiminde konumlanmakta olup zaman içerisinde gerek kavramsal çerçevesi gerekse yasal statüsü bakımından çeşitli evrimler geçirmiştir. Özellikle 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve bu kanunda 1987 yılında yapılan 3386 sayılı değişiklikle birlikte, kentsel sit alanlarının tanımı, tescil süreci ve koruma planlaması daha sistematik bir yapıya kavuşmuştur (Resmî Gazete, 1987; Keleş, 2012). Bu bağlamda, söz konusu alanlara yönelik koruma politikaları yalnızca tarihî yapıların yaşatılmasını değil, aynı zamanda mekânsal süreklilik ve kültürel mirasın kuşaklar arası aktarımını da amaçlamaktadır (Turgut, 2011).

Türkiye’de kentsel sit kavramının yasal dayanağı ilk kez 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile açık biçimde tanımlanmıştır. Kanunun 3. maddesinde, “kentsel sit”, tarihsel süreç içinde meydana gelmiş, mimari, estetik, geleneksel, özgün yapılarıyla bir arada yaşayan, korunması gerekli alanlar olarak tanımlanır (Resmî Gazete, 1983).

Ancak kavramın uygulamadaki kökeni daha eskiye dayanmaktadır. 1956 yılında çıkarılan 6785 sayılı İmar Kanunu’nda doğrudan “kentsel sit” ifadesi yer almamakla birlikte, “muhafaza edilmesi gereken yerler” ifadesiyle bu tür alanların korunmasına dolaylı bir gönderme yapılmıştır (6785 sayılı İmar Kanunu, md. 38). Bu dönemde koruma daha çok yapısal ve bireysel bazda gerçekleşmiş, alan ölçeğinde koruma yaklaşımı gelişmemiştir (Çay ve Kandemir, 2022).

1980’li yıllardan itibaren ise koruma paradigmasında dönüşüm yaşanmış, koruma yalnızca tekil anıt yapıları değil, bu yapıların bulunduğu tarihi çevreleri ve kentsel dokuları da kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu bağlamda kentsel sit alanları,

“kültürel süreklilik taşıyan, geleneksel yaşantı biçimlerini ve yapı örüntülerini yansıtan yerleşim alanları” olarak tanımlanmıştır (Zeren, 1984).

1990’lı yıllarda koruma amaçlı imar planlarının geliştirilmesiyle birlikte, kentsel sit alanları hem planlama disiplini içinde hem de miras yönetimi bağlamında daha sistematik biçimde ele alınmıştır. Bu dönemde, kentsel sit alanları, yalnızca korunacak fiziksel alanlar değil; yerel kimliğin taşıyıcıları, sosyo-kültürel hafızanın mekânsal yansımaları olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Ahunbay, 1996).

Kentsel sitlerde planlama, mevcut mimari yapının korunmasını, yeni müdahalelerin ise bu dokuya uyumlu olmasını zorunlu kılar. Yerel halkın, ekonomik getiri ve modernleşme talepleri ile koruma politikaları arasında sıkışması, bu alanlarda yönetsel karmaşayı artırmaktadır (Asatekin, 2004).

Kentsel korumanın temel amacı, ulusal veya yerel ölçekte kültürel miras değerine sahip kentsel alanların korunmasını desteklemek ve yeni yapılanma süreçlerinde çevresel planlama, ölçek ve tasarım unsurlarının mevcut tarihi doku ile uyumlu ve bütünleyici olmasını sağlamaktır (Koçan, 2010).

Yazgan ve Erdoğan (1992) sit alanlarını; tarih öncesi dönemlerden başlayarak günümüze dek uzanan farklı medeniyetlerin sosyal, ekonomik, mimari gibi çeşitli özelliklerini yansıtan şehirler ve şehir kalıntıları ile önemli tarihi olayların yaşandığı mekanlar ve doğal özellikleri belirlenmiş, korunması gereken bölgeler olarak nitelemektedirler.

1975 tarihli Amsterdam Bildirgesi’nde kentsel sit alanları; tarihî, arkeolojik ya da sanatsal değerleriyle bir bütünlük oluşturan yapı topluluklarının meydana getirdiği kentsel alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, kentsel sitlerin sadece tekil yapıların değil, aynı zamanda bu yapıların oluşturduğu bütüncül dokunun korunması gerektiğini vurgular.

1984 yılında yayımlanan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik’te ise kentsel sit; mimari, tarihî, estetik, yerel ve sanatsal nitelikler taşıyan yapı, bahçe, bitki örtüsü, yerleşim dokusu ve duvar gibi kültürel ve doğal çevre öğelerinin bir arada bulunmasıyla, bireysel değerlerinin ötesinde bir bütünlük ve üstünlük kazanan alanlar olarak tanımlanmıştır (Aydemir ve ark., 1999).

Benzer şekilde, ICOMOS’un 2013 tarihli “Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi”nde de kentsel sitler; mimari, tarihsel, sanatsal ve yerel özellikler taşıyan ve

bu özelliklerin birlikte bulunmasıyla bütünsel değer kazanan alanlar olarak ifade edilmiştir.

Öte yandan, 25 Ocak 2017 tarihli ve 681 sayılı “Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları”na ilişkin ilke kararında, kentsel sit ilan edilen alanlarda, koruma amaçlı imar planı yürürlüğe girene kadar geçerli olacak geçiş dönemi koruma esasları ve kullanım koşullarının, ilgili sit alanının özgün nitelikleri doğrultusunda koruma bölge kurulları tarafından belirleneceği ifade edilmiştir. Bu geçiş sürecinde, sit dokusunun karakteristik yapısını bozabilecek yoğunluk ve ölçekteki uygulamalara izin verilmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca bu süreçte, alanın doku özellikleri dikkate alınarak yapı yoğunluğu, kütle, konum, yükseklik, mimari detaylar, yapı malzemeleri ve renk gibi unsurların ayrıntılı biçimde tanımlanmasının gerekliliği belirtilmiştir.

Planlama mevzuatı, ülke genelindeki, bölgesel düzeydeki ve yerel ölçekteki hedefler arasında uyum sağlamada çeşitli zorluklar yaşamaktadır. Bu durum, planlama yetkisinin farklı kurumlara dağıtılmış olmasından kaynaklanan yönetsel karmaşıklıkta açıkça görülmektedir (Görmez, 2001).

Yücel ve Zeren Gülersoy’ a (2016) göre, Türkiye’de kent planlamasında yetki ve sorumluluklar, planın ölçeği ve amacı doğrultusunda merkezi ve yerel yönetimler arasında paylaşılmış olup kentsel sit alanlarının ilanı sürecinde, koruma mevzuatının öngördüğü çerçevede yerel yönetimlere de aktif sorumluluklar yüklenmesi büyük önem taşımaktadır. Yerel yönetimlerin, alanın özgün değerlerini koruma ve yaşatma amacıyla sürece doğrudan katılımı, koruma faaliyetlerinin etkinliğini artıracaktır. Bu bağlamda, yerel yönetimlerin yalnızca uygulayıcı değil, aynı zamanda karar alma süreçlerinde de etkin bir aktör olarak yer alması sağlanmalıdır. Merkezi yönetim ise özellikle üst ölçekli planlarda hem düzenleyici hem de denetleyici bir rol üstlenirken, genel olarak planlama süreçlerinde yönlendirici bir konumda bulunmaktadır.

Koçan’a (2010) göre, koruma sürecinin temel bir unsuru olan katılımcı yaklaşımların hayata geçirilmesi, farklı sosyal grupların bir arada bulunduğu alanlarda çok daha büyük bir önem kazanmakta olup planların uygulanabilirliğini etkileyebilecek mülkiyet sorunlarının çözümünde de katılımcılık ve ortak planlama süreçlerinin izlenmesi önemli bir rol oynamaktadır. Nitekim, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile ilgili yönetmelikler, alan yönetimi ve koruma amaçlı imar planlarının katılımcı bir anlayışla hazırlanmasını ve bu planların, alanın mevcut ekonomik ve sosyal problemlerine çözüm üretecek şekilde tasarlanmasını zorunlu kılmaktadır

2.1.3. Tarihi Sit Alanları

Tarihi sit alanları, eski uygarlıkların ve dönemlerin “tarihsel, arkeolojik, mimari ve anıtsal” değerlerini birlikte barındıran yerleşim alanlarıdır (Özyaba, 1999). Tarihi alanlar ile çevreleri, yeri doldurulamaz evrensel mirasın temel unsurlarını oluşturur. Her bir tarihi alan, kendine özgü karakteri ve dengesiyle, onu oluşturan unsurların birbiriyle etkileşim halinde bulunmasına bağlı bir bütündür. Bu bütünlük, yalnızca yapılar, mekânsal organizasyon ve çevreyle değil, aynı zamanda insan faaliyetleriyle de zenginleşir (Ahunbay, 2019).

Kent ölçeğinde koruma, tarihsel kent dokularının fiziksel verilerini ve yaşanan kültürel süreçlerin somut göstergelerini, günümüz kentsel gereksinimleri ve yaşam biçimiyle bütünleştirerek, fiziksel çevrede tarihsel sürekliliği algılamak amacıyla gerçekleştirilen bir etkinliktir. Tarihsel sürekliliğin, değişimlere olanak tanıyarak geleceğe aktarılması temelinde bir kültürel mesele bulunmaktadır ve bu ancak “yerleşik olma” ve “o yere ait olma” bilinciyle sağlanabilir. Planlı bir şekilde gerçekleştirildiğinde değişim kaçınılmazdır; bu değişim aynı zamanda gelişimi beraberinde getirdiğinden, koruma sınırlarının planlanması büyük bir gereklilik haline gelir (Salman ve Kuban, 2006)

Tarihi sit alanları, insanlık tarihine tanıklık eden ve özgün yapılarıyla geçmişin izlerini taşıyan bölgeleri ifade eder. Bu alanların korunması, kültürel kimliğin devamlılığı açısından büyük önem taşır (ICOMOS, 2013). Ancak, planlama süreçlerinde tarihi değerlerin korunması ile modern yaşam ihtiyaçlarının uyumu zaman zaman çatışmaktadır.

2.1.4. Arkeolojik Sit Alanları

Arkeolojik sit alanları, yazının icadından önceki dönemlerden başlayarak eski medeniyetlerden günümüze kadar uzanan süreçte ortaya çıkan materyalin çeşitli disiplinler aracılığıyla şekillenmesiyle oluşan, insanlık tarihine dair önemli bilgileri barındıran özel alanlardır (Dönertaş ve Şener, 2023). Arkeolojik sit alanları; yer üstünde, yer altında ya da su altında yer alan ve geçmiş uygarlıklara ait kalıntıları barındıran önemli kültürel alanlardır. Bu alanlar, ait oldukları dönemin sosyal yapısını, kültürel özelliklerini, coğrafi koşullarını, ekonomik ilişkilerini ve politik düzenini

yansıtımları bakımından belge niteliği taşırlar. Aynı zamanda dini yaşam hakkında da değerli ipuçları sunarak, insanlık tarihine ışık tutarlar (Çevikçelik, 2021).

Ancak yerel halk açısından, özellikle tarım ve inşaat faaliyetlerinde yaşanan kısıtlamalar, ekonomik kayıp algısına yol açmakta ve koruma politikalarına yönelik direnç oluşabilmektedir (Smith, 2006).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 6. maddesinde tanımlanan arkeolojik sit kavramı, aynı zamanda "Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları" başlığı altında değerlendirilmektedir (Dönertaş ve Şener, 2023). Arkeolojik sit alanlarının korunması ve kullanımıyla ilgili temel ilkeler ise 658 sayılı İlke Kararı ile belirlenmiştir. Bu ilke kararı, koruma sorumluluğunun ve anlayışının bir gereği olarak, özellikle 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanlarında kesin yapılaşma yasağını öngörmektedir (Ahunbay, 2010). Bu kapsamda, arkeolojik sit alanlarında geçerli olacak koruma ve kullanım koşulları, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 658 sayılı İlke Kararı doğrultusunda belirlenmiş ve uygulamaya yön verilmiştir (Dönertaş ve Şener, 2023).

Weihong ve Jinpeng (2024) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, arkeolojik sit alanlarında yapılan keşiflerin sunumu, ideolojik unsurlarla ilişkili maddi kültürün yorumlanması ve elde edilen bulguların sentezi yoluyla, maddi kültür ile toplumu şekillendiren soyut kavramlar arasındaki karmaşık ilişki ele alınmıştır. Çalışma, arkeolojik alanların, objelerin ve kalıntıların korunmasında güçlü bir miras yasasının taşıdığı yaşamsal önemi vurgularken; bu tür yasalar aracılığıyla tarihsel değerlerin korunmasının kültürel bilinç açısından ne denli kritik olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, kültürel farkındalığın artırılması amacıyla eğitimin rolü öne çıkarılmakta; akademik kurumların müfredatlarında arkeoloji ve maddi kültür derslerine yer vermesinin, öğrencilerin kültürel miraslarını ve bu mirasın değerini kavramalarına katkı sağlayacağı ifade edilmektedir.

Timothy ve ark., (2024), yaptıkları araştırmada, arkeolojik kayıtların birçok toplumun geçim kaynaklarını ve sosyoekonomik refahını temel aldığı paha biçilmez bir varlıklar olduğu ifade edilerek arkeolojik alanlardaki ziyaretlerin çoğunu oluşturan kitle turizminin, hassas kültürel ortamlar ve tarihi alanlar için oldukça yıkıcı olabileceği, bu nedenle alan yöneticilerinin, arkeologların, ziyaretçilerin koruma bilincinde olmalarının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Arkeolojik alanlar, tarihin izlerini bünyesinde barındıran hem doğal hem de yapay çevrelerdir. Geçmişteki kullanım şekilleri zamanla değişse de bu anıtsal mekanlar bugün ziyaretçilerle güçlü bir bağ kurmakta ve onlara sürprizler sunmaktadır.

Arkeolojik sit alanları, yalnızca insan faaliyetleri sonucunda değil, aynı zamanda doğal süreçlerin etkisiyle de oluşabilmektedir. Bu alanlar, durağan ya da boş mekânlar olmaktan ziyade; sürekli değişen, evrilen ve dinamik yapılar olarak değerlendirilmelidir. 658 sayılı İlke Kararı’nda da belirtildiği üzere, arkeolojik sitler; geçmiş uygarlıklara ait yer altı, yer üstü ve su altındaki kalıntıların yanı sıra, bu uygarlıkların yaşadıkları dönemlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığını içeren yerleşim alanlarıdır. Bu kapsamda kurulan arkeolojik açık hava müzeleri, sadece geçmişin izlerini sergilemekle kalmayıp, aynı zamanda bu alanlarda yürütülen koruma ve düzenleme çalışmalarının da birer yansıması olarak değerlendirilmektedir (Erdoğan, 2006).

Söz konusu alanlar, ait oldukları dönemin kültür, yaşam biçimi ve çevresel oluşum özelliklerini yansıtan belge niteliğinde olup bulundukları çevre ile birlikte korunması kapsamında kent kültürünün korunması ve sürdürülebilir kentsel gelişimler için sürdürülebilirliğin sağlanması oldukça önemlidir. Bu doğrultuda, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda öngörülen Arkeolojik sit kararıyla, arkeolojik yerleşimlere yönelik tedbirlerin alınması yönünde idari işlemlerin alınması gerekmektedir (Çevikçelik, 2021).

2.1.5. Milli Parklar

Milli parklar, tabii ve kültürel kaynak değerleri ile barındırdıkları zengin bitki örtüsü, çeşitli hayvan türleri ve özgün doğal yapılarıyla nadir bulunan doğa alanları olup korunan alanlar kapsamı içerisinde yer almaktadırlar (Thapa, 2012). Türkiye’de milli park kavramı, bugünkü anlamıyla ilk kez 1940’lı yıllarda gündeme gelmiştir. Ülkemizde “milli park” terimi, Prof. Dr. Selahattin İnal tarafından 1948 yılında yayımlanan “Doğa Koruma Karşısında Biz ve Ormancılığımız” adlı eserinde kullanılmıştır (Kılıç ve Kervankıran, 2019).

Körbalta (2022), milli parkları; biyolojik çeşitliliğin yanı sıra doğal ve kültürel kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması amacıyla, belirli mevzuat çerçevesinde yönetilen alanlar olarak tanımlarken, korunan doğal alanlardaki temel hedefin; doğal, kültürel ve görsel kaynak değerlerini muhafaza etmek olduğuna,

bununla birlikte bireylerin ve toplumun rekreasyon ve turizm ihtiyaçlarını karşılayacak fırsatlar sunmanın da amaçlandığına vurgu yapmıştır.

Ekosistemin önemli bir parçası olan milli parklar, ekolojik farkındalığın artırılmasında etkin bir rol oynayacak ve toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır (Kocalar, 2016). Bu doğrultuda, bilimsel ve bütüncül bir koruma yaklaşımının önemi vurgulanmalı ve mevcut sorunlara kalıcı, sürdürülebilir çözüm önerileri üretilmelidir.

Kolçak Kavasogulları ve Saka Akın'a (2023) göre günümüzde koruma altındaki alanlar arasında önemli bir yere sahip olan milli parklarda, koruma ve kullanım dengesi gözetilerek rekreasyonel etkinliklerin gerçekleştirilmesine destek verilmesi milli parkların hem gelişimi hem de sürdürülebilir korunması açısından önemlidir.

Öztura (2010) tarafından Truva Tarihi Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı ve Spil Dağı Milli Parkı ziyaretçileriyle gerçekleştirilen anket çalışmasında, ülkemizde “milli park” kavramının nasıl algılandığı ve “milli park eğitimi” konusunda mevcut durumun tespiti amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, ziyaretçilerin milli park kavramına yönelik yeterli bilinç, tutum ve davranış düzeyine sahip olmadıkları belirlenmiştir.

Öz (2012) tarafından gerçekleştirilen araştırmada, Fen Bilgisi öğretmen adaylarının milli parklara ve bu parkların çevre eğitimindeki rolüne ilişkin görüşleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen verilerin analizleri sonucunda, öğretmen adaylarının milli parkların farkına varmalarına, bu alanlara karşı duyarlılıklarının artmasına ve milli parkların çevre eğitimi açısından taşıdığı önemin anlaşılmasına katkı sağlandığı belirlenmiştir.

Kervankıran ve Eryılmaz (2015), Isparta ili örneğinde yürüttükleri çalışmada, Kovada Gölü ve Kızıldağ Milli Parkı'nda ortaya çıkan temel sorunlara odaklanmış; özellikle milli park yönetimi ile yerel halk ve ziyaretçiler arasındaki ilişkilerde yaşanan çatışmaları incelemişlerdir. Bu kapsamda, sürdürülebilir bir yönetim planı önerisi geliştirilmiş ve söz konusu doğal alanlara ilişkin karar alma süreçlerinin başlatılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, koruma bölgelerinde bütüncül bir planlama yaklaşımının benimsenmesi, stratejik yönelimlerin belirlenmesi ve tüm paydaşların karar alma süreçlerine aktif katılım göstermesinin, ortak hareket edilmesini sağlayarak uzun vadeli koruma ve kullanım dengesi açısından hayati öneme sahip olduğu belirtilmiştir.

Körbalta (2022), Türkiye’de milli parklarda, “Korunan Alanları”nın farklı türleri ve bunlara ilişkin yasal mevzuatın çeşitliliği, ayrıca mekânsal planlama hiyerarşisinde

meydana gelen değişiklikler nedeniyle zaman zaman yetki ve yöntemlerde uyumsuzluklar yaşanabildiğini, bu durumun, planlama süreçlerinin uzamasına yol açabileceği gibi, bazı planların yargı kararlarıyla iptal edilmesine de neden olabildiğini vurgulamıştır.

Arda (2003), Dünyanın ilk milli parkı olan Yellowstone Milli Park uygulamasının doğal kaynakların korunmasına öncülük etmesiyle milli park uygulamasında ekosistemin korunması amacıyla ortak hareket edilmesinin koruma faaliyetlerinin sürekliliğinin sağlanması yönünde uygulama yönelik önemli bir koruma stratejisinin benimsenmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

Körbalta (2022), milli parkların yönetiminde uzun vadeli gelişme planlarını mekânsal ve korunan alan planlarıyla karşılaştırırken, söz konusu planlarla ilişkili mevzuatları incelemiş ve milli parkların planlanmasında kamuoyunun desteğinin önemini vurgulayarak uzun dönemli gelişme planlarının hazırlanma sürecinde bilimsel tekniklerin kullanılmasının yanı sıra, ziyaretçi kapasitesinin nasıl belirlenmesi gerektiğine dikkat çekerek daha başarılı uygulamaların gerçekleştirilebilmesine ilişkin öneriler getirmiştir.

Küresel ölçekte korunan alanlarla ilgili ilk girişimlerin, 1948 yılında UNESCO çatısı altında kurulan “Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUPN)” ile başladığı söylenebilir. Zaman içinde korunan alanlara yönelik anlayışta yaşanan değişim ve gelişmelere bağlı olarak, bu kuruluşun adı 1958 yılında “Doğa Koruma ve Doğal Hayatı Koruma Birliği (IUCN)” olarak değiştirilmiştir.

Milli Parklar (Parklar), ekosistemin korunması ve eğitim ve rekreasyonun teşviki için yönetilecek alanlar olarak IUCN tarafından tanımlanmıştır. Milli parkların temel amacı, sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde yerel katılımı sağlayarak koruma ve kalkınma arasında bir denge oluşturmaktır (IUCN, 2011). Doğal çevrenin geri dönülemez şekilde tahrip olmasını önlemek için uluslararası düzeyde güçlü bir iş birliğine ihtiyaç vardır. Devletleri, sivil toplum kuruluşlarını ve gönüllü bireyleri bir araya getiren IUCN, bu iş birliğini desteklemek ve teşvik etmek adına eşsiz bir platform sunmaktadır.

Milli parklar, sahip oldukları üstün doğal özellikler, ekosistem çeşitliliği, estetik değerler ve kültürel varlıklar nedeniyle korunması gereken alanlar arasında yer almaktadır. Bu alanlar, yalnızca biyolojik çeşitliliğin korunması açısından değil, aynı zamanda eğitim, bilimsel araştırma, doğa turizmi ve halkın dinlenme ihtiyacına yönelik işlevleriyle de önem taşımaktadır. Uluslararası literatürde “korunan alanlar” sınıfına

giren milli parklar, insan etkisinin sınırlı olduğu, doğal dengenin sürdürülebilir biçimde korunmasının amaçlandığı bölgelerdir (IUCN, 2020).

Türkiye’de milli park kavramı, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu kapsamında tanımlanmış olup; olağanüstü doğal güzelliklere, yaban hayatı çeşitliliğine ve rekreasyon potansiyeline sahip alanları kapsar. Bu alanlar Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından ilan edilmekte ve yönetilmektedir (DKMP, 2023).

Milli parklar, yalnızca doğal peyzaj değerleriyle değil, aynı zamanda geçmişten günümüze ulaşan kültürel miras unsurlarıyla da bütüncül bir koruma anlayışının parçası olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, milli parklar; doğanın korunması, kültürel değerlerin yaşatılması ve sürdürülebilir kalkınma ilkelerinin uygulanması açısından çok yönlü planlama gerektiren alanlardır (Demirtaş ve Şahin, 2019).

Milli parklar, doğal, kültürel ve rekreasyonel değerleri nedeniyle koruma altına alınmış geniş alanlardır. Hem doğanın korunması hem de halkın rekreasyon ihtiyacının karşılanması hedeflenmektedir (Kadıoğlu, 2008). Ancak uygulamada, ziyaretçi baskısı, altyapı eksiklikleri ve yerel halkın geleneksel kullanım haklarının kısıtlanması, planlama süreçlerinde ciddi sorunlara yol açabilmektedir (Eagles ve McCool, 2002).

Türkiye’de doğal mirasın korunmasına yönelik çabalar, 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanmaktadır. Osmanlı Dönemi’nde çıkarılan kanun ve nizamnamelerle, öncelikle ormanların korunması sağlanmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise bu alandaki gayretler daha da artmış; yasal ve kurumsal düzenlemeler ile milli parkların ilanı 1950’li yıllarda başlamıştır. 1983 yılında kabul edilen 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, doğal mirasın korunmasına yönelik en önemli yasal çerçeveyi sunmaktadır (Vuruşkan ve Ortaçşme, 2009).

Kültürel mirasın korunması, tüm dünyayı ilgilendiren evrensel bir konu olup, bu alanda birçok uluslararası sözleşme, yönetmelik ve bildiri yayımlanmıştır. Türkiye de bu sürece, Venedik Tüzüğü, Dünya Doğal ve Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, ICOMOS ve ICOM gibi kuruluşlar ile Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi ve Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi gibi çeşitli yasal düzenlemelere taraf olarak katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, ülkemizde kültürel mirasın korunması hedeflenmektedir (Yücel Batmaz ve Biçici, 2020).

Türkiye’de doğal ve özellikle kültürel değerlerin bir bütünlük içerisinde tanımlanması, sınıflandırılması ve buna bağlı olarak koruma önlemlerinin belirlenmesi

süreci, ilk kez 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı “Eski Eserler Yasası” ile mevzuata dahil edilmiştir (Doğanay, 2006).

Mumcu (1969), eski eser kavramına ilişkin hususların irdelenmesinde ölçütlerin kullanılması gerektiğini vurgularken, Türkiye dışı ülkelerde Eski eser hukukunu incelemiş ve bu kavranın Türkler için alışılmamış olduğunu ifade ederken batı hukuklarında oldukça yerleştiğine ve bir hukuk disiplini içerisinde incelendiğine dikkat çekerek Ülkemizde de böyle bir hukuk disiplininin kurulmasına temel olabilecek mevzuatın kapsamlı şekilde incelenmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur.

Nesli (2018), eski eser kavramının yer aldığı mevzuatları incelendiğinde ve karşılaştırdığında bir dağınıklık söz konusu olduğunu ifade ederken bahse konu mevzuatlarda eski eserleri koruma bilincinin ortaya çıkış sürecinde değerlendirmiştir. Araştırmasında, konu, batı hukukundaki gelişmelerin yanı sıra yoğunlukla Türk hukukundaki gelişmeler incelenirken koruma bilincinde ortaya çıkan değişim ve gelişime dikkat çekmiştir.

2873 sayılı Kanun’a göre milli parklar, hem nadir ve özel doğal kaynak değerlere sahip olan hem de dinlenme ve turizm gibi rekreatif faaliyetlere imkân tanıyan alanlar olarak tanımlanmakta (Serter, 2020) olup biyolojik çeşitliliğin, doğal ve kültürel kaynakların korunması ile sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla belirli bir mevzuat çerçevesinde yönetilen ve özel olarak koruma altına alınan alanlardır (Körbalta, 2022).

Milli parkların tespiti, bu alanlarda gerçekleştirilecek tüm faaliyetlerin yürütülmesi ve Uzun Devreli Gelişme Planlarının hazırlanması, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü’nün yetki ve sorumluluğundadır (Körbalta, 2022).

2.1.6. Dünya Miras Alanları-UNESCO

Tüm insanlığın ortak mirası değerlendirilen kültürel ve doğal varlıkların dünyaya tanıtılması, bu değerlerin korunmasına yönelik toplumsal bir bilinç oluşturmak ve çeşitli nedenlerle zarar görmüş ya da kaybolmuş olan kültürel ve doğal değerlerin yaşatılması amacıyla işbirliği sağlamak için Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) kurulmuştur (Akpınar, 2007).

Şakacı’ya (2015) göre UNESCO, insanlık için olağanüstü öneme sahip olan doğal ve kültürel mirasın tanımlanması ve korunmasını desteklemektedir. Bu bağlamda,

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, bu mirasların korunmasına yönelik en temel ve kapsamlı uluslararası hukuki çerçeveyi oluşturmaktadır.

Ahunbay (2012), UNESCO’nun tüm insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen doğal ve kültürel değerlerin; ihmal, bayındırlık faaliyetleri ve silahlı çatışmalar gibi nedenlerle hızla zarar görmesi ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalması üzerine uluslararası kamuoyunu harekete geçirdiğini ve bu doğrultuda “Dünya Mirası Sözleşmesi”ni geliştirdiğini belirtmektedir. Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi, bu faaliyetler arasında özel bir öneme sahiptir.

Bu çerçevede, uluslararası öneme sahip, korunmaya değer olan yapılar, anıtlar ve sit alanları “Dünya Mirası” statüsü ile tescillenmektedir. UNESCO Sözleşmesi, 1945 yılının Kasım ayında Londra’da 44 ülkenin katılımıyla kabul edilmiştir ve Türkiye, bu sözleşmeyi imzalayan ilk 10 ülke arasında yer almaktadır (Anonim, 2019a). 14/04/1982 tarihli ve 2658 sayılı yasa ile ülkemizin katılımı uygun bulunan bu Sözleşme, 23/05/1982 tarihli ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanmış olup 14/02/1983 tarihli ve 17959 sayılı Resmî Gazete’ de yayımlanmıştır (Anonim, 2019b). Uluslararası öneme sahip olan ve bu nedenle takdir edilmesi ve korunması gereken doğal oluşumlar, anıtlar ve sit alanları “Dünya Mirası” statüsüyle değerlendirilmektedir.

UNESCO’nun (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) 1972’te Paris’te gerçekleştirdiği toplantıda, dünya çapında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan kültürel değerlerin korunması ve bu değerlerin uğrayacağı tahribatın önlenmesi amacıyla “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme” imza altına alınmıştır. Bu çerçevede, 1976 yılında Dünya Miras Komitesi de oluşturulmuştur.

1972 Sözleşmesi, koruma amacını diğer sözleşmelerden farklı şekilde ele alarak yalnızca somut miraslara odaklanmakta ve özellikle taşınmaz kültürel varlıklarla ilgili bir metin olarak öne çıkmaktadır (Oğuz, 2013).

Kültürel miras, bir ülkenin tarihsel yapı taşlarını ve ulusal kimliğinin sürekliliğini sağlayan belirleyici unsurların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Hakala ve ark., 2011). Banerjee (2007), kültürel mirasın değerlendirilmesinde homojenlik (çeşitlilik derecesi) ve dayanıklılık gibi ölçütlerin temel alındığını belirtirken, bu görüş Herbert (1989) ile Zeppel ve Hall (1992) tarafından da desteklenmektedir. Kültürel miras yalnızca tarihi ve mimari kalıntıların günümüze ulaşmasıyla şekillenen somut değerleri değil; aynı zamanda gelenekler, ritüeller, edebi ve sanatsal üretimler, bilgi ve beceriler gibi somut olmayan unsurları da içermekte olup, bu çeşitlilik mirasın derinliğini ve zenginliğini oluşturmaktadır.

1980’li yıllar, Türkiye’nin kültürel miras politikaları açısından önemli dönüşümlerin yaşandığı bir dönemin başlangıcını simgelemektedir. Türkiye, bu süreçte Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi’ni (1985) 1989 yılında, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi’ni (1992) ise 1999 yılında kabul ederek uluslararası tanımları benimsemeye başlamış; bu bağlamda koruma politikalarını küresel normlara uyumlu hâle getirme yönünde adımlar atmıştır. Uluslararası sözleşmelere katılım ve devam eden yasal değişiklikler, Türkiye’nin koruma anlayışını uluslararası standartlarla paralel hâle getirme çabasını yansıtmaktadır.

2000’li yıllarla birlikte özellikle kentsel koruma alanında kapsamlı düzenlemeler yapılmış; 2000 yılında Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, 2006 yılında ise Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2003) Türkiye tarafından onaylanmıştır. Ayrıca, 1983 yılında taraf olunan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme’nin (1972) etkisiyle, yerel ve bölgesel ölçekte koruma odaklı planlama politikaları geliştirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte, 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı Kanun, Türkiye’nin uluslararası standartlara uyum sürecini pekiştirmiş; çok boyutlu ve bütüncül bir koruma anlayışının benimsenmesi açısından önemli bir aşama olarak değerlendirilmiştir.

Dünya Miras Listesi uygulaması, 1978 yılında başlatılmış olup, tüm insanlık için “üstün evrensel değere” sahip doğal ve kültürel varlıkların tanıtılması ve korunmasını amaçlamaktadır. Bu uygulamanın temel hedefleri ise şu şekilde özetlenebilir:

- İnsanlığın ortak mirası olarak kabul edilen kültürel ve doğal değerlerin tanıtımını sağlamak,
- Toplumlarda evrensel mirasa sahip çıkma bilincini geliştirmek,
- Bu mirasın korunmasına yönelik ulusal ve uluslararası düzeyde iş birliğini teşvik etmek.

1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme doğrultusunda oluşturulan ve Dünya Miras Komitesi (DMK) tarafından yürütülen Dünya Mirası Listesi, günümüzde toplam 1154 miras alanını kapsamaktadır. Bu alanlardan 897’si kültürel, 218’i doğal, 39’u ise karma (doğal ve kültürel) niteliktedir.

Türkiye, 23 Mayıs 1982 tarihli ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile söz konusu sözleşmeye taraf olmuş ve bu doğrultuda çeşitli koruma çalışmaları yürütmeye başlamıştır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü koordinasyonunda sürdürülen çalışmalar sonucunda, Türkiye’nin UNESCO Dünya Miras Listesi’nde yer

alan ve “istisnai evrensel değere” sahip 21 miras alanı bulunmaktadır. Bu alanlardan 19’u kültürel, 2’si ise karma özelliktedir (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2021).

1. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) 1985
2. İstanbul’un Tarihî Alanları (İstanbul) 1985
3. Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir) 1985 (Karma Miras Alanı)
4. Hattuşa: Hitit Başkenti (Çorum) 1986
5. Nemrut Dağı (Adıyaman) 1987
6. Hieropolis-Pamukkale (Denizli) 1988 (Karma Miras Alanı)
7. Xanthos-Letoon (Antalya-Muğla) 1988
8. Safranbolu Şehri (Karabük) 1994
9. Truva Arkeolojik Alanı (Çanakkale) 1998
10. Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne) 2011
11. Çatalhöyük Neolitik Alanı (Konya) 2012
12. Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa) 2014
13. Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir) 2014
14. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzajı (Diyarbakır) 2015
15. Efes (İzmir) 2015
16. Ani Arkeolojik Alanı (Kars) 2016
17. Aphrodisias (Aydın) 2017
18. Göbekli Tepe (Şanlıurfa) 2018
19. Arslantepe Höyüğü (Malatya) 2021
20. Gordion (Ankara) 2023
21. Anadolu’nun Ortaçağ Dönemi Ahşap Hipostil Camiileri (Konya-Eşrefoğlu Camii, Kastamonu-Mahmut Bey Camii, Eskişehir-Sivrihisar Camii, Afyon-Afyon Ulu Camii, Ankara-Arslanhane Camii) 2023

Dünya miras alanları, insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen ve evrensel değere sahip kültürel ya da doğal varlıkları ifade eder. Bu alanlar, yalnızca bulundukları ülkenin değil, tüm insanlığın korunması ve yaşatılması gereken mirası olarak tanımlanmakta; bu yönüyle uluslararası düzeyde sorumluluk gerektirmektedir. UNESCO tarafından belirlenen kriterlere göre, bu statü; eşsiz doğal oluşumlar, olağanüstü güzellikteki peyzajlar, biyolojik çeşitlilik alanları ya da insanlık tarihine tanıklık eden kültürel yapılar gibi özelliklere sahip alanlara verilmektedir (UNESCO, 2023).

1972 yılında kabul edilen Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme doğrultusunda ilan edilen bu alanlar, kültürel çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi ve çevresel tehditlere karşı uluslararası farkındalığın artırılması bakımından da önemli roller üstlenmektedir (Labadi, 2013). Dünya miras listesinde yer alan alanlar; savaş, doğal afet, kentleşme ya da turizm baskısı gibi tehditlere karşı koruma altına alınmakta, bu süreçte bilimsel denetim, yerel katılım ve sürdürülebilir yönetim ilkeleri esas alınmaktadır (Frey ve Pamir, 2015).

Türkiye, sahip olduğu çok katmanlı kültürel geçmişi ve zengin doğal mirası sayesinde UNESCO Dünya Miras Listesi'nde birçok alana ev sahipliği yapmaktadır. Bu alanların korunması, yalnızca fiziksel yapıların değil, aynı zamanda somut olmayan kültürel değerlerin de sürdürülebilir biçimde yaşatılmasını gerektirmektedir.

UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kabul edilen alanlar, yalnızca yerel ya da ulusal ölçekte değil, tüm insanlık adına korunması gereken, *üstün evrensel değere sahip* doğal ve kültürel varlıklar olarak değerlendirilmektedir (UNESCO, 1972). Bu çerçevede, söz konusu alanların korunması ulusal bir görev olmanın ötesinde, uluslararası sorumluluk gerektiren bir yükümlülük olarak ele alınmaktadır.

Ancak bu prestijli statü, her zaman yerel halk tarafından olumlu karşılanmayabilir. Turizm faaliyetlerinde yaşanan artış, yaşam alanlarında fiziksel ve sosyal dönüşümlere yol açarken, katı koruma önlemleri, özellikle geçim kaynaklarını geleneksel tarım, hayvancılık veya el sanatlarına dayandıran toplulukların ekonomik faaliyetlerini sınırlandırabilmektedir (Labadi, 2013). Bu durum, miras alanlarının korunması ile yerel kalkınma hedefleri arasında hassas bir denge kurulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde halihazırda yer alan varlıkların yanı sıra, henüz resmi adaylık süreci tamamlanmamış, ancak gelecekte listeye dahil edilmesi önerilen varlıklardan oluşan bir Geçici Liste de mevcuttur. Bu liste, devletlerin Dünya Miras Komitesi'ne sunacağı adaylık başvurularının ön koşulunu oluşturmaktadır. Geçici Liste'ye dahil edilecek varlıklar belirlenirken; mimari, tarihi, kültürel, sembolik, sosyal ve ekonomik nitelikler ile Komite tarafından belirlenen kriterler esas alınmaktadır.

Türkiye, 2021 yılı itibarıyla UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'nde 79 kültürel, 3 doğal ve 3 karma olmak üzere toplam 85 varlık ile temsil edilmektedir. Aynı yıl içerisinde, *Erzincan Kemaliye Tarihi Kenti* ile *Mardin-Midyat çevresindeki Geç Antik-Orta Çağ kilise ve manastırları* geçici listeye dahil edilmiştir. Böylelikle, 1994 yılından itibaren UNESCO Dünya Miras Merkezi'ne iletilen Türkiye'ye ait geçici liste

unsurlarının sayısı 85'e ulaşmıştır (UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, 2021; Uğur ve Dönmez, 2021).

2.1.7. Ramsar Alanları

Ramsar Alanları, uluslararası öneme sahip sulak alanları ifade eden bir koruma statüsü olup kara ve su ekosistemlerinin kesiştiği, her iki ortamın özelliklerini barındıran geçiş bölgeleridir (Arı, 2011). Sulak alanlar, yalnızca doğal dengeyi korumakla sınırlı olmayan, çok yönlü ekosistem hizmetleri sunarak hem çevresel hem de ekonomik açıdan önemli katkılar sağlayan doğal varlıklardır. Bu alanlar, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında kritik bir rol oynamaktadır (Kardaş ve Cebe, 2021). 1971 yılında İran'ın Ramsar kentinde imzalanan Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi (Ramsar Sözleşmesi), bu alanların ekolojik, ekonomik, kültürel, bilimsel ve eğitsel değerlerini tanıyarak, su kuşları başta olmak üzere biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilirliğini güvence altına almayı amaçlarken sulak alanların sürdürülebilir bir şekilde korunması ve etkin biçimde yönetilmesinde kritik bir rol oynamıştır (Arı, 2011).

Ramsar Sözleşmesi'ne taraf olan ülkeler, kendi sınırları içinde belirledikleri uluslararası öneme sahip sulak alanları listeye dahil ederek bu alanların korunması ve akılcı kullanımı konusunda taahhütte bulunurlar. "Akılcı kullanım" (wise use) kavramı, sulak alanların ekolojik karakterinin korunarak ekonomik ve sosyal fayda sağlayacak şekilde yönetilmesini öngörür (Kaya, 2020).

Türkiye, 13 Kasım 1994 tarihinde sözleşmeye taraf olmuş (Ramsar, 1994) ve o tarihten bu yana 14 sulak alanı Ramsar Listesi'ne dahil etmiştir. Bu alanlar, yalnızca barındırdıkları zengin biyoçeşitlilik nedeniyle değil, aynı zamanda su rejimi düzenlemesi, karbon depolama, taşkın kontrolü ve yerel halkın geçim kaynaklarına katkısı nedeniyle de yaşamsal önem taşımaktadır (Yeniyurt ve ark., 2011). Türkiye, bu sözleşmeye taraf olmakla birlikte, sulak alanları koruma ve akılcı kullanma taahhüdünde bulunmuştur. Bugüne kadar 14 adet Ramsar alanı ilan edilmiş ve bu alanların korunması amacıyla çeşitli yönetim planları hazırlanmıştır (Ramsar, 2023).

Söz konusu sözleşmenin ana hedefi, yerel ve ulusal düzeyde yürütülen faaliyetlerin yanı sıra uluslararası iş birliği yoluyla sulak alanların korunmasını ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Bu yaklaşım, küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınma amacına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Sulak alanlar;

barındırdıkları biyolojik çeşitlilik, ekolojik işlevleri ve ekonomik potansiyelleriyle yeryüzündeki en önemli yaşam alanları arasında yer almaktadır (Özbek ve ark., 2007).

Sulak alanların ekolojik işlevlerinin korunması, planlanması, yönetilmesi ve izlenmesi açısından oluşturulan envanterler oldukça kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, mevcut veri setlerinin çoğu zaman sulak alanlar için yeterli düzeyde bilgi sunmadığı, eksiklikler içerdiği ve tutarsızlıklar barındırdığı ifade edilmekte olup verilerin toplanması, işlenmesi ve depolanmasına ilişkin süreçlerin tutarlılığını sağlamak amacıyla, sistematik ve standart yöntemlerin geliştirilmesi zorunludur (Finlayson ve ark., 1999).

Cowardin ve arkadaşları (1979), sulak alanları bilimsel, hukuki, ekonomik ve kurumsal açılardan farklı şekillerde ele almış; ancak bu alanların sınıflandırılmasında düzenleyici kaygılardan çok ekolojik kriterlerin esas alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Ayrıca, sulak alanların toplum nezdindeki değerinin; sosyo-ekonomik yapılar, politik görüşler ve kültürel alışkanlıklar gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak büyük ölçüde farklılık gösterebileceğine dikkat çekmişlerdir.

Sulak alanlar, çoğu canlı türüne beslenme, barınma ve üreme fırsatları sunarak, yalnızca bulundukları konum itibarıyla değil, aynı zamanda tüm dünya çapında doğal zenginlikler olarak değerlendirilmektedir (Ridd ve Liu, 1998). Bu alanlar, su kalitesini artırma ve su depolama işlevinin yanı sıra, çeşitli canlılar için yumurtlama alanı ve karbondioksit yutağı olma özellikleri sayesinde küresel ölçekte son derece önemli hale gelmektedir. Bu nedenle, sulak alanların izlenmesi büyük bir öncelik taşımaktadır (Verhoeven ve ark., 2006).

Türkiye'deki Ramsar alanlarının bütüncül bir perspektifle ele alınması ve bu alanların öneminin herkes tarafından kavranması, korunması ve akılcı bir şekilde kullanılması açısından atılacak en kritik adımdır.

Ramsar Sözleşmesi, uzaktan algılama ve CBS gibi modern uygulamalarla teknolojinin sulak alan çalışmalarına entegrasyonunu teşvik etmekte ve envanterdeki boşlukların doldurulması için geliştirilmesini desteklemektedir (Lowry, 2006; Davidson ve Finlayson, 2007; Rosenqvist ve ark., 2007). Ülkemizde de dünya genelinde olduğu gibi, sulak alanlar hem biyolojik çeşitliliği koruma hem de yerel ekonomilere sağladıkları katkılar açısından büyük bir öneme sahiptir. Türkiye'de 86 adet sulak alan yer almaktadır. Ramsar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla birlikte, ülkemizdeki bazı sulak alanlar Ramsar Alanı olarak ilan edilmiştir. Bu bağlamda, toplamda 14 sulak alanımız Ramsar alanı olarak tescillenmiştir. Türkiye'de toplam 1.123.602 hektarlık alanı

kapsayan 122 adet tescillenmiş sulak alan bulunmaktadır. Bu alanlardan 14'ü Ramsar Sözleşmesi kapsamında uluslararası öneme sahipken, 59'u ulusal düzeyde, 49'u ise yerel düzeyde (mahalli) öneme sahip alanlar olarak sınıflandırılmıştır (Özaslan ve Yüksel, 2024).

Ramsar Sözleşmesi ile ilgili çalışmalar, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Türkiye'deki Ramsar Alanları Şekil 2.2'de verilmektedir.

Şekil 2. 3. Türkiye'nin Ramsar Alanları Haritası (URL, 1).

2.1.8. Tabiat Parkları ve Tabiatı Koruma Alanları

Tabiat parkları, taşıdıkları doğal ve kültürel değerleri ile ülkemizde artan rekreasyon gereksinimlerini karşılamak amacıyla giderek daha yaygın ve etkili biçimde kullanılan doğal alan statülerinden biri haline gelmiştir (Özlüer, 2018).

Ancak, bu alanların ziyaretçiler ve yerel halk tarafından daha iyi tanınabilmesi için bilgilendirici materyallere, peyzajı tanıtıcı birimlere ve etkinliklere yeterince sahip olmadığı gözlemlenmektedir (Birinci ve ark. 2016; Polat ve Polat, 2016; Başkaya, 2017; Öztürk ve Gül 2020).

Atmış ve arkadaşlarına göre (2020) tabiat parkları her ne kadar dinlenme ve eğlenme işlevlerine de olanak tanısa da, esas olarak şu özellikler göz önünde bulundurularak kurulmuş ve yönetilmiştir: Milli veya bölgesel düzeyde belirgin tabii fizyocoğrafik yapıya, zengin bitki örtüsü ve yaban hayatı çeşitliliğine, etkileyici manzara değerlerine ve yüksek rekreasyon potansiyeline sahip olmak; kaynakların ve manzara unsurlarının bütünlüğünü koruyacak büyüklükte olmak; ayrıca yerel örf ve

adetleri, geleneksel arazi kullanım biçimlerini ve kültürel peyzaj unsurlarını barındıran örnekleri içerebilmek.

IUCN tarafından yürütülen çalışmalarda, kesin bir kural olmamakla birlikte, bazı korunan alanların yüzölçümü açısından diğerlerine kıyasla daha büyük olması gerektiği ifade edilmektedir (IUCN, 2021). IUCN, koruma altındaki kara ve deniz peyzajları arasında tabiat parklarının da değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamış ve bu parkların ortalama büyüklüklerine dair veriler paylaşmıştır. Buna göre; Almanya’da tabiat parklarının ortalama alanı yaklaşık 90 bin hektar, Fransa’da 140 bin hektar, Japonya’da ise 6.350 hektardır (Phillips, 2003; Tekin ve ark., 2014). Ülkemizde ise 2008 yılına kadar tabiat parklarının ortalama büyüklüğü, en azından Japonya örneğiyle kıyaslanabilecek düzeydeyken, 2008 sonrasında bu ortalama 161 hektara kadar gerilemiştir. Bu durum, Türkiye’deki tabiat parkı kavramının hem nitelik hem de nicelik açısından yeniden değerlendirilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir.

2873 sayılı kanunda Tabiat Parkı, bitki örtüsü ile yaban hayatı gibi özelliklere sahip olan, ayrıca manzara bütünlüğü içinde yerel halkın dinlenme ve eğlenme ihtiyaçlarına uygun doğal alanlar olarak tanımlanmaktadır.

Türkiye’de Tarım ve Orman Bakanlığı’nın sorumluluğunda olan tabiat parklarının belirlenmesinde, bilimsel altyapı desteği büyük önem taşımaktadır. Bu destek, karar alma süreçlerinin daha verimli ve etkili bir şekilde işlenmesini sağlayarak, optimal bir yönetim sürecine katkıda bulunacaktır (Karadaş ve Yalçınkaya, 2023).

Tabiat parklarının sahip olması gereken temel nitelikler, doğal çevre değerlerinin sürdürülebilir şekilde korunmasını ve bu alanların toplumsal faydaya dönüştürülmesini esas almaktadır. Bu bağlamda, öncelikle devlet mülkiyetinde bulunmaları gerekmekte; üstün doğal fizyografik özellikler, zengin bitki örtüsü ve çeşitli yaban hayatı unsurlarını bünyesinde barındırmaları beklenmektedir. Aynı zamanda, görsel açıdan etkileyici manzaralar sunmaları ve yüksek rekreasyonel potansiyele sahip olmaları da tabiat parklarını nitelikli kılan önemli ölçütlerdendir. Bunlara ek olarak, kaynak ve manzara bütünlüğünü koruyacak yeterli büyüklükte olmaları, açık hava etkinlikleri açısından çeşitli ve zengin olanaklar sunmaları beklenmektedir. Tabiat parkları, yalnızca doğal değil, aynı zamanda kültürel değerleri de yansıtan alanlar olmalıdır. Bu doğrultuda, yerel halkın örf ve adetleri, geleneksel arazi kullanım biçimleri ile kültürel peyzaj örnekleri gibi unsurlar da bu alanların planlamasında dikkate alınmalıdır (Tekin ve ark., 2014).

Tabiatı koruma alanı, bilim ve eğitim açısından büyük önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz kalmış veya yok olma tehlikesi altında bulunan ekosistemler, türler ve doğal olayların seçkin örneklerini barındıran, mutlaka korunması gereken alanlardır. Bu alanlar, yalnızca bilimsel araştırmalar ve eğitim amaçları doğrultusunda kullanılmak üzere ayrılmıştır (Resmî Gazete, 2012).

Korunan alanlar, genetik çeşitliliğin korunmasında da önemli bir rol oynar ve bu sayede gıda güvenliğinin sağlanmasında kritik bir işlev üstlenir. Bu alanlar, genetik kaynakların korunmasına yardımcı olarak, ekosistemlerin sürdürülebilirliğini ve biyolojik çeşitliliği destekler. Bu nedenle, etkili bir alan yönetimi büyük bir öneme sahiptir (Yenilmez Arpa ve ark., 2022). Bu nedenledir ki, izleme süreçleri de dahil olmak üzere, faaliyetlerin ve sonuçların sürekli olarak değerlendirilmesi önemlidir.

Korunan alanların etkili bir şekilde yönetilebilmesi, milli park statüsünün ziyaretçi çekme üzerindeki etkisinin yanı sıra, ziyaretçilerin koruma alanı yönetimine ilişkin tutumlarına dair bilgi gerektirir (Arnberger ve ark., 2012).

Planlama süreçlerinde doğal çevrenin korunması öncelikli bir ilke olarak benimsendiğinden, yerleşim, tarım ve turizm gibi faaliyetler büyük ölçüde sınırlandırılmaktadır. Ancak bu durum, bölge halkı açısından ekonomik kayıplara yol açabileceği gibi, kullanım haklarının kısıtlandığı yönünde bir algının oluşmasına neden olabilmekte ve bu da koruma politikalarına yönelik bir direnç ortaya çıkarabilmektedir (Yıldız ve ark., 2023). Dolayısı ile yerel halkın koruma sürecine yeterince katılımının sağlanamaması, tabiatı koruma alanlarında çatışmaları daha da artırabilmektedir.

2.1.9. Özel Çevre Koruma Bölgeleri

Türkiye, zengin tabiatı, tarihi ve kültürel mirasıyla dikkat çeken bir ülke olmasının yanında hem yerel kaynaklardan hem de diğer dünya ülkelerinden gelen çeşitli kirleticilerin etkisiyle çevresel tehditlerle karşı karşıyadır. Son yirmi yılda, dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de çevre kavramı gündelik yaşamın önemli bir parçası haline gelmiş; çevreye ilişkin endişelerin artması, çevrenin korunması ve bu korumanın etkin şekilde sağlanabilmesi için çevre yönetimi gibi kavramların ön plana çıkmasına neden olmuştur (Önez, 2008).

Doğal çevre; hava, su, toprak, bitki ve hayvan varlığı ile güneş ve diğer doğal enerji kaynaklarını kapsamakta, bu unsurların birbiriyle etkileşimi sonucunda oluşan varlıklar da çevrenin temel öğeleri arasında yer almaktadır (Aybay, 1992). Bu bütüncül

anlayış, çevrenin yalnızca doğal unsurlar değil, aynı zamanda insan ve kültür etkileşimleriyle şekillenen bir sistem olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Böylece çevre koruma ve yönetim yaklaşımlarının önemi daha da belirginleşmektedir.

Türkiye’de çevrenin korunmasına yönelik politikalar, uluslararası süreçlerle paralel bir şekilde gelişmiş ve çeşitli yasal, kurumsal düzenlemelerle desteklenmiştir. 1983 yılında yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, çevresel ve kültürel mirasın korunmasına yönelik temel yasal dayanakları oluşturmuştur. Bu düzenlemeler, ekolojik öneme sahip doğal alanların ve kültürel değerlerin korunmasını hedefleyen bütüncül bir hukuk sisteminin tesis edilmesini sağlamıştır (Coşkun ve Pank Yıldırım, 2020).

Türkiye’de özellikle kıyı bölgelerinde yer alan doğal ve kültürel zenginliklerin korunması amacıyla 1988 yılından itibaren “Özel Çevre Koruma Bölgeleri” (ÖÇKB) ilan edilmeye başlanmış, bu süreç yasal düzenlemelerle sistemli bir hale getirilmiştir (Coşkun ve Pank Yıldırım, 2020). ÖÇKB’lerin tespiti, ilanı, bu alanlarda koruma ve kullanım esaslarının belirlenmesi, imar planlarının hazırlanması ve mevcut planların revizesi için Çevre Bakanlığı bünyesinde “Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı (ÖÇKKB)” kurulmuştur. ÖÇKKB’nın kuruluş amacı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2011) tarafından, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 9. maddesi doğrultusunda “Özel Çevre Koruma Bölgelerinin çevre değerlerini korumak, mevcut çevre sorunlarını çözmek amacıyla gerekli tüm tedbirleri almak; bu alanların koruma ve kullanım esaslarını belirlemek; imar planlarını hazırlamak ve onaylamak” şeklinde tanımlanmıştır.

Uluslararası düzeyde ise Türkiye, biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik pek çok sözleşmeye taraf olmuş ve bu doğrultuda çeşitli stratejiler geliştirmiştir. 1995 yılında Akdeniz Eylem Planı’nın 20. yıldönümünde Barselona’da toplanan taraf ülkeler, Barselona Sözleşmesi’ni güncelleyerek “Akdeniz’de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol”ü kabul etmişlerdir. Böylece, yalnızca doğal alanların değil, aynı zamanda bu alanlarda yer alan kültürel ve tarihî miras unsurlarının da korunması hedeflenmiştir (Algan, 2011).

Bu süreçler, Türkiye’nin gelecek kuşaklara doğal yapısı bozulmamış, kültürel ve tarihî açıdan zengin, sağlıklı ve yaşanabilir bir çevre bırakma hedefinin bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Bu hedef doğrultusunda ilan edilen Özel Çevre Koruma Bölgeleri, yalnızca doğayı değil, aynı zamanda yerel kültürün sürekliliğini ve çevresel

stratejileri geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, belirli ölçütler oluşturulmuş, yasal düzenlemeler yapılmış ve bu alanlar farklı koruma statüleri kapsamında güvence altına alınmıştır (Özden Badur, 2005).

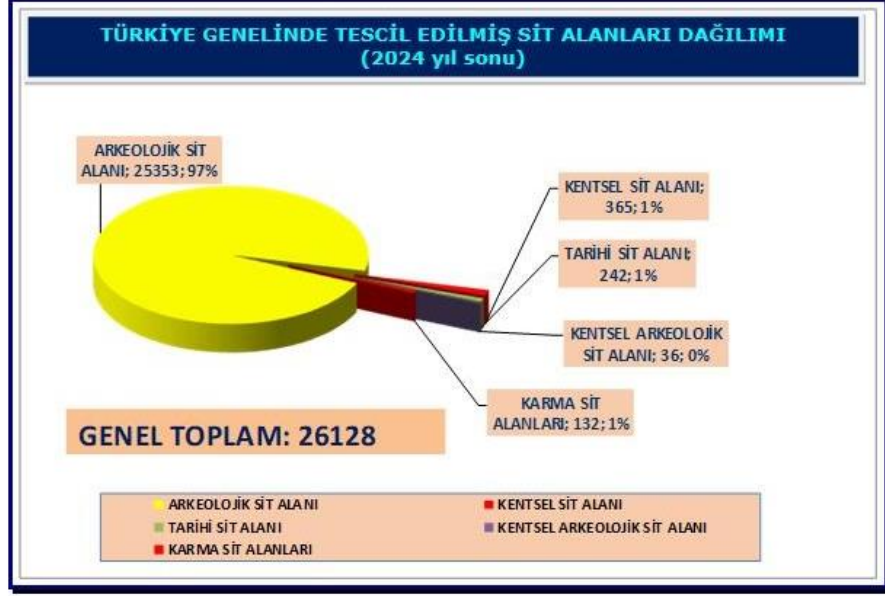
Türkiye’de farklı koruma statüleri bir arada bulunabilmektedir. Ülkemizde birden çok kültürel sit alanının bir arada bulunduğu ya da kültürel sitlerle doğal sitlerin bir arada bulunduğu alanlar mevcuttur. Türkiye’de koruma statüsü bulunan alanlar yalnızca tek bir tanım ya da sınıflandırma altında toplanmamakta, farklı mevzuatlar ve kurumlarca tanımlanarak yönetilmektedir. Bu durum, bir alanın aynı anda birden fazla koruma statüsüne sahip olmasına yol açmakta ve koruma planlamasında kurumsal çakışmalara neden olmaktadır. Örneğin bir alan hem Milli Park (Tarım ve Orman Bakanlığı) hem de Doğal Sit Alanı (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı) statüsünde olabilir. Bu tür çakışmalı alanlar, yönetsel koordinasyon eksiklikleri, yetki karmaşası ve planlama süreçlerinde belirsizlikler yaratmaktadır (Yılmaz ve Alphan, 2017). Koruma alanlarının planlanması ve yönetiminde, farklı koruma statülerinin ve bu statülerin bağlı olduğu yetki alanlarının çeşitliliği, zaman zaman karmaşaya yol açmaktadır. Bu durum, koruma önlemlerinin etkin biçimde uygulanmasını ve koruma-kullanma dengesinin sağlıklı bir şekilde kurulmasını güçleştirmektedir. Özellikle biyolojik çeşitlilik açısından zengin doğal alanlarda, bu alanların tek bir koruma statüsü altında tanımlanması ve alanın özelliklerine uygun, bütüncül bir yönetim modeliyle ele alınması, uygulamada daha verimli sonuçlar doğuracaktır (Dünya, 2005).

Türkiye’de korunan alanların %30’undan fazlasının birden fazla koruma statüsü taşıdığı ve bu alanların yönetiminde farklı kurumların yetkili olduğu görülmektedir (Uzun ve Demirel, 2014). Örneğin, Göksu Deltası hem Ramsar Alanı hem Özel Çevre Koruma Bölgesi hem de Natura 2000 alanı olarak sınıflandırılmıştır. Bu çeşitlilik, koruma potansiyelini artırsa da uygulamada etkin ve bütüncül bir koruma stratejisi oluşturulmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye’de korunan alanların yönetiminde çok aktörlü yapının koordinasyonu, stratejik planlamalar ve entegre koruma yaklaşımı büyük önem taşımaktadır.

2.2.1. Karma Sit Alanları

Birden çok kültürel sit türünün aynı bölgede bulunduğu alanlar “karma sit” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda, arkeolojik- kentsel sit, arkeolojik- tarihi sit, arkeolojik- tarihi- kentsel sit ve tarihi- kentsel sit gibi türler karma sitler olarak kabul

edilmektedir. Ancak, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik'te karma sit alanlarına dair özel bir tanımlama bulunmamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın istatistiki verilerine göre, Türkiye'deki karma sit alanlarının sayısı toplamda 132'dir. Bu karma sit alanları, tescilli sit alanlarının yalnızca %1'ini oluşturmaktadır (Şekil 2.4).

Şekil 2. 5. Türkiye Geneli Sit Alanları Dağılımı (URL, 4)

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2024 yılsonu itibari ile yayımlamış olduğu veriler doğrultusunda karma sit alanlarının türüne göre sayılarına bakıldığında Arkeolojik ve Kentsel sit alanı sayısının en fazla, Arkeolojik, Tarihi ve Kentsel Sit Alanlarının ise en az olduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 2.1).

Çizelge 2. 1. Türkiye Genelinde Karma Sit Alanlarının Sayısı (URL, 5)

TÜRKİYE GENELİNDE KARMA SİT ALANLARI (2024 Yılı Sonu)	
KARMA SİT ALANLARI	SAYISI
Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı	73
Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	18
Arkeolojik, Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	7
Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	34
TOPLAM	132

2.2.2. Çakışan Sit Alanları

Kültürel sitlerin doğal sitlerle örtüştüğü alanlara “çakışan sit” denilmektedir. Mevzuatta bu terimle ilgili spesifik bir tanım bulunmamakla birlikte;

- Arkeolojik ve Doğal Sit,

- Tarihi ve Doğal Sit,
- Arkeolojik, Doğal ve Tarihi Sit,
- Kentsel ve Doğal Sit,
- Arkeolojik, Doğal, Tarihi ve Kentsel Sit,
- Tarihi, Doğal ve Kentsel Sit
- Kentsel, Doğal ve Arkeolojik Sit gibi alanlar çakışan sitler olarak kabul edilmektedir

Bu tür alanlar hem kültürel hem de doğal değerleri bir arada taşıyan önemli miras alanları olarak korunmaktadır.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sorumluluğunda bulunan ve çakışan farklı koruma alanlarında bu iki Bakanlık arasında “Doğal Sit Alanları ve Taşınmaz Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Alanların Arkeolojik, Kentsel, Kentsel-Arkeolojik, Tarihi Sit Alanları ve Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları İle Bunların Koruma Alanları Ve Etkileşim-Geçiş Sahasının Bulunduğu Alanlar İle Çakıştığı Yerlerde Uygulanacak Esaslara İlişkin Protokol” imzalanmıştır (Eren ve Bayrak, 2021).

Bahse konu protokolün amacı birden fazla koruma statüsünün çakıştığı yerlerde yapılacak iş ve işlemlerde ve uygulamaya yönelik konularda izlenecek usul ve esasların belirlenmesidir.

Protokolün 5.1.maddesinde “Çakışan alanlara ilişkin başvurular öncelikle kültürel değerler yönünden ilgili Koruma Bölge Kurulunca değerlendirilir. Kültürel değerler açısından alınan karar ile birlikte doğal değerler açısından da değerlendirme yapılarak Koruma Bölge Komisyonunca nihai karar alınır” denilmektedir (Eren ve Bayrak, 2021). Buradan çakışan alanlardaki konuların, taleplerin ve işlemlerin öncelikle ilgili Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunda görüşülüp karara bağlanması ve akabinde ilgili Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonunca nihai kararın alınacağı anlaşılmaktadır.

2.2.3. Farklı Koruma Statülerinin Bir Arada Bulunduğu Örnekler

Türkiye, sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik ve kültürel miras değerleri dolayısıyla, farklı mevzuat düzenlemeleri çerçevesinde çok katmanlı koruma statüleri geliştirmiştir. Bu çakışan koruma statüleri hem doğal hem de kültürel mirasın korunmasına yönelik bütüncül bir yönetim yaklaşımını zorunlu kılmaktadır. Bir alan

üzerinde birden fazla koruma statüsünün bulunması, yönetsel karmaşıklıklara yol açsa da (Satılmış, 2015), alanın farklı özelliklerinin eş zamanlı olarak korunmasına olanak sağlamaktadır (Özyavuz, 2012; Atik ve ark., 2015).

Bu bağlamda, Türkiye’de farklı koruma statülerinin bir arada bulunduğu başlıca alanlar aşağıda açıklanmaktadır:

Göksu Deltası (Mersin)

Göksu Deltası, uluslararası öneme sahip sulak alanlar listesine dahil edilmiş bir Ramsar Alanı olup, aynı zamanda 1. Derece Doğal Sit Alanı, Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) ve Yaban Hayatı Geliştirme Sahası statülerini taşımaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2021). Yönetim planı, habitat koruma ve sürdürülebilir kullanım hedeflerini gözeterek hazırlanmıştır. Alan, yoğun tarımsal faaliyetler, su kirliliği ve iklim değişikliği gibi tehditlerle karşı karşıyadır (Eken ve ark., 2006). Bu tehditlere karşı tarımsal üretimde doğa dostu uygulamaların teşvik edilmesi ve ziyaretçi yönetimi stratejileri geliştirilmiştir.

Kızılırmak Deltası (Samsun)

Kızılırmak Deltası, Ramsar Alanı, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi adayı, Tabiatı Koruma Alanı ve Doğal Sit Alanı statülerini bir arada bulundurmaktadır. Yönetim planı, delta ekosisteminin korunması, su rejiminin dengelenmesi ve biyolojik çeşitliliğin desteklenmesine odaklanmaktadır (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2022). Ancak drenaj projeleri, kaçak yapılaşma ve tarımsal kirlilik gibi tehditler alanın doğal yapısını tehdit etmektedir. Koruma-kullanma dengesinin sağlanabilmesi için, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilir hale getirilmesi ve doğa temelli turizm faaliyetlerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Köprülü Kanyon Milli Parkı (Antalya)

Milli Park statüsünde olan Köprülü Kanyon, içerisinde yer alan Selge Antik Kenti dolayısıyla Arkeolojik Sit Alanı ve aynı zamanda Doğal Sit Alanı statülerine sahiptir (Orman Genel Müdürlüğü, 2021a). Yönetim planı, doğal ve kültürel kaynakların bütüncül korunmasını ve kontrollü turizm faaliyetlerinin düzenlenmesini öngörmektedir. Ancak rafting gibi yoğun rekreasyonel kullanım alanları, arkeolojik değerlerin tahribatı ve orman yangınları alan için önemli tehditler oluşturmaktadır. Bu bağlamda turistik faaliyetlerin sürdürülebilir sınırlar içerisinde yürütülmesi ve kültürel varlıkların korunmasına öncelik verilmiştir.

Patara (Antalya)

Patara, Özel Çevre Koruma Bölgesi, 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve Doğal Sit Alanı statülerini eş zamanlı taşıyan ender örneklerden biridir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020a). Alan yönetim planı, arkeolojik kazı çalışmaları ile doğa koruma uygulamalarının eş güdümünü hedeflemektedir. Yazlık konut baskısı, ziyaretçi yoğunluğu ve kumul ekosistemlerinin bozulması en önemli tehditler arasındadır. Bu tehditlere karşı ziyaretçi taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve alanın hassas bölgelerine erişimin sınırlandırılması gibi koruma önlemleri alınmıştır.

Manyas Kuş Cenneti (Balıkesir)

Manyas Kuş Cenneti hem Milli Park hem Ramsar Alanı hem de Tabiatı Koruma Alanı statüsüne sahiptir. Türkiye’de koruma altına alınan ilk Ramsar alanlarından biri olan bu göl, 1998 yılında tamamıyla Ramsar Sözleşmesi kapsamına dahil edilmiştir (Arı, 2003). Çevre Bakanlığı tarafından yayımlanan ‘Türkiye’nin Kuş Cennetleri’ adlı eserde, Kuş Cenneti Milli Parkı’nın dünya genelindeki önemli sulak alanlar arasında yer aldığına da vurgu yapılmaktadır (ÇŞB, 1995). Yönetim planı, kuşların üreme habitatlarının korunması ve habitat rehabilitasyonu çalışmalarını içermektedir. Manyas Gölü ve Kuş Cenneti Milli Parkı’nda sanayi faaliyetlerinden kaynaklanan kirlilik, tarımda kullanılan kimyasalların suya karışması, bu doğal alanın karşı karşıya olduğu başlıca çevresel tehditlerdir (Gürlük, 2006). Alanın sürdürülebilir yönetimi için, pestisit kullanımının azaltılması ve kuş gözlemciliği gibi doğaya zarar vermeyen turizm aktivitelerinin desteklenmesi yönünde çalışmalar yapılmaktadır.

Ihlara Vadisi (Aksaray)

Ihlara Vadisi, 1. Derece Doğal Sit Alanı, Arkeolojik Sit Alanı ve Özel Çevre Koruma Bölgesi statülerini taşımaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020b). Vadi içerisinde yer alan kaya oyma kiliseler ve doğal peyzaj unsurları entegre bir koruma yaklaşımı gerektirmektedir. Alan, yoğun turizm faaliyetleri, erozyon ve yapılaşma baskıları nedeniyle risk altındadır. Ziyaretçi taşıma kapasitesinin belirlenmesi ve patika rotalarının düzenlenmesi, bu tehditlerin azaltılması amacıyla uygulanan başlıca stratejilerdir.

Türkiye’de farklı koruma statülerinin çakıştığı korunan alanlar hem doğa koruma hem de kültürel miras yönetimi açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu alanlarda uygulanan çoklu koruma rejimleri, alanların sahip olduğu farklı değerlerin korunmasını mümkün kılmakla birlikte, yönetim sürecinde kurumlararası koordinasyonun artırılmasını da zorunlu kılmaktadır (Atik ve ark., 2015; Özyavuz,

2012). Alan yönetim planlarında sürdürülebilirlik ilkeleri temel alınmakta; koruma–kullanma dengesi gözetilerek ziyaretçi baskısının azaltılması, habitatların rehabilite edilmesi ve yerel halkın katılımının sağlanması önceliklendirilmiştir. Bununla birlikte, özellikle tarımsal faaliyetler, yapılaşma baskısı ve iklim değişikliğine bağlı tehditlerin yönetilmesi için daha bütüncül ve adaptif stratejilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Beyşehir Gölü Örneği

Beyşehir Gölü Havzası, İç Anadolu, Toroslar ve Batı Anadolu dağlarının kesişim noktasında konumlanması ve farklı ekosistem tiplerini bünyesinde barındırması nedeniyle yüksek düzeyde biyolojik çeşitlilik göstermektedir. Beyşehir Gölünün bulunduğu alanda Milli Park, Arkeolojik Sit Alanı, Doğal Sit Alanı ve Kentsel Sit Alanı olmak üzere 4 farklı koruma statüsü bulunmaktadır. Beyşehir Göl Havzası, İç Anadolu, Toroslar ve Batı Anadolu dağlarının kesişim noktasında yer alır. Bu konumu sayesinde farklı habitat tiplerine ev sahipliği yaparak zengin bir flora ve fauna çeşitliliği sunar (URL, 5).

1993 yılında milli park ilan edilen Beyşehir Gölü, çevresiyle birlikte toplam 88.750 hektarlık bir alanı kapsamaktadır. Türkiye'deki milli parklar arasında alan bakımından ikinci sırada yer alan Beyşehir Gölü Milli Parkı'nın 68.893 hektarlık bölümü Konya ili sınırlarında yer alırken, gölün Isparta iline düşen kısmı ise Kızıldağ Milli Parkı olarak bilinmektedir (Göktuğ ve Arpa, 2016).

Beyşehir Gölü kıyısında ve çevresinde yapılaşma yoğunluğu sınırlı olmakla birlikte, ruhsatsız yapılaşmaların bulunduğu tespit edilmiştir. Gölün içme suyu rezervuarı niteliği taşıması, kıyı kenar çizgisinin belirlenmesinin yasal bir zorunluluk olması ve alanın 1993 yılında Milli Park statüsüne alınması gibi nedenlerle bölgede herhangi bir yapılaşmaya resmi olarak izin verilmemektedir. Ancak saha çalışmaları, özellikle Beyşehir yerleşimi ile Dilayla mevki arasında ruhsatsız site tipi yapılaşmaların varlığına işaret etmektedir. Ayrıca kıyı kesimlerinde, kamu kurumlarına ait ve aslında izin gerektiren bazı yapıların da inşa edildiği gözlemlenmiştir. Sahile çok yakın, hatta kısmen kıyı çizgisi üzerinde konumlanan bu yapılar; doğal kıyı ekosistemine ciddi zararlar verebilmekte, altyapı kaynaklı çevresel kirliliği artırmakta ve ekosistem bütünlüğünü tehdit etmektedir (Örücü ve Arslan, 2020).

Beyşehir Gölü Havzası sınırları içerisindeki belediye ve köy yerleşim birimlerinin, yeterli mali kaynaklara sahip olmamaları gerekçesiyle, arıtma, kanalizasyon gibi çevresel altyapı yatırımlarını gerçekleştirmemeleri önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, havzanın ekolojik bütünlüğünü tehdit eden

başlıca faktörlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Beyşehir Gölü Havzasının bir bütün olarak ele alınmaması ve uygulamaların idari sınırlar çerçevesinde yürütülmesi, yasal boşluklar nedeniyle yetki karmaşasına yol açmaktadır. Sorumlulukların net bir şekilde tanımlanmaması veya mevcut çok başlılık, aynı alanda farklı kaynakların kullanımına sebep olmakta; bu da koordinasyon eksikliği nedeniyle uygulamada ciddi aksaklıkların yaşanmasına neden olmaktadır. Havzadan sorumlu 19 farklı kamu kurumu, yerel yönetim ve paydaş arasında etkin bir eşgüdüm mekanizmasının bulunmaması, Beyşehir Gölü'nün korunmasına yönelik çalışmaların verimliliğini önemli ölçüde azaltmaktadır. Kurumların birbirinden bağımsız ve uyumsuz politikalar izlemesi, havza yönetiminde ciddi bir koordinasyon boşluğu yaratmakta; bu durum su kalitesinin bozulması, habitat kaybı ve yasa dışı su kullanımı gibi çevresel sorunları derinleştirmektedir. Özellikle tarımsal sulama, atık yönetimi ve kıyı düzenlemesi gibi konularda politika uyumsuzluğu, havzanın ekolojik dengesini tehdit etmektedir (Yavuz Özdemir, 2004).

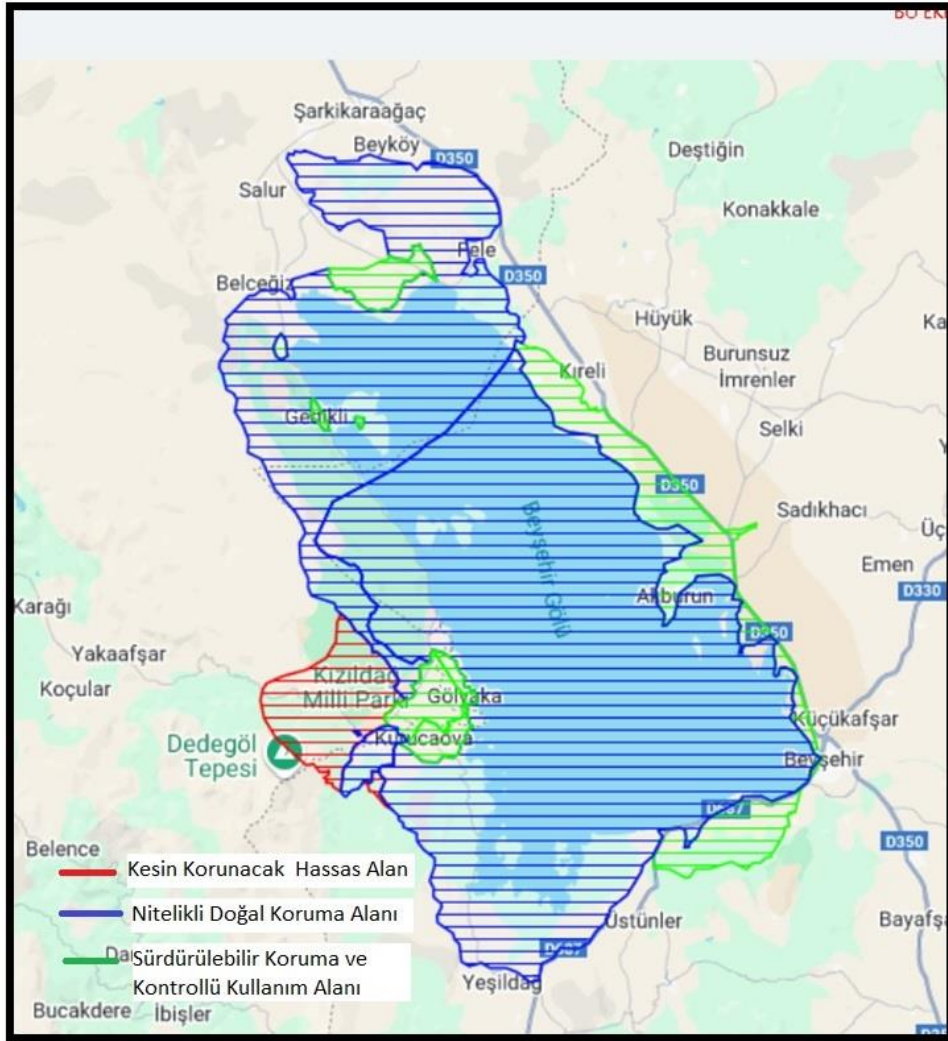
Bu bağlamda, Beyşehir Gölü Havzası'nın korunması için kurumlar arasında bilgi akışını sağlayacak, ortak stratejiler geliştirecek ve uygulamaları denetleyecek bütünleşik bir yönetim modelinin hayata geçirilmesi kritik önem taşımaktadır. Havza bazında çok paydaşlı bir yönetim yaklaşımı benimsenerek, kurumların yetki ve sorumluluklarının netleştirildiği, bilimsel verilere dayalı karar alma süreçlerinin işletildiği bir sistemin kurulması, Beyşehir Gölü'nün gelecek nesillere aktarılabilmesi için acil bir gerekliliktir.

Şekil 2. 6. Beyşehir Gölü Görünüm (URL, 6)

Beyşehir Gölü Milli Parkı, coğrafi konumu ve elverişli iklim koşulları sayesinde zengin bitki örtüsü, su florası ve faunası ile dikkat çekmektedir. Beyşehir Gölü, adaları, biyolojik çeşitliliği, çevresindeki mağara ve düdenleri, anıtsal yapıları ve bölgeye özgü kültürel özellikleriyle turizm açısından büyük bir potansiyele sahiptir (Dinç ve Öztürk, 2013).

Bu bağlamda, Beyşehir Gölü Havzası'nın korunması için kurumlar arasında bilgi akışını sağlayacak, ortak stratejiler geliştirecek ve uygulamaları denetleyecek bütünlük bir yönetim modelinin hayata geçirilmesi kritik önem taşımaktadır. Havza bazında çok paydaşlı bir yönetim yaklaşımı benimsenerek, kurumların yetki ve sorumluluklarının netleştirildiği, bilimsel verilere dayalı karar alma süreçlerinin işletildiği bir sistemin kurulması, Beyşehir Gölü'nün gelecek nesillere aktarılabilmesi için acil bir gerekliliktir (Yavuz Özdemir, 2004). Beyşehir Gölü Doğal Sit Alanı Sınırları Şekil 2.6'da verilmiştir.

Şekil 2. 7. Beyşehir Gölü Doğal Sit Alanı Sınırları ve Milli Park Sınırı (ÇŞİD, 2024)

Beyşehir Gölü çevresindeki kırsal yerleşimlerde gerçekleştirilen alan çalışmasında, ekonomik kaygıların ön plana çıktığı dönemlerde ekolojik açıdan hassas alanlara yönelik tahrip edici girişimlerin arttığı belirlenmiştir. Özellikle Beyşehir Gölü Milli Parkı gibi yüksek koruma statüsüne sahip alanlarda, kırsal nüfusun millî park statüsünün getirdiği kısıtlamaları aşma çabası, doğal ekosistem üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu bağlamda, kıyı yerleşimlerinde yaşayan halkın alternatif bir geçim kaynağı olarak yürüttüğü balıkçılık faaliyetleri, göldeki balık popülasyonunun azalmasına ve bazı türlerin yok olmasına neden olmuştur (Karakayacı ve Keser, 2021).

Çizelge 2. 2. Türkiye’de Farklı Koruma Statülerine Sahip Alanlara Örnekler (Mevcut Sit Türleri ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar)

Alan Adı	Koruma Statüleri	Ortaya Çıkan Etkiler ve Sorunlar
Göksu Deltası (Mersin)	-Ramsar Alanı -Özel Çevre Koruma Bölgesi -Yaban Hayatı Geliştirme Sahası -Doğal Sit Alanı	- Tarım faaliyetleriyle koruma kararlarının çelişmesi - Saha denetiminin yetersizliği - Mevzuat çatışmaları
Kızılırmak Deltası (Samsun)	-Ramsar Alanı -UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi - Yaban Hayatı Geliştirme Sahası -Natura 2000 öneri alanı -Doğal Sit Alanı	- Halk katılımının düşük olması - Geçim kaynaklarının zarar görmesi - Alan kullanımına dair çoklu kurum yetkisi
Köprülü Kanyon Milli Parkı (Antalya)	-Milli Park -Natura 2000 öneri alanı - Doğal Sit Alanı -Kısmen Arkeolojik Sit Alanları	-Turizm baskısı -Yerel halkın ekonomik faaliyetlerinin kısıtlanması -Yetki karmaşası -Katılım eksikliği - Saha denetiminin yetersizliği
Patara (Antalya)	- Özel Çevre Koruma Bölgesi - Arkeolojik Sit - Doğal Sit - Ören yeri - Arkeolojik Sit Alanı -Doğal Sit Alanı	- Turizm baskısı - Yetki karmaşası - Kaçak yapılaşma - Koruma ve yapılaşma baskısı - Planlama süreçlerinde kurumlar arası çatışma - Koruma sınırlarının net olmaması
Manyas Kuş Cenneti (Balıkesir)	- Milli Park -Ramsar Alanı - Doğal Sit Alanı -Yaban Hayatı Geliştirme Sahası	-Tarım ve hayvancılık ile habitat çatışması -Kirlilik ve çevresel tehditler -Denetim ve İzleme yetersizliği
Ihlara Vadisi (Aksaray)	-Özel Çevre Koruma Bölgesi -Kesin Korunacak Hassas Alan, Nitelikli ve Kontrollü Kullanım Alanları -Doğal Sit Alanı -Arkeolojik Sit Alanı	-Alan kullanımına dair yetki çakışmaları -Turizm baskısı -Yerel halkın beklentileriyle koruma hedeflerinin çatışması
Beyşehir Gölü (Isparta-Konya)	-Milli Park -Özel Çevre Koruma Bölgesi -Natura 2000 öneri alanı -Doğal Sit Alanı -Arkeolojik Sit	-Su yönetimi sorunları - Yetki karmaşası -Balıkçılık ve sulama talepleriyle çatışma -Planlama süreçlerinde çok aktörlü dağınıklık

Çizelge 2.2. Türkiye'nin farklı bölgelerindeki doğal ve kültürel açıdan önemli koruma alanlarında tanımlanan çoklu koruma statülerini ve bu statülerin beraberinde getirdiği temel sorunları ortaya koymaktadır. Görüldüğü üzere Ramsar, Özel Çevre Koruma Bölgesi, Milli Park, Natura 2000 öneri alanı, Doğal Sit ve Arkeolojik Sit gibi farklı koruma statülerinin aynı alanlarda bir arada bulunması, çoğu zaman yetki çakışmalarına ve karmaşık bir yönetim yapısına yol açmaktadır. Alan bazında değişmekle birlikte; tarım ve hayvancılık gibi geleneksel geçim faaliyetleri ile koruma kararlarının çatışması, turizm baskısı, çevresel tehditlerin yeterince izlenememesi, halkın katılım düzeyinin düşük olması, planlama süreçlerinde kurumlar arası uyum eksikliği ve mevzuat çatışmaları öne çıkan ortak sorunlar olarak dikkat çekmektedir. Bu durum, koruma statülerinin yalnızca hukuki ya da yönetsel araçlar olmaktan çıkarılıp, yerel halkın ekonomik, sosyal ve kültürel dinamiklerini gözeten, ekosistem odaklı bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

2.3. Farklı Koruma Statülerinin Bir Arada Bulunmasının Ortaya Çıkardığı Etkiler

Türkiye'de korunan alanlar farklı koruma statüleri altında sınıflandırılmakta olup, bu alanlar çeşitli isimlerle anılmaktadır. Bunlar arasında *Milli Parklar*, *Tabiat Parkları*, *Tabiat Koruma Alanları*, *Tabiat Anıtları*, *Yaban Hayatı Koruma Sahaları*, *Yaban Hayatı Geliştirme Sahaları*, *Özel Çevre Koruma Bölgeleri*, *Muhafaza Ormanları* ve *Doğal Sit Alanları* yer almaktadır (Yıldız, 2019). Ülkemizdeki korunan alanların toplam yüzölçümü 6.961.046 hektar olup, bu alanlar Türkiye'nin toplam yüzölçümünün yaklaşık %8,9'una karşılık gelmektedir (Kuvvetli ve Kadioğlu, 2022). Korunan alanlara duyulan ilgi, bireylerin doğayla daha fazla etkileşim kurma eğilimleriyle birlikte artış göstermiştir. Bu eğilim, özellikle doğal alanlarda turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin gelişmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle, nesli tükenme tehlikesi altındaki bitki ve hayvan türlerinin yaşadığı ekosistemlerin korunarak kamuya açılması hem Türkiye'de hem de dünyada bu tür alanların sayısının hızla artmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım, doğal kaynakların korunması ile toplumsal bilinçlenmenin eş zamanlı ilerlemesini hedeflemekte ve sürdürülebilirlik ilkesiyle uyumlu bir koruma anlayışını yansıtmaktadır (Çalık ve Pir, 2019).

Türkiye'de çeşitli koruma statüleri, farklı mevzuatlara dayanarak ve birbirinden bağımsız olarak faaliyet gösteren kamu kurum ve kuruluşlarının yetki ve

sorumluluğunda yürütülmektedir (Badur Özden, 2005). Bu koruma statüleri arasında; milli parklar, tabiat parkları, tabiatı koruma alanları, sit alanları ve özel çevre koruma alanları gibi birçok farklı alan yer almaktadır. Türkiye’de korunan alanlara ilişkin standartların net olarak belirlenmemesi, bazı bölgelerde birden fazla yasal düzenlemenin aynı anda geçerli olmasına ve koruma statüsünün farklı yasal temellere dayanmasına yol açabilmektedir (Ersoy, 2022).

Farklı koruma statüleri arasındaki öncelik çatışmalarını ortadan kaldırmak amacıyla, korunması öncelikli ve uluslararası sözleşmelerde de yer bulabilecek nitelikteki alanların, uluslararası düzeyde kabul görmüş ölçütlere göre yeniden tanımlanması ve sınıflandırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, yeni bir yasal düzenleme yapılması ve yetkili kurum ve kuruluşların bu çerçevede yeniden yapılandırılması kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bir alanın hem doğal sit hem de arkeolojik sit olarak tanımlanması mümkün olup bu tür çoklu statüler, bölgenin barındırdığı farklı değerlerin ve bu değerlerin korunmasına yönelik çok boyutlu ihtiyaçların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Yinanç ve Sönmez, 2022).

Ulaş (2019) araştırmasında, Türkiye’de korunan alanların, ağırlıklı olarak merkezi yönetim odaklı bir anlayışla ve standart yönetmeliklere bağlı olarak ilan edilmekte ve yönetilmekte olduğundan bahisle günümüze kadar yapılan araştırmaların, korunan alanların yönetiminde yalnızca katı ve pasif bir koruma yaklaşımının istenilen başarıyı sağlayamadığına dikkat çekerek bunun yerine, paydaşların katılımına dayalı, aktif ve işbirliğine açık bir yönetim anlayışının daha etkili sonuçlar vereceğini ve yerel halkın sürece dahil edilmesinin farkındalık yaratılmasında, koruma çalışmalarının başarısını önemli ölçüde artıracakını vurgulamıştır.

Korunan alanlar, doğal, kültürel, estetik veya bilimsel önemi haiz özellikleri nedeniyle, insan etkilerinden sınırlı ölçüde etkilenmesi amacıyla belirli bir yönetim rejimi altında korunan coğrafi alanlardır (Atik ve Yüceer, 2019). Türkiye’de korunan alanlar; milli park, tabiat parkı, özel çevre koruma bölgesi, doğal sit alanı gibi farklı yasal statülerde tanımlanmakta ve farklı kurumlar tarafından yönetilmektedir. Bu durum, farklı koruma statülerinin uygulanmasında karmaşaya neden olmakta ve planlama süreçlerinde etkinlik ve bütünsellik ilkesine zarar vermektedir (Şahin ve Doğan, 2019). Koruma alanlarında yapılan imar düzenlemelerinde, koruma kurulları ile komisyonlarının görevlerini etkin ve tarafsız biçimde yerine getirmesi, toplumsal baskılara karşı direnç göstermesi ve koruma politikalarını bilimsel temellere dayalı olarak uygulaması, bu yapıların bağımsızlığı ile doğrudan ilişkilidir. Koruma kurulları

ve komisyonlarının özerkliğinin artırılması ile bilimsel karar alma süreçlerinin güçlendirilmesi, bu açıdan önemli unsurlar arasında yer almaktadır (Gök, 2017).

2.3.1. Yönetmel ve Kurumsal Etkileri

Korunan alanların sürdürülebilir yönetimi, yalnızca doğayı korumakla sınırlı kalmamalı; aynı zamanda sosyal sürdürülebilirliği ve toplumsal kabulü de hedeflemelidir. Bu bağlamda, katılımcı planlama yaklaşımları ve yerel halkın bilgi, deneyim ve taleplerinin planlara entegre edilmesi büyük önem arz etmektedir (Şahin ve Doğan, 2019). Yerel halkın planlama süreçlerine aktif katılımı, çatışmaların azaltılması ve planların uygulanabilirliğinin artırılması açısından etkili bir araçtır. Ancak Türkiye’de bu katılım çoğu zaman sembolik düzeyde kalmakta ve karar alma mekanizmalarına etkin bir şekilde yansımamaktadır (Karadeniz, 2015; İlhan, 2018).

Yapılan akademik çalışmalar ve tezler, Türkiye’de korunan alan planlamasında hâlâ yönetişim, katılım ve çok aktörlü işbirliği gibi kavramların sınırlı düzeyde uygulandığını ortaya koymaktadır. Literatürde özellikle şu hususlara dikkat çekilmektedir:

- Yasal mevzuatlar arasında bütünlük eksikliği,
- Yerel halkın ekonomik kaygılarının göz ardı edilmesi,
- Katılım süreçlerinin biçimsel kalması,
- Eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinin yetersizliği.

Bu sorunlara rağmen, bazı pilot bölgelerde uygulanan katılımcı planlama örnekleri umut verici sonuçlar doğurmuş, yerel halkın koruma sürecine daha olumlu yaklaşmasını sağlamıştır (Özden, 2020; Taşkın ve Özden, 2023).

UNESCO Dünya Mirası alanlarında etkin korumanın sağlanabilmesi için “Alan Yönetim Planı” temel bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bu planlar, sadece doğal ve kültürel mirasın sürdürülebilirliğini garanti altına almakla kalmamakta; aynı zamanda farklı kurumlar, yasal düzenlemeler ve yerel aktörler arasındaki yönetmel uyumu sağlamayı da amaçlamaktadır (UNESCO, 2015). Özellikle birden fazla koruma statüsüne sahip alanlarda yönetimsel karmaşa kaçınılmaz hale gelmekte ve bu durum çok paydaşlı, katılımcı ve bütüncül bir yönetim yaklaşımını zorunlu kılmaktadır.

İspanya’daki Doñana Milli Parkı, UNESCO Dünya Mirası olmasının yanı sıra Ramsar Alanı ve Biyosfer Rezervi statülerini de taşımaktadır. Bu çoklu statüler, farklı idari ve hukuki yapıların alanda eş zamanlı varlığına neden olmuş ve yönetmel

çatışmaları beraberinde getirmiştir. Bu sorunun çözümü amacıyla Tarım ve Çevre Bakanlıkları, yerel yönetimler ve bilimsel çevrelerin temsil edildiği ortak bir “Yönetim Komitesi” kurulmuş; bu yapı içerisinde kararlar oy birliğiyle alınarak kurumsal koordinasyon sağlanmıştır (UNESCO, 2015).

Avustralya’da yer alan Great Barrier Reef, UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilmesinin yanı sıra deniz parkı, turizm bölgesi ve yerli halkın geleneksel yaşam alanı gibi çoklu statülere sahiptir. Bu durum, alanın korunması ve kullanımı noktasında karmaşık yönetsel süreçlerin oluşmasına neden olmuştur. Ancak Great Barrier Reef Marine Park Authority (GBRMPA) tarafından geliştirilen çok katmanlı yönetim planları aracılığıyla bu statüler bütüncül bir yapıda birleştirilmiştir. Planlama süreçlerinde yerli halkla iş birliği sağlanmış, yerel ve merkezi yönetim arasında eşgüdüm oluşturulmuş ve ekosistem temelli koruma yaklaşımı benimsenmiştir (Day, 2008).

Ürdün’de yer alan Petra Arkeolojik Alanı ise kültürel miras değerinin yanı sıra yoğun bir turizm potansiyeline sahiptir. UNESCO, bu bölgede Alan Yönetim Birimi kurulmasını ve çok taraflı bir yönetim planı hazırlanmasını önermiştir. Bu plan kapsamında antik yapıların korunmasının yanı sıra ziyaretçi taşıma kapasitesinin belirlenmesi, altyapı düzenlemeleri ve yerel halkın rehberlik, zanaatkârlık gibi faaliyetlerle sürece dâhil edilmesi gibi uygulamalara yer verilmiştir (UNESCO, 2012).

Fransa’daki Chartres Katedrali ve çevresindeki tarihi alan hem dini miras hem de kentsel sit alanı statülerine sahiptir. Fransa’da genel olarak kültürel mirasın korunması merkezi yönetim sorumluluğunda olmakla birlikte, bu örnekte yerel yönetimlerin de sürece aktif katılımı sağlanmıştır. Chartres Belediyesi, alan yönetim planlarının hazırlanmasında doğrudan söz sahibi olmuş; UNESCO ise özellikle kentsel sit ve dini yapı statülerinin çakıştığı alanlarda yerel yönetimlerle ortak geliştirilen eylem planlarını desteklemiştir (UNESCO, 2019).

Türkiye örneğinde ise Göreme Milli Parkı ve Kapadokya Bölgesi hem UNESCO Dünya Mirası hem de milli park ve sit alanı statüsüne sahiptir. UNESCO bu bölgede “Alan Başkanlığı” modelini desteklemiş; kurumlar arası yetki devrinin sağlanması ve entegre bir yönetim planının geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak uygulamada, merkezi ve yerel yönetim birimleri arasında yaşanan koordinasyon eksiklikleri nedeniyle yönetsel sorunların sürdüğü belirtilmiştir (TÜRKMAB, 2020).

Bu örnekler, birden fazla koruma statüsüne sahip alanlarda etkili bir yönetim için yalnızca hukuki düzenlemelerin yeterli olmadığını; aynı zamanda kurumlar arası iş birliği mekanizmalarının güçlendirilmesi, yerel halkın sürece katılımının sağlanması ve

kapsayıcı yönetim modellerinin hayata geçirilmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır.

Korunan alanlar, farklı yasa ve yönetmeliklere tabi oldukları için çeşitli kurumların sorumluluk alanlarına girmektedir. Bu durum, zaman zaman yetki karmaşasına ve kurumlar arasında çatışmalara neden olabilmektedir. Türkiye'deki korunan alanlar genellikle merkezi otorite tarafından belirlenmekte ve yönetimleri standart yönetmelikler çerçevesinde şekillenmektedir (Ulaş, 2019). Öte yandan, korunan alanların ilanı sırasında yerel halkın görüşlerine yeterince başvurulmaması ve yönetim süreçlerine katılımlarının sınırlı kalması, merkezi yönetimle yerel topluluklar arasında çeşitli anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir (Yenilmez Arpa, 2011).

Türkiye'de doğal sit, arkeolojik sit, kentsel sit ve özel çevre koruma bölgeleri gibi farklı koruma statülerinin mekânsal örtüşmesi, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863) ile Çevre Kanunu (2872) çerçevesinde yönetilmekte olup, bu durum yönetsel ve hukuki karmaşaya yol açmaktadır (Ahunbay, 2016).

Çoklu koruma rejimleri, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi kurumlar arasında yetki çatışmalarına neden olmakta, koruma-kullanma dengesinin sağlanmasını zorlaştırmaktadır (Özden ve ark., 2018).

Yasal çerçevedeki çelişkiler, imar planlarının hazırlanmasında belirsizliklere yol açmakta, karar alma süreçlerini yavaşlatmakta ve uygulamada tutarsızlıklara sebep olmaktadır (Günay, 2020). Aynı alanda birden fazla koruma statüsünün bulunması, denetim mekanizmalarının etkinliğini azaltmakta, yasal ihlallerin önlenmesini güçleştirmekte (Kejanlı ve ark., 2017), ayrıca yerel halkın beklentileriyle koruma politikaları arasında uyumsuzluklara neden olmaktadır (Turgut, 2019).

Birçok alan, yeterli araştırma ve değerlendirme yapılmadan koruma statüsüne alınmıştır. Bu durum, alanın hangi koruma statüsüne sahip olacağı, büyüklüğü ve sınırlarının nasıl belirleneceği gibi önemli konuların netleştirilmeden karar verilmesine yol açmıştır. Hatta bazı bölgelerde, aynı alan farklı kurumlar tarafından birden fazla koruma statüsüyle tescil edilmiştir. Örneğin, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından milli park olarak ilan edilen bir bölge, aynı zamanda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından doğal sit alanı olarak da belirlenmiştir (Alkan ve Korkmaz, 2009). Bir korunan alanın beklenen tüm ekolojik, sosyal ve ekonomik yararları sunabilmesi, ancak etkili bir yönetimle mümkündür (Cilek ve ark., 2022). Bu etkinliğin sağlanabilmesi için ise kapsamlı ve stratejik bir yönetim planının hazırlanması gereklidir.

Alkan ve Korkmaz'a (2009) göre karar vericiler ile kaynakları kullanan gruplar arasında ortaya çıkan çatışmalardan birisi korunan alanlara ilişkin belirlenen hedef ve amaçlardaki uyumsuzluk olup açık bir şekilde tanımlanmamış ilkeler, belirsiz planlama yöntemleri ve net olmayan plan içerikleri planlar arasında tutarsızlıklara neden olmaktadır. Bu durum da planlama sürecinde görev alanlar ile uygulayıcılar arasında anlaşmazlıklara yol açabilmektedir.

Bir bölgenin korunan alan olarak ilan edilmesinin ardından yürürlüğe giren yeni düzenlemeler ve kısıtlamalar, söz konusu alanın içinde ya da çevresinde yaşayan topluluklar açısından çeşitli toplumsal çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir. Özellikle kaynak kullanımına yönelik getirilen sınırlamalar, yerel halk ile koruma alanı yönetimi arasında sosyal gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu tür çatışmalar hem korunan alanların etkinliğini hem de yerel halkın yaşamını çok yönlü olarak etkileyebilmektedir (Damla Yıldız ve Atmış, 2019). Korunan alanlarda yaşayan yerel halkın, biyoçeşitliliğin korunması konusunda daha fazla bilgi sahibi olmaları sağlanmalı ve karar alma süreçlerine katılımları teşvik edilerek, yerel halkın ekonomik zararlar yaşamaması için, uygulanacak projelere yönelik telafi edici önlemler alınmalı ve bu çerçevede teşvikler sunulmalıdır. Bu stratejiler, korunan alanların planlanması ve yönetimi açısından etkinliğin artırılmasına katkı sağlayacaktır (Kuvetli ve Kadioğlu, 2022).

Diğer taraftan, turizm faaliyetleri, korunan alanlarda ortaya çıkan çatışmaların başlıca nedenlerinden biridir. Bölgeye dışarıdan gelen ziyaretçilerin çeşitli talepleri ve bu talepleri karşılamak amacıyla gerçekleştirilen altyapı ve üstyapı yatırımları, hem doğal alanların ekolojik bütünlüğünü tehdit edebilmekte hem de yerel halkın yaşam biçimini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Atmış, 2018). Korunan alanların ve turizm faaliyetlerinin planlanmasında, turizm kaynaklı olası çatışmaların yönetimi önemli bir konu olarak ele alınması gerektiği halde, mevcut planlama çalışmalarında bu meseleye yeterince yer verilmemesi önemli bir boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Turizm faaliyetlerinin koruma altındaki alanlarda yapılaşmaya zemin hazırlaması, beraberinde tesisleşmeyi getirerek çevre kirliliği gibi sorunlara yol açmakta, bu da turizmle ilgili çeşitli çatışmalara neden olmaktadır (Atmış ve Yıldız, 2019).

2.3.2. Yerel Halk Üzerindeki Etkileri

Dünyadaki gelişmeler doğrultusunda, belirlenen ulusal strateji ve politikalar çerçevesinde bir yandan doğal kaynakların korunmasına yönelik ilerlemeler izlenmeye çalışılmakta, diğer yandan ise mevcut ya da potansiyel korunan alanlardan sağlanabilecek ekonomik kazançlar, bu kaynakların korunmasını tehdit edebilmektedir (Kuvetli ve Kadioğlu, 2022). Alkan ve Korkmaz'a (2009) göre, planlama süreçlerinin etkili olabilmesi için, korunması gereken potansiyel alanların nesnel ve sistematik bir biçimde değerlendirilmesi ve bu sürece yerel halkın katılımının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Doğal alanların korunması; bilimsel araştırmalara olanak tanımak, biyolojik çeşitliliği ve tür zenginliğini muhafaza etmek, çevresel koşulları iyileştirmek, özel değer taşıyan doğal ve kültürel peyzajları olumsuz etkilerden korumak gibi çeşitli amaçlara hizmet eder. Ayrıca bu alanlar, turizm ve rekreasyon faaliyetleri için fırsatlar sunmanın yanı sıra, eğitim faaliyetleri ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı açısından da önem taşır. Kültürel, geleneksel ve simgesel öğelerin korunması da bu alanların korunmasına yönelik temel gerekçeler arasındadır (Gül ve Özgüner, 2005; Akten ve Gül, 2014). Ayrıca, bir korunan alanın beklenen tüm ekolojik, sosyal ve ekonomik yararları sunabilmesi, ancak etkili bir yönetimle mümkündür (Cilek ve ark., 2022). Dolayısıyla korunan alanlara yönelik benimsenen yasaklayıcı ve pasif koruma anlayışı, bu alanların barındırdığı ekonomik potansiyelin değerlendirilmesini de engellemektedir (Alkan ve Korkmaz, 2009).

Koruma ve kullanım arasındaki denge özenle gözetilmeli; gelir getirici faaliyetler bu dengeyi zedelemeyecek şekilde planlanmalıdır. Aynı zamanda, kamu kurumlarının ekonomik hedefleri gerçekçi temellere dayandırılarak oluşturulmalıdır (Binboğa ve Daşdemir, 2023). Lopoukhine ve ark. (2012) yaptıkları araştırmada, korunan alan sistemlerinin hali hazırda çeşitli ekonomik ve sosyal faydalar sunduğunu ve toplumların kalkınma ihtiyaçlarını karşılamalarına katkı sağlamakta olduğunu belirtirken bu sistemlerin öneminin giderek artarken, bu çok yönlü hedeflere ulaşmak için en azından aşağıdaki eylemlerin göz önünde bulundurulması gerektiğinin altını çizmişlerdir.

- ✓ Daha fazla ve daha büyük korunan alanlar ve tampon bölgelerin oluşturulması,
- ✓ Manzaralar/deniz manzaraları içindeki korunan alanları birbirine bağlanması,

- ✓ Korunan alanlar içindeki koruma düzeyinin artırılması, Korunan alanlarda yönetimin iyileştirilmesi,
- ✓ Restorasyon stratejileri oluşturarak, korunan alanlar içinde ve çevresinde bozulmuş yaşam alanlarını restore etmek,
- ✓ Korunan alanların daha geniş mekânsal ve kalkınma planlamasına daha iyi entegre edilmesi,
- ✓ Korunan alanlar için yenilikçi finansman stratejileri geliştirmek,

Gelecekte karşılaşılabilecek öncelikler arasında, korunan alanların korunmasına yönelik yerel fırsatlar ile toplumsal maliyetleri dengelemek amacıyla finansman ihtiyacına dair farkındalık oluşturmak ve bu amaca hizmet edecek fonların yönlendirilmesini sağlayacak mekanizmalar geliştirmek de yer alacaktır. Bu öncelikler, birçok durumda yalnızca kapasite geliştirmeyi değil, aynı zamanda diğer sektörlerde kullanılan yöntemlerin uyarlanarak, Korunan alanlarda ve çevresinde biyolojik çeşitliliğin korunmasını destekleyecek mali ve ekonomik teşviklerin güçlendirilmesini de kapsayacaktır (Emerton ve ark., 2006).

Bazı kamu kurumları ile özel sektör kuruluşları, koruma altındaki alanların su kaynakları ve diğer ekosistem hizmetlerinin sürdürülebilirliğine olan katkısını halihazırda tanımaktadır. Örneğin, Kosta Rika'da yer alan Guanacaste Ulusal Parkı, tozlaşma, zararlı kontrolü ile besin ve su gibi ekosistem hizmetlerine yönelik olarak, yakın çevresindeki narenciye plantasyonlarından alınan ödemeler aracılığıyla desteklenmektedir (Janzen, 1999). İklim değişikliğiyle mücadele hedeflerine ulaşmayı desteklemek amacıyla, orman tahribatı ve kaybını azaltmaya yönelik çeşitli yeni karbon fonları oluşturulmuştur. Bu fonlar, ormanların sera gazı salınımlarında önemli bir paya sahip olduğuna özellikle dikkat çekmektedir (Dünya Bankası, 2010).

Gelişmekte olan ülkelerde orman tahribatı ve bozulmasından kaynaklanan sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik uluslararası finansman, yalnızca ormanların korunmasına katkı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda biyolojik çeşitliliğin desteklenmesi, koruma altındaki alanların artırılması ve orman yönetiminde yerel halkın fayda elde etmesi gibi çok yönlü olumlu etkiler yaratma potansiyeline sahiptir (Peskett ve ark., 2008). Ancak sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik öncelikli alanlar, her zaman ormanların biyolojik çeşitliliği, geçim kaynakları ya da su kaynaklarına katkısı gibi diğer önemli işlevlerini tam olarak göz önünde bulundurmaz (Miles ve Kapos, 2008).

Koruma altındaki alanlarda yürütülen gelir getirici faaliyetler, yalnızca yerel ekonomik kalkınmayı desteklemekle kalmaz; aynı zamanda bu alanların yönetim ve kullanım biçimlerinin, yüksek biyolojik üretkenliğe sahip ekosistemler üzerindeki etkileri açısından da büyük önem taşır. Türkiye'nin deniz ve kıyı ekosistemleri, küresel ölçekte en verimli doğal sistemler arasında yer almakta olup, bu ekosistemlerin sağladığı çeşitli sosyoekonomik katkılar dikkatle vurgulanmalıdır (WWF, 2017).

2011 yılında, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü (TVKGM) ile Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (UNDP) desteğiyle yürütülen bir çalışma kapsamında, Türkiye'nin Ege kıyısındaki koruma altındaki alanlarda sosyoekonomik yapı ile yeni gelir sağlayabilecek faaliyetler analiz edilmiştir. Bu araştırmada Fethiye-Göcek, Köyceğiz-Dalyan, Datça-Bozburun, Gökova, Foça Özel Çevre Koruma Bölgeleri ile Ayvalık Adaları Tabiat Parkı ele alınarak, mevcut ekonomik faaliyetlerin nasıl geliştirilebileceği ve alternatif geçim kaynaklarının neler olabileceği incelenmiş olup genel anlamda bu faaliyetlerin tarım, turizm ve balıkçılıktır (WWF, 2017).

1970'li yılların başlarında, kültürel mirasın yalnızca korunması gereken bir değer değil, aynı zamanda ekonomik açıdan da değerlendirilmesi gereken bir unsur olduğu yönünde yeni yaklaşımlar gelişmeye başlamış (Altuntaş, 2020) olup kültürel mirasın korunması yönünde yasal düzenleme çalışmaları yapılmıştır (Yılmaz, 2005). Bu değişen bakış açısı, koruma çalışmalarına farklı bir boyut kazandırmıştır. Günümüzde ise, kültürel mirasın korunmasına yönelik farkındalığın artırılması ve bu sürecin sürdürülebilir kılınması ön planda tutulurken, aynı zamanda bu mirasın ekonomik potansiyelinin de değerlendirilmesi gerektiği görüşü önem kazanmıştır (Gülüm, 2022; Öktem ve Kalyoncu, 2020).

İlk zamanlarda yalnızca fiziksel yapıların korunmasına yönelik olan yaklaşımlar, zamanla bu alanların işlevsel olarak yeniden kullanılması ve ekonomik fayda sağlayacak biçimde değerlendirilmesi yönünde gelişim göstermiştir (Tatlıcan, 2006). Ulubaş ve Kocabaş'a (2016) göre, tarihi odak alanları, günümüzde çoğunlukla kent merkezlerinde yer almakta ve yüksek arsa değerlerine sahip olmaları nedeniyle özel önem taşımaktadır. Bu tür bölgelerdeki tarihi dokunun, çevresel özelliklerin ve kentsel yapının korunması, ciddi mali kaynaklar gerektirir. Dolayısıyla ekonomik açıdan değerlendirme yapılması kaçınılmazdır. Bu alanlarda gerçekleştirilecek olan altyapı iyileştirmeleri, restorasyon çalışmaları ve küçük ölçekli müdahalelerin finansmanı için ulusal ve uluslararası destek mekanizmalarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Kamu kuruluşları, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinin sürece aktif şekilde katılımı, tarihi alanların korunması ile kullanım arasında sürdürülebilir bir denge kurulmasına katkı sağlayacaktır (Mumcu, 2023).

Erdem Yazıcıoğlu'na (2018) göre kültürel mirasın ekonomik yaşama nasıl entegre edileceği ve bu entegrasyonun sınırlarının nasıl belirleneceği hususu koruma politikaları kapsamında önemli tartışmalara yol açmakta olup karşılaşılan temel sorunlar arasında, turizmin somut kültürel mirasın özgünlüğünü ve bütünlüğünü zedeleyici etkileri, yerel kimliğin zamanla bozulmasına, ekonomik fayda amacıyla gerçekleştirilen yenileme projelerinin miras değerlerine zarar verme ihtimalini ortaya koyarak yerel halkın yaşam alanlarından uzaklaştırılmasına neden olmaktadır.

Son yıllarda biyolojik çeşitliliğin korunması, sürdürülebilir kalkınma ve doğal kaynakların yönetiminde yerel halkın katılımı, dünya genelinde doğa koruma çalışmalarının temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Bu eğilim, ülkemizde de giderek daha fazla gündeme gelmekte ve doğa koruma politikalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik çeşitli görüşler ortaya konulmaktadır (Alkan ve Korkmaz, 2009). Kavramsal düzeyde küresel yaklaşımlar takip edilebilse de bu yaklaşımlara uygun strateji ve politikaların uygulamaya geçirilmesi sırasında ciddi zorluklarla karşılaşabilmektedir. Alternatif gelir kaynaklarına yönelimin mümkün olmadığı ve kayıpların telafi edilemediği kırsal yerleşim birimlerinde, yasaklamaların neden olduğu olumsuz algı ve tutumlar, yasal koruma statüsü tanınan alanların korunabilirliğini zorlaştırmaktadır.

Özel Çevre Koruma Bölgelerinde sosyal ve ekonomik çalışmalar kapsamında potansiyel yeni gelir getirme faaliyetleri üzerine çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar, yerel halk için alternatif gelir olanaklarının geliştirilmesiyle bölgedeki istihdamda yerel bireylerin payının arttığını ortaya koymaktadır (Güneş, 2011). ÖÇK bölgelerinde agro-turizm ve ekoturizm stratejileri, yerel el sanatlarının üretim süreçleri, organik tarım yöntemleriyle elde edilen değer katılmış ürünlerin tanıtımı ve turizm faaliyetlerinin değerlendirilmesi gibi konular öne çıkmaktadır (WWF, 2017). Turizmin uzun vadede toplum üzerindeki sosyal etkileri; demografik yapı, meslek grupları, kültürel alışkanlıklar ve çevresel yaklaşımlar üzerinde aşamalı değişimlere yol açabilmektedir. Bu sosyo-kültürel etkilerin düzeyi ise bölgeye gelen turist sayısı, turizmin yerel kalkınma üzerindeki etkisi ve turizm faaliyetlerinin niteliği gibi çeşitli faktörlere bağlı olarak değişmektedir (Duran, 2009).

2.3.3. Yerel Halkın Koruma Statülerine Bakışı

Alkan ve Korkmaz'a (2019) göre, bir bölgenin koruma altına alınmasına karar verilirken, o bölgede yaşayan halkın görüşlerine başvurulmadığı gibi, alanın nasıl korunacağı ve bu korumadan nasıl fayda sağlanacağı gibi önemli konular da yerel halkın katılımı olmadan belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu da zamanla korunan alan yönetimi ile yerel topluluklar arasında çeşitli anlaşmazlıkların doğmasına neden olmaktadır. Söz konusu gerilimlerin önüne geçilmesi ise ancak katılımcı bir yaklaşımla oluşturulan etkili planlama ve bu planların kararlılıkla uygulanması sayesinde mümkün olabilir. Koruma bilincinin oluşturulmasında, koruma altındaki alanlarda yer alan doğal zenginliklerin doğru şekilde sınıflandırılması ve ziyaretçilerin hangi bölgeleri tercih edebileceğinin açıkça ortaya konması büyük önem taşır. Bu sürecin etkin şekilde yürütülebilmesi için kamu kurumları, yerel ve ulusal yönetimler, özel sektör ve bölge halkı arasında güçlü ve sürdürülebilir iş birliklerinin kurulması yararlı olacaktır.

Literatürdeki çeşitli araştırmalar, yerel halkın turizmi genellikle ekonomik kalkınmanın bir aracı olarak gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu çalışmalarda, turizmin en belirgin etkisinin ekonomik kazançlar olduğuna dair yaygın bir inanç olduğu vurgulanmaktadır. Yerel halkın turizmin gelişimine yönelik desteği arttıkça, bu sürecin getirdiği ekonomik faydaların da paralel şekilde arttığı gözlemlenmektedir (Andereck ve ark., 2005; Lepp, 2007).

2010 yılında, münhal Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan İhlara Özel Çevre Koruma Bölgesi Sosyo-Ekonomik, Tarihi ve Kültürel Değerler Araştırması Raporunda da belirtildiği üzere, ilgi gruplarının koruma alanına ilişkin bilgi düzeylerinin yeterli seviyede olduğu, ancak ilk defa kimden ve nasıl öğrendikleri hususlarının belirsiz olduğuna ilişkin tespitler ortaya konmuştur. İkinci olarak bölgenin neden koruma altına alındığına dair gerekçe konusunda belli bir fikir sahibi olunmadığı, bu durumun bir bilgilendirilme sorunu olduğunun altı çizilerek genelde bu türden özel koruma alanlarında; var olan yasal düzenlemeler, uygulanan politikalar, planlama, uygulama, izleme ve denetleme alanlarında çok yönlü ve benzer sorunların yaşandığına dikkat çekilmiştir (ÇOB, 2010).

2.3.4. Planlama Sürecine Katılım ve Aidiyet

Korunan alanların planlanması ve yönetiminde yerel halkın sürece dâhil edilmesinin gerekliliği, ilk kez 1982 yılında Bali’de gerçekleştirilen III. Dünya Korunan Alanlar ve Millî Parklar Kongresi’nde vurgulanmıştır. Bu yaklaşım, 2003 yılında düzenlenen V. Dünya Korunan Alanlar ve Millî Parklar Kongresi’nde daha da geliştirilmiş; bu kongrede “iyi yönetim ilkeleri” ile “yönetişim modelleri” tanımlanarak, korunan alanların yönetiminde katılımcı yaklaşımların önemi özellikle öne çıkarılmıştır (Özüdoğru, 2016). Yerel halkın yaşadığı bölgede yürütülen turizm faaliyetlerine ilişkin görüşlerinin alınması, koruma bilincinin geliştirilmesi ve halkın bu sürece aktif katılımının sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu tür görüşmeler, sürdürülebilir turizmin temel unsurları olan ekonomik ve sosyal etkiler ile çevresel koruma boyutları doğrultusunda ele alınacaktır (Butler, 1999).

Planlama süreçlerinde karşılaşılan temel sorunlardan biri, koruma-kullanma dengesinin yeterince gözetilmemesidir. Çoğu zaman alanın doğal kaynaklarının korunması ön planda tutulurken, yerel halkın sosyo-ekonomik ihtiyaçları göz ardı edilebilmektedir (Karadeniz, 2015). Bu durum, planların yerel halk tarafından sahiplenilmesini engellemekte, çatışma ortamını doğurmaktadır. Birden fazla koruma statüsüne sahip alanlarda, farklı kurumların yürüttüğü çalışmalar zaman, emek, mali kaynak ve iş gücü açısından israfa yol açmaktadır. Bu tür kayıpların önüne geçebilmek için, korunan alanların belirlenmesi, tescili, ilanı ve yönetiminin merkezi bir yapı tarafından bütüncül bir yaklaşımla yürütülmesi gerekmektedir (Koca ve ark., 2016; Ulaş, 2019).

Sultan Sazlığı Milli Parkı örneğinde ise, planlama sürecinde yapılan kamu toplantılarının yetersizliği, katılımcı planlamanın yalnızca biçimsel kaldığını ve halkın sürece gerçek anlamda dahil edilmediğini ortaya koymuştur (Karadeniz, 2015). Ayrıca, farklı koruma statülerinin yasal ve yönetsel ayrışması, bölgesel ölçekte eşgüdümlü planlama yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Avcıkurt (2003) araştırmasında, turizmin gelişim sürecine yerel halkın katılımının sağlanmasının, onların düşünce ve önerilerine başvurulmasının ve karşılıklı fikir alışverişi yapılmasının; yerel halkın karar alma mekanizmalarında söz sahibi olmasına olanak tanıyacağını ve kendilerini turizmin bir parçası olarak görmelerine teşvik edeceğine dikkat çekmiştir.

Varnacı Uzun ve Somuncu (2012) araştırmalarında, İhlara Vadisi ve çevresinde yerel halkın turizme katılımını sağlayacak planlamalar yapılması önerilmekte ve yapılacak planlamalarda kadın turistlerin yöresel kültürü tecrübe etmelerini sağlayacak uygulamalarında göz önünde bulundurulma gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Varnacı Uzun ve Somuncu tarafından yapılan çalışma, İhlara Vadisi'nde yaşayan halkın turizmle ilgili en çok ekonomik boyutlara önem verdiğinin göstermekte olup vadide geliştirilecek turizm faaliyetlerinin yalnızca ekonomik katkı sağlamakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda yerel halkın bu sürece etkin biçimde katılımını destekleyecek şekilde planlama yapılmasının büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır.

Korunan alanların ekosistem hizmetlerini etkin bir şekilde sunabilmesi; bu alanların ne derece iyi yönetildiğine, arazi kullanım politikalarıyla nasıl entegre edildiğine ve yerel halk tarafından ne ölçüde benimsendiğine bağlıdır (Avcıoğlu Çalışkan, 2016). Bugün hali hazırda çok yönlü faydalar sunan korunan alan sistemleri, toplumların kalkınma hedeflerine ulaşmalarında daha da kritik bir rol üstlenebilir. Ancak bu çok yönlü hedeflere ulaşmak için bazı temel adımların göz önünde bulundurulması gerekmektedir (WWF, 2017).

Yerel halkın korunan alanlara yönelik algısı, koruma politikalarının başarısı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Halk, çoğu zaman korunan alan kararlarını kendi ekonomik faaliyetlerine tehdit olarak görmekte, bu da koruma süreçlerine karşı olumsuz tutum geliştirilmesine neden olmaktadır (Atik ve Yüceer, 2019).

Samsun Kızılırmak Deltası'nda gerçekleştirilen bir alan araştırmasında, katılımcıların büyük çoğunluğu koruma faaliyetlerinin çevre açısından önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, geçim kaynaklarının zarar gördüğünü ve süreçlere yeterince dahil edilmediklerini belirtmiştir (Taşkın ve Özden, 2023). Benzer şekilde, Tuzla Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesi'nde yapılan çalışmalarda da halkın bilgi eksikliği ve ekonomik kaygılar nedeniyle sürece sınırlı katılım sağladığı ortaya konmuştur (Özden, 2020).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışma, farklı koruma statülerinin bir arada bulunduğu alanlarda yaşanan planlama sorunlarının, yerel halkın koruma uygulamalarına yönelik algıları üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma alanı olarak, Aksaray ili Güzelyurt ilçesi sınırları içerisinde yer alan; doğal, kültürel ve tarihi miras açısından büyük öneme sahip Ihlara Vadisi ile çevresindeki Belisırma Köyü ve Ihlara Beldesi sınırları içerisindeki yerleşim alanları seçilmiştir. Bu bölge, doğal sit alanı, arkeolojik sit alanı ve özel çevre koruma bölgesi gibi çeşitli koruma statülerine sahip olması nedeniyle, planlama süreçlerinde çok aktörlü bir yapı ve karmaşık bir yönetim dinamiği sergilemektedir.

Araştırmanın yöntemini; bölgede yaşayan halkın koruma uygulamalarına ilişkin bilgi düzeyini, katılımını ve algılarını değerlendirmeye yönelik olarak hazırlanan anket formları ile koruma ve planlama süreçlerinde görev alan ilgili kurum temsilcileriyle yapılan derinlemesine görüşmeler oluşturmaktadır. Bunun yanında, Ihlara Vadisi'nin jeomorfolojik yapısı ve bu vadideki yerleşim alanları da çalışmanın temel materyalini oluşturmuştur. Analiz ve değerlendirme aşamalarında kullanılan harita, veri ve belgeler de araştırma materyali kapsamında ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasında hem nitel hem de nicel araştırma teknikleri bir arada kullanılmıştır. Nicel araştırma, anket çalışması yoluyla elde edilen verilerin frekans (sıklık) analizi ile incelenmesine dayanmaktadır. Anket uygulaması, Belisırma Köyü ve Ihlara Beldesi'nde yaşayan yerel halkla yüz yüze görüşmeler şeklinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar bölgenin demografik yapısını temsil edecek şekilde rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiş; sonuçlar frekans analizleri ve çapraz tablolar aracılığıyla değerlendirilmiştir. Bu sayede halkın koruma alanlarına yönelik bilgi düzeyi, memnuniyet düzeyi ve katılım eğilimleri ölçülmüştür. Nitel veriler ise derinlemesine görüşmelerde elde edilen ifadelerin frekans analiz yöntemiyle çözümlenmesi yoluyla değerlendirilmiş; kurum temsilcilerinin ifadeleri temel temalar altında gruplandırılarak yorumlanmıştır.

Araştırma sonucunda, koruma politikalarının yerel düzeydeki karşılığı, halkın bu politikalara yönelik algısı ve planlama süreçlerine katılım düzeyi hakkında önemli bulgular elde edilmiştir. Bu sayede, çalışma hem nicel verilere dayalı genel bir

değerlendirme sunmakta hem de nitel veriler aracılığıyla derinlemesine analiz imkânı sağlamaktadır.

Nitel veri toplama yöntemi kapsamında, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Aksaray Müze Müdürlüğü, Ihlara Belde Belediyesi ve Aksaray İl Özel İdaresi gibi ilgili kamu kurumlarının yetkilileriyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler aracılığıyla, farklı koruma statülerinin uygulama süreçlerinde karşılaşılan kurumsal zorluklar, kurumlararası koordinasyon eksiklikleri ve yerel halk ile olan ilişkiler hakkında nitel veriler elde edilmiştir.

Çalışma kapsamında, farklı koruma statülerine sahip alanlarda yerel halkın koruma algısını anlamaya yönelik olarak öncelikle ilgili kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu doğrultuda; koruma, korunan alan türleri, çevresel farkındalık, yerel katılım ve sürdürülebilirlik gibi temel kavramlar çerçevesinde kapsamlı bir akademik literatür taraması yapılmıştır. Araştırma sürecinde kitaplar, akademik dergiler, bilimsel makaleler, tez çalışmaları, güvenilir dijital kaynaklar ile üniversiteler ve meslek odalarına ait kütüphanelerdeki yayınlardan faydalanılmıştır. Ayrıca, koruma alanlarında faaliyet gösteren kamu kurumları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları incelenerek, yerel halkla ilişkili uygulamalar bölgesel bağlamda değerlendirilmiştir. Veri toplama ve değerlendirme sürecinde ise, elde edilen belgelerin hem yazılı hem dijital içerikleri kapsamlı bir biçimde analiz edilmiştir.

Bu tez çalışması, birden fazla koruma statüsü ile yönetilen alanlarda yerel halkın koruma algısını desteklemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, mevcut yasal düzenlemelerin uygulanabilirliği ve pratikteki sonuçları incelenmiş; korunan alanlarda kararların daha katılımcı bir biçimde alınabilmesi adına taraflar arasında etkin koordinasyon ve iletişimin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca, korumanın yasal zeminini oluşturan kamu kurumlarının uygulamalarında ortaya çıkan yetki karmaşasının giderilmesine yönelik çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Saha çalışması sürecinde Ihlara Vadisi'nde fotoğraflama, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve anket teknikleri kullanılmıştır. Yerel halk, yerel yönetimler ve ilgili kamu kurumlarıyla gerçekleştirilen görüşmeler sayesinde, alana ilişkin tüm paydaşların bakış açıları bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Yerel halkın koruma algısını ölçmeye yönelik yapılan anket çalışmaları sırasında, yerel düzeyde bilgiye erişimi ve katılımı artırmak amacıyla yerel aktörlerle iş birliği yapılmıştır. Bu doğrultuda, Belisırma Köyü'nde gerçekleştirilen anket

uygulamalarında köy muhtarından destek alınmış; Ihlara Belediyesi sınırları içerisindeki anketler ise belediye başkanı ve ilgili mahalle muhtarlarının katkılarıyla yürütülmüştür. Elde edilen anket verileri, daha açık ve anlaşılır biçimde sunulabilmesi adına çeşitli çizelge ve grafiksel gösterimlerle desteklenmiş; bazı veriler ki-kare analizine tabi tutulmuştur.

Bölgedeki yerel yönetimler ve yetkili kamu kurumlarıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sayesinde, farklı koruma statülerine sahip Ihlara Vadisi'nde planlama süreçlerinde karşılaşılan sorunlar, mevcut durum ve hedeflenen planlamalar ile yaşanan problemler ve paydaşlara ait çözüm önerileri ortaya konmuştur.

Yerel halkın korumaya yönelik bakış açısı, koruma hedeflerine ulaşmada en belirleyici etkenlerden biri olarak değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, alanın asli sakinleri olan yerel halkın korumaya ilişkin görüşleri, koruma çalışmalarının gerçek amacına uygun şekilde yürütülmesinde temel bir unsur olarak ele alınmıştır.

3.1. Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Süreci

Bu tez, farklı koruma statülerinin bir arada bulunduğu alanlarda planlama sürecinde yaşanan sorunlar ile yerel halkın koruma algısını değerlendirmek amacıyla yürütülmüştür. Çalışma, kapsamlı bir literatür taraması, 150 katılımcı ile gerçekleştirilen anket çalışması ve dört farklı kurum temsilcisiyle yapılan yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeleri içeren karma araştırma yöntemi ile yürütülmüştür.

Araştırmanın amacı ve kapsamı doğrultusunda, farklı araştırma yöntemleri değerlendirilmiş ve bu çalışma için en uygun yöntem belirlenerek uygulanmıştır. Çalışmanın yöntemsel çerçevesi aşağıdaki başlıklar altında detaylandırılmıştır:

- Araştırma Yöntemi ve Veri Toplama Süreci
- Örneklem Alanının Belirlenmesi ve Gerekçesi
- Anket ve Derinlemesine Görüşme Teknikleri
- Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntemler

Tez çalışması sürecinde, Aksaray Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü ile Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından sağlanan güncel veri ve raporlar da araştırmanın bilgi altyapısına önemli katkılar sağlamıştır. Elde edilen bu

veriler ile yapılan literatür taraması, yapılandırılmış veri toplama araçlarının geliştirilmesine zemin hazırlamış ve anket çalışması aracılığıyla yerel halkın demografik özellikleri, koruma bilinci, katılım beklentileri ve tutumları hakkında nicel veriler elde edilmiştir. Elde edilen veriler istatistiksel analizlere tabi tutularak yerel düzeydeki eğilimler değerlendirilmiştir. Ayrıca, planlama süreçlerine doğrudan katkı sunan dört farklı kamu kurumu ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla nitel veriler toplanmış; bu görüşmeler kurumlar ile halk arasındaki etkileşim, uygulamadaki zorluklar ve iletişim mekanizmalarına dair önemli içgörüler sunmuştur. Karma yöntem yaklaşımı sayesinde, çalışma hem kurumsal hem de toplumsal perspektiften kapsamlı bir değerlendirme yaparak, farklı koruma statülerinin bulunduğu bölgelerde yaşanan planlama sorunları ile halkın bu süreçlere yönelik algısını çok boyutlu biçimde analiz etmiştir.

3.2. Örneklem Alanının Belirlenmesi ve Gerekçesi

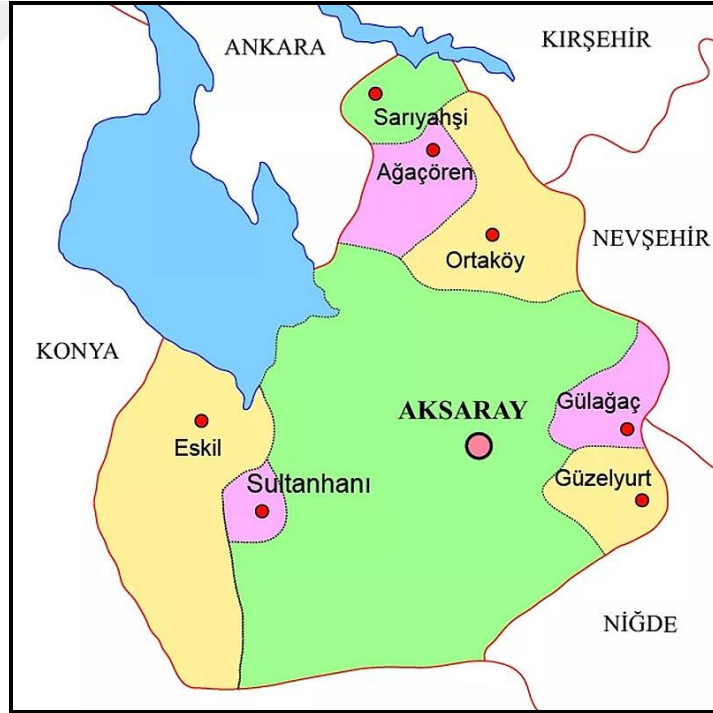
Ihlara Vadisi, barındırdığı tarihî, kültürel, çevresel ve doğal değerleri nedeniyle birden fazla koruma statüsüyle koruma altına alınmıştır. Bu çok katmanlı koruma yapısı, örneklem alanının belirlenmesinde dikkate değer bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda vadiye yürütülen turizm faaliyetlerinin bölge ekonomisine sağladığı katkılar da örneklem alanının seçilmesinde etkili olmuştur.

Bu araştırma kapsamında örneklem alanı olarak Aksaray ili Güzelyurt ilçesine bağlı Ihlara ve Belısırma yerleşmeleri seçilmiştir. Bu iki yerleşme, Ihlara Vadisi'nin hem fiziksel olarak en yoğun kullanılan bölümlerini kapsamakta hem de farklı koruma statülerinin (özel çevre koruma bölgesi, doğal, kentsel ve arkeolojik sit) en doğrudan etkilediği alanları temsil etmektedir. Özellikle yerleşmelerin vadinin tabanında ve yakın çevresinde konumlanması; hem vadinin kullanım biçimlerine ilişkin halk deneyimini hem de koruma-kullanma gerilimini doğrudan gözlemleme fırsatı sunmaktadır. Şekil 3.1. ve Şekil 3.2.'de örneklem alanın Türkiye ve Aksaray içindeki konumu görülmektedir.

Şekil 3. 1. Aksaray İlının Türkiye’deki Konumu (URL, 7)

Yer seçiminde, bu yerleşimlerin vadideki insan-çevre etkileşimini temsil etme gücü, koruma statülerinden etkilenme düzeyleri ve yerel halkın geçim kaynaklarının çeşitliliği belirleyici olmuştur. Belısırma Köyü, özellikle tarım ve turizmin iç içe geçtiği bir yerleşme olması bakımından dikkat çekerken; Ihlara Beldesi, resmî kurumların müdahalesi ve altyapı projelerinin daha yoğun olduğu bir alan olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 3. 2. Ihlara Vadisinin Aksaray İlindeki Konumu (URL, 8)

Araştırma, Ihlara Vadisi’nin doğrudan etki alanında bulunan Ihlara Beldesi ve Belısırma Köyü olmak üzere iki yerleşmeyi kapsamaktadır. Bu iki yerleşim, hem mekânsal olarak vadinin içinde ya da çok yakınında konumlanmakta hem de vadideki

çoklu koruma statülerinin doğrudan etkisi altındadır (Şekil 3.3). Alanda yürütülen ön incelemeler ve resmi koruma sınırları incelendiğinde, farklı koruma statüsünün çakıştığı belirlenmiştir. Bunlar:

- Özel Çevre Koruma Bölgesi
- 1. ve 2. Derece Arkeolojik Sit Alanı
- Kentsel Sit Alanı
- Doğal Sit Alanı
- Ören Yeri

Örnekleme alanı belirlendikten sonra, yerel halkın görüşlerini ölçmek amacıyla kapalı uçlu sorulardan oluşan anket formu; kamu kurum ve kuruluşlarının temsilcileriyle yapılacak görüşmeler için ise derinlemesine görüşme soruları hazırlanmıştır.

Şekil 3. 3. Ihlara Vadisi ÖÇK Sınırları (ÇŞİDM, 2025)

Ihlara Vadisi Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları içerisinde, aktif nüfusun yaşadığı iki belediye yerleşim ile beş kırsal yerleşim alanı bulunmaktadır. Bu kırsal alanlar, idari olarak Aksaray İl Özel İdaresi'ne bağlıdır ve altyapı ile hizmet ihtiyaçlarının karşılanmasından bu kurum sorumludur. Arkeolojik sit alanları, kentsel sit alanları ve ören yerleri ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetki alanına girmektedir.

Doğal Sit Alanı ve Özel Çevre Koruma Statüsü, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın görev alanına dâhildir. Ayrıca vadi içerisinde geçen ve Aksaray'ın içme-kullanma suyu ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan Melendiz Çayı'nın korunması ve yönetimi, Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü'nün yetki ve sorumluluğundadır. Bu çakışan yetki alanları göz önünde bulundurulduğunda, Aksaray İl Özel İdaresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı (DSİ) olmak üzere sahada dört temel kamu kurumu öne çıkmaktadır.

Bu çalışma kapsamında örneklem alanı olarak Ihlara Beldesi ve Belisırma Köyü tercih edilmiştir. Söz konusu yerleşim birimlerinin seçilmesinde mekânsal konumları, yönetsel bağlılıkları ve turistik fonksiyonları belirleyici olmuştur. Ihlara Beldesi, vadinin kuzey girişinde yer alması ve turistlerin bölgeyle ilk temas noktası olması nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Belisırma Köyü ise vadideki yürüyüş rotasının sonlandığı ve yeme-içme, dinlenme, tekne gezileri gibi turistik faaliyetlerin yoğunlaştığı bir alan olarak dikkat çekmektedir. Bu yönleriyle her iki yerleşim birimi, Ihlara Vadisi'ndeki ziyaretçi hareketliliğinin temel odak noktalarını oluşturmakta ve bu nedenle örneklem alanı olarak seçilmeleri bilimsel açıdan gerekçelendirilmiştir.

Örneklem Büyüklüğünün Hesaplanması

Araştırmalarda örneklem tespiti amacıyla yaygın olarak kullanılan Cochran formülü, bu çalışmada da örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında temel alınmıştır. Söz konusu formül şu şekildedir:

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2(N-1) + t^2 \cdot p \cdot q} = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot q}{d^2(N-1) + t^2 \cdot p \cdot q} \quad (\text{Altunışık ve ark., 2010}).$$

Burada:

- **N:** Evren büyüklüğü (2.759 kişi),
- **n:** Örneklem büyüklüğü,
- **p:** İncelenen olayın gözlenme olasılığı,
- **q:** (1 - p), olayın gözlenmeme olasılığı,
- **t:** %95 güven düzeyinde teorik değer (1.96),
- **d:** Hata payı (%10 = 0.1) olarak belirlenmiştir.

Çalışma evreni, Aksaray ili Güzelyurt ilçesi sınırlarında yer alan Ihlara Beldesi (2.289 kişi) ve Belisırma Köyü'nde (470 kişi) yaşayan toplam 2.759 kişilik yerel halktan oluşmaktadır. Zaman ve maliyet gibi sınırlılıklar nedeniyle evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmadığından, istatistiksel olarak güvenilir bir örneklem büyüklüğü

belirlenmiştir. Cochran formülüne göre yapılan hesaplama sonucunda, %95 güven düzeyi ve %10 hata payı ile araştırmada 150 kişilik bir örneklem belirlenmiş ve bu bireylerle anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

$$n = \frac{N \cdot z^2 \cdot p \cdot (1-p)}{e^2 \cdot (N-1) + z^2 \cdot p \cdot (1-p)}$$

$$n = \frac{2759 \cdot (1.96)^2 \cdot 0.5 \cdot 0.5}{(0.10)^2 \cdot (2759-1) + (1.96)^2 \cdot 0.5 \cdot 0.5}$$

$$n = \frac{2759 \cdot 3.8416 \cdot 0.25}{0.01 \cdot 2758 + 3.8416 \cdot 0.25} = \frac{2651.83}{27.58 + 0.9604} = \frac{2651.83}{28.54} \approx 92.93$$

Yapılan hesaplamalar sonucunda, toplam 2.759 kişilik evrenden yaklaşık 93 kişilik bir örneklem ile çalışmanın temsiliyet düzeyi hesaplanmıştır. Ancak temsil düzeyi daha da artırılması için toplam 150 kişi ile yapılmıştır. Örneklem, rastgele örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve araştırma sürecinde Belisırma Muhtarı ve Ihlara Belediye başkanından destek alınarak anket uygulamaları bu çerçevede gerçekleştirilmiştir.

3.3. Anket ve Derinlemesine Görüşme Teknikleri

Korunan alanların sürdürülebilirliğinde, bu alanların birincil kullanıcıları olan yerel halkın koruma anlayışı büyük bir önem arz etmektedir. Bölge halkının koruma alanlarına yönelik bakış açıları, özellikle turizmden ekonomik fayda sağlayan kesim ile tarım ve hayvancılıkla uğraşan ve turizm faaliyetlerinden doğrudan yarar sağlamayan kesimler arasında farklılık gösterebilmektedir. Bu farklılıkların anlaşılması, koruma hedeflerine ulaşılması açısından dikkate alınması gereken kritik bir unsurdur.

Yerel halkın koruma politikalarına dair olumsuz algı ya da tercihler geliştirmesi durumunda, bu politikaların uygulama sürecinde başarısızlık ya da etkisizlik ortaya çıkabilir. Özellikle turizmin türü, ölçeği ve gelişimi ile ilgili politika ve programlar belirlenirken, yerel halkın ve bölgedeki işletmelerin görüşlerinin dikkate alınmaması, katılımın yalnızca sembolik düzeyde kalmasına neden olur. Bu durumda, kamu yönetiminin tek taraflı olarak belirlediği politikalar devreye girecek ve katılımcı bir yaklaşımın eksikliği, koruma ve turizm hedeflerinin gerçekleştirilmesini engelleyebilecektir. Sürdürülebilir turizm politikalarının başarılı bir şekilde

gelişebilmesi için paydaşların sürece aktif katılım göstermesi her bir paydaşın turizm gelişimine ilişkin algı ve tutumlarının detaylı biçimde bilinmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Arslan Özkan ve Yıldız, 2023).

Bu bağlamda, Ihlara Vadisi Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Ihlara ve Selime Beldeleri ile Belisırma Köyü'nde yaşayan yerel halkla, farklı yaş, cinsiyet ve meslek gruplarını temsil eden toplam 150 kişiyle anket çalışması yapılması planlanmıştır. Ayrıca, alanın planlanması ve korunmasından sorumlu kamu kurumlarının yetkilileriyle gerçekleştirilen ikili görüşmeler aracılığıyla, mevcut planlama süreçlerine dair sorunlar ve aksayan yönler tespit edilmiş, değerlendirmeler bu veriler ışığında yapılmıştır.

Yerel Halk Anketi – Tematik Başlıklar

1. Demografik Özellikler: Bu bölümde, katılımcıların yaş, eğitim düzeyi, meslekleri, geçim kaynakları, Ihlara Vadisi'nde ikamet süreleri ve mahalle bazlı yerleşim durumları gibi temel sosyo-demografik veriler toplanmıştır.

2. Koruma Statüleri ve Bilgi Düzeyi: Katılımcıların Ihlara Vadisi'nde uygulanan koruma statülerine dair bilgi düzeyleri, bu statülerin yapılı ve doğal çevre üzerindeki etkilerine yönelik farkındalıkları ile koruma gerekliliğine dair genel algıları değerlendirilmiştir.

3. Koruma Statülerinin Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Koruma uygulamalarının günlük yaşam üzerindeki etkileri, tarım ve ticaret gibi yerel ekonomik faaliyetler üzerindeki kısıtlayıcı ya da destekleyici yönleri ile turizmden elde edilen ekonomik katkılar bu bölümde ele alınmıştır.

4. Koruma Algısı ve Planlama Süreçleri: Katılımcıların koruma uygulamalarına yönelik tutumları, planlama süreçlerinde yerel halkın görüşlerinin dikkate alınıp alınmadığı, yönetsel işleyişe ilişkin tespit ettikleri sorunlar ile alanda yönetimin tek bir kurum bünyesinde toplanmasına dair yaklaşımları değerlendirilmiştir.

5. Koruma ve Katılım: Yerel halkın koruma politikalarına katılım düzeyleri, bilgilendirme ve eğitim programlarına erişimleri, sürece katkı sağlama eğilimleri ile karşılaştıkları temel sorunlara ilişkin görüşleri toplanmıştır. Ayrıca koruma uygulamalarının iyileştirilmesi ve yerel yaşamın desteklenmesine yönelik öneriler alınmıştır.

Kurum Temsilcileriyle Derinlemesine Görüşmeler – Tematik Başlıklar

1. Kurumsal Yapı ve Yetki: Kurumların Ihlara Vadisi'ndeki yasal yetki ve sorumlulukları, kurumlar arası iş birliği ve olası yetki çatışmaları değerlendirilmiştir.

Ayrıca farklı koruma statülerinin birlikte bulunmasının uygulamalara yansıyan avantaj ve dezavantajlarına değinilmiştir.

2. Yerel Halk ile İlişkiler: Kurumların yerel halkla kurduğu iletişim yöntemleri, halkın görüşlerinin alınmasına yönelik stratejileri ve katılımı artırmaya dönük çabaları ile bu süreçte yaşanan zorluklar görüşmelerin önemli bir kısmını oluşturmuştur.

3. Koruma Algısı ve Bilgilendirme: Yerel halkın koruma alanlarına yönelik algısı, bilgi düzeyi ve bu alandaki bilgilendirme faaliyetlerinin etkililiği değerlendirilmiştir. Bilgi eksikliklerinin nedenleri ve çözüm önerilerine ilişkin kurumsal yaklaşımlar da bu başlıkta ele alınmıştır.

4. Turizm Faaliyetleri ve Etkileri: Koruma alanlarında yürütülen turizm faaliyetlerinin çevresel etkileri, yerel halkın yaşam koşulları üzerindeki sonuçları ve gelir artırıcı projelere dair değerlendirmeler bu bölümde yer almıştır.

5. Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Kurumların karşılaştığı yapısal ve yönetsel sorunlar ile halkın sürece katılımını artırmaya yönelik çözüm önerileri ve geleceğe yönelik planlamaları bu başlık altında toplanmıştır.

Bu yapılandırma, saha verilerinin sistematik biçimde elde edilmesini ve tematik analiz sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini desteklemektedir. Anket ve görüşme sorularının içeriksel ve biçimsel çeşitliliği, araştırmanın çok boyutlu bir perspektifle ele alınmasına olanak tanımaktadır.

4. SAHA ARAŞTIRMASI VE BULGULAR

Saha araştırması sürecinde, Ihlara Vadisi'nde fotoğraflama, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ve anket teknikleri kullanılmıştır. Turizmden en çok etkilenen bölgeler arasında yer alan ve farklı koruma statülerine sahip Belisırma Köyü ile Ihlara Beldesi'nde yaşayan yerel halkla anket çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yerel yönetimler ve ilgili kamu kurumlarıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu sayede, alandaki tüm paydaşlar çeşitli açılardan kapsamlı biçimde değerlendirilmiştir.

Yerel yönetimler ve yetkili kamu kurumlarıyla yapılan derinlemesine görüşmeler aracılığıyla, farklı koruma statülerine sahip Ihlara Vadisi'nde planlama süreci ve eko-turizm bağlamında karşılaşılan sorunlar, mevcut durum, geleceğe yönelik planlamalar, güncel problemler ve paydaşların çözüm önerileri belirlenmiştir. Aynı zamanda, bölge halkıyla yapılan anketler aracılığıyla bu sorunların ve çözüm önerilerinin yerel halkın koruma algısı üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur.

Anket çalışmaları sonucunda, yerel halkın koruma sürecine bakış açısının, korumanın hedeflerine ulaşmasında belirleyici bir unsur olduğu değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, alanın asli sahipleri olan yerel halkın koruma değerlerine ilişkin görüşlerinin, sürecin amacına uygun şekilde yürütülmesinde önemli bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

Son olarak, anket ve derinlemesine görüşme bulguları birlikte değerlendirilmiş ve araştırma tamamlanmıştır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda, farklı koruma statülerine sahip alanlarda planlama sürecinde karşılaşılan sorunlar ile yerel halkın koruma algısı analiz edilmiş ve etkin koruma ile planlamaya yönelik öneriler sunulmuştur.

4.1. Çalışma Alanının Genel Özellikleri

Ihlara Vadisi'ndeki Belisırma Köyü ve Ihlara Beldesi'nin planlama süreçleri; koruma-kullanma dengesi, turizm baskısı ve yönetim sorunları nedeniyle oldukça karmaşık bir yapı sergilemektedir. Akademik çalışmalar, bölgenin doğal ve kültürel mirasını koruyabilmek için kısıtlayıcı imar planlarının geliştirilmesi (Gül, 2018) ve sürdürülebilir turizm politikalarının uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır (Kaya, 2019). Ancak, yerel yönetimler ile merkezi idare arasındaki yetki çatışmaları ve halkın karar alma süreçlerine yeterince dahil edilmemesi (Demir, 2021), planlamada şeffaflık ve katılımcılık eksikliğine yol açmaktadır. Aydın ve Özkan (2020), bu sorunların

aşılması için paydaş katılımını esas alan yönetim modellerinin benimsenmesini önermektedir. Bu bağlamda, Ihlara Belediyesi'nin turizm ve imar planlarını revize ederken hem koruma politikalarını hem de yerel halkın sosyoekonomik ihtiyaçlarını dengeli bir şekilde gözetmesi kritik öneme sahiptir.

Farklı koruma statülerine sahip Ihlara Vadisi Özel Çevre Koruma Bölgesi içerisinde, aktif nüfusun yaşadığı iki belediye ve beş kırsal yerleşim alanı bulunmaktadır. Bu kırsal yerleşimler, yerel yönetim olarak Aksaray İl Özel İdaresi'ne bağlıdır ve hizmet ile altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasından bu kurum sorumludur. Öte yandan, alandaki arkeolojik ve kentsel sit alanları ile ören yerleri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetki alanında yer almaktadır. Bu koruma alanlarıyla çakışan doğal sit alanı ve Özel Çevre Koruma statüsü ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın sorumluluğundadır. Ayrıca, vadiden geçen ve Aksaray'ın içme ve kullanma suyu ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayan Melendiz Çayı'nın yönetimi ve koruma bandı Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Bu çakışan yetki dağılımı değerlendirildiğinde; Aksaray İl Özel İdaresi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Tarım ve Orman Bakanlığı (DSİ) alanda yetkili kurumlar olarak öne çıkmaktadır.

Arazinin arkeolojik ve kentsel sit alanı ile ören yeri olması nedeniyle Kültür ve Turizm Bakanlığı, Özel Çevre Koruma (ÖÇK) statüsünde olması nedeniyle ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı sorumlu kurumlar olarak görev yapmaktadır. Bu iki bakanlık arasında imzalanan protokol gereğince, inşa ve fiziksel yapı talepleri önce Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'na, ardından doğal sit statüsü açısından değerlendirilmek üzere Nevşehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'na iletilmektedir.

Ihlara Özel Çevre Koruma Bölgesi sınırları içerisinde yer alan farklı koruma alanları ilgili kurumlarca yönetilmektedir. Bölge içindeki her ölçekteki imar planı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra yürürlüğe girebilmektedir. Doğal sit alanlarına ilişkin işlemler ise Nevşehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nun iznine tabi olup, konusuna göre Bakanlık onayına sunulmaktadır. Alandaki Arkeolojik Sit ve Kentsel Sit alanlarının yönetimi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluğundadır. Bu alanlardaki talep ve işlemler, Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından yürütülmektedir.

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında, çakışan koruma statülerine sahip alanlarda planlama sürecine ilişkin bir protokol imzalanmıştır. Bu kapsamda, planlama faaliyetleri “Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik” ve “Korunan Alanlarda Yapılacak İmar Planı Teklifi Usul ve Esaslarına Dair Genelge” doğrultusunda yürütülmektedir (Eren ve Bayrak, 2021).

Özel Çevre Koruma Bölgelerinde yapılan her ölçekteki imar planı, nihai olarak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından onaylanmaktadır. Ancak planlama alanında birden fazla koruma statüsü bulunuyorsa, planlar ilgili kurum, kurul veya komisyonların değerlendirme ve onay süreçlerinden geçirilmek zorundadır. Örneğin, bir planlama alanı hem ÖÇKB hem Arkeolojik Sit hem de Doğal Sit statülerine sahip ise, planlar öncelikle arkeolojik değerler açısından Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’na, ardından doğal sit değerlendirmesi için Nevşehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’na sunulmakta; son olarak ise nihai onay için Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’na iletilmektedir.

İhlara ÖÇKB sınırları içinde yer alan hem Arkeolojik Sit hem de Doğal Sit statüsüne sahip alanlarda plan dosyası öncelikle Konya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu onayına sunulmaktadır. Daha sonra, doğal değerler açısından değerlendirilmek üzere, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü tarafından hazırlanan teknik rapor eşliğinde Nevşehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu’na iletilmektedir. Kurul ve komisyonlar gerekli gördükleri durumlarda plan dosyalarında düzeltme talep edebilmektedir. Komisyon onayı alındıktan sonra plan dosyası, Valilik Teknik İnceleme Raporu ile birlikte İl Müdürlüğü tarafından hazırlanarak, nihai onay için Bakanlığa (Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü) gönderilmektedir. Planlara ilişkin nihai karar, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından verilmektedir.

İhlara Özel Çevre Koruma Bölgesi 1. Etap 1/25.000 ölçekli Nazım İmar Planı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın 29.12.2022 tarihli ve 5402254 sayılı oluruyla onaylanmıştır (Şekil 4.1).

Dağı'nın tarihsel volkanik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan tuf tabakalarının Melendiz Çayı tarafından aşındırılmasıyla gerçekleşmiştir. Yaklaşık 14 kilometre uzunluğa, 100 metreyi bulan derinliğe ve ortalama 80 metre genişliğe sahip olan bu vadi hem jeolojik hem de tarihî açıdan dikkat çekicidir. Erken Hristiyanlık döneminde, doğal yapısı sayesinde korunaklı bir yaşam alanı sunmuş; bu nedenle vadi boyunca yüzlerce kaya oyma kilise, manastır ve yaşam alanı inşa edilmiştir (Tan, 2015). Özellikle 9. ve 11. yüzyıllar arasında yoğun bir şekilde kullanılan bu ibadet alanlarında, dönemin inanç yapısını ve sanat anlayışını yansıtan freskler yer almaktadır (Darke, 1999). Söz konusu özellikleriyle Ihlara Vadisi hem arkeolojik hem de doğal miras açısından Türkiye'nin önde gelen kültürel alanlarından biri olarak değerlendirilmektedir (Şekil 4.2).

Şekil 4. 2. Belisırma Köyü-Ihlara Vadisi Genel Görünüm (URL, 9)

4.1.2. Ihlara Vadisinin Doğal-Kültürel Değerleri ve Koruma Statüleri

Ihlara Vadisi, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve hem jeomorfolojik hem de kültürel açıdan büyük öneme sahip nadir alanlardan biridir. Melendiz Çayı'nın yüzyıllar boyunca aşındırdığı tuf kayaları, vadide benzersiz bir doğal peyzaj oluşturmuş; bu süreç sonunda derin kanyon biçiminde uzanan, bitki örtüsüyle çevrili zengin bir ekosistem meydana gelmiştir. Vadi, yarı kurak İç Anadolu coğrafyasında mikroklimatik bir ortam sunarak çeşitli bitki ve hayvan türlerine yaşam alanı sağlamaktadır (Erdoğan, 2020).

Doğal zenginliğinin yanı sıra Ihlara Vadisi, barındırdığı kültürel miras unsurlarıyla da öne çıkar. Erken Hristiyanlık döneminden itibaren, doğal yapısının sağladığı korunaklı ortam sayesinde bölge dini sığınak olarak kullanılmış; kaya içerisine oyulmuş kiliseler, manastırlar ve mezar odalarıyla tarihsel bir doku kazanmıştır (Şekil 4.3). Bu mekânlarda yer alan freskler, Bizans sanatının kırsal yansımalarını gözler önüne sererken, aynı zamanda dönemin teolojik anlayışını ve kültürel etkileşimlerini de yansıtmaktadır (Gülyüz, 2018). Günümüzde hem doğal güzellikleri hem de kültürel zenginlikleri ile Ihlara Vadisi, sürdürülebilir turizm açısından Türkiye'nin önemli cazibe merkezlerinden biri konumundadır.

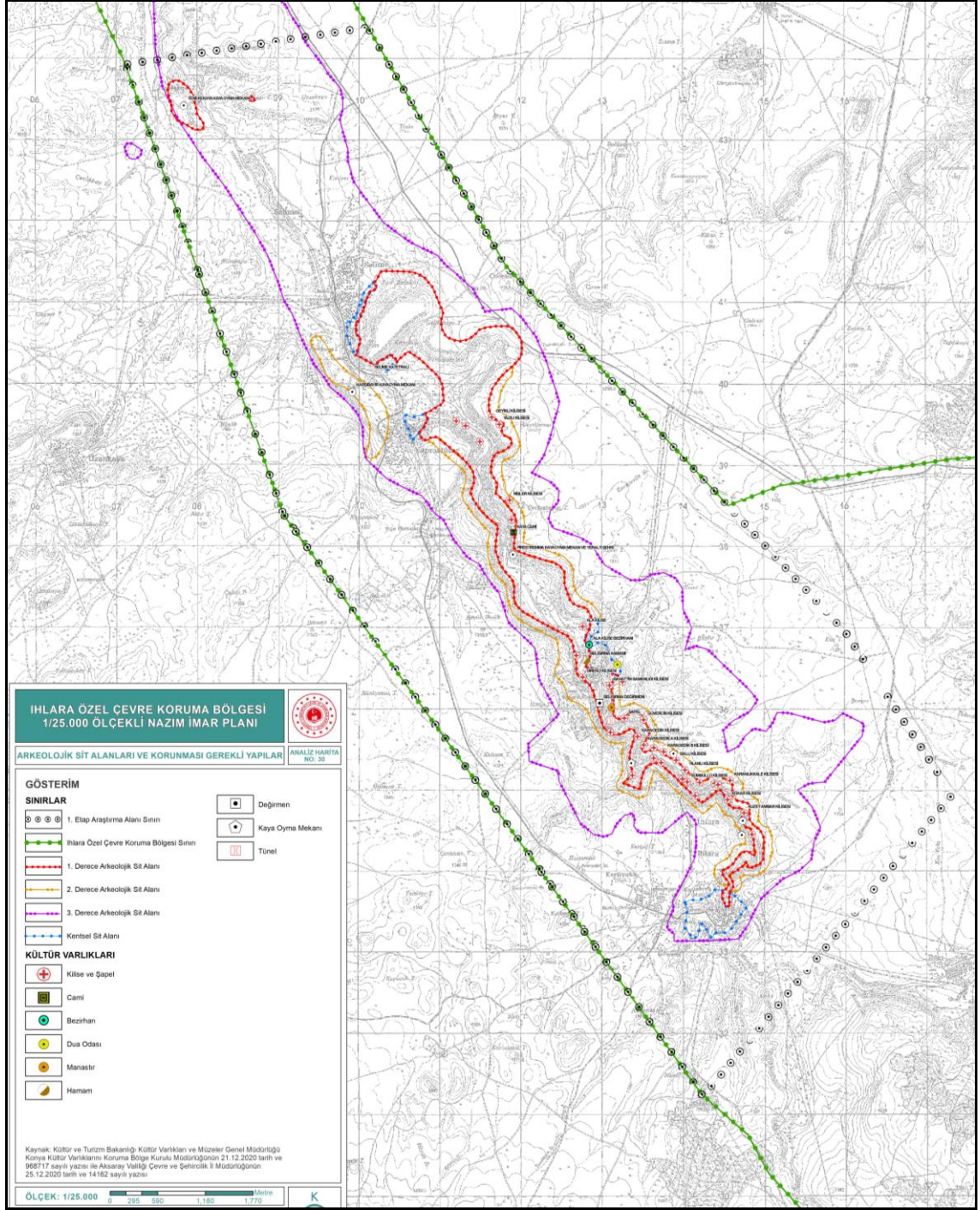

Şekil 4. 3. Ihlara Vadisi Kaya İçerisinde Oyulmuş Tarihi Yapılar (URL, 10)

Ihlara Vadisi'nde Bir Arada Bulunan Koruma Statüleri: Ihlara Vadisi 1990 yılında Özel Çevre Koruma Bölgesi ilan edilmiştir. Ihlara Vadisinin güncel sınırları 24.06.2021 tarihinde onaylanarak son halini almıştır (Şekil, 4.4) Bu statü, vadiyi doğal, kültürel ve tarihî değerleriyle birlikte koruma altına almayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda vadi, Doğal Sit Alanı ve Arkeolojik Sit Alanı statülerine de sahiptir. Bu çoklu koruma statüleri sayesinde hem doğal ekosistem hem de kültürel miras unsurları güvence altına alınmıştır. Bu statüler, bölgeye yönelik herhangi bir yapılaşma, turizm faaliyeti veya tarımsal kullanım gibi etkenlerin denetim altında yürütülmesini sağlar. Bu şekilde sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde kullanım mümkün kılınır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, t.y.).

Ihlara Vadisi'nde dört farklı koruma statüsü bulunmaktadır. Bunlar; Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB), Doğal Sit Alanı, Arkeolojik-Kentsel Sit Alanı ve Ören Yeri'dir. Bu dört farklı koruma statüsünü aynı anda barındırması, Ihlara Vadisi'ni Türkiye'de nadir görülen koruma alanlarından biri hâline getirmektedir.

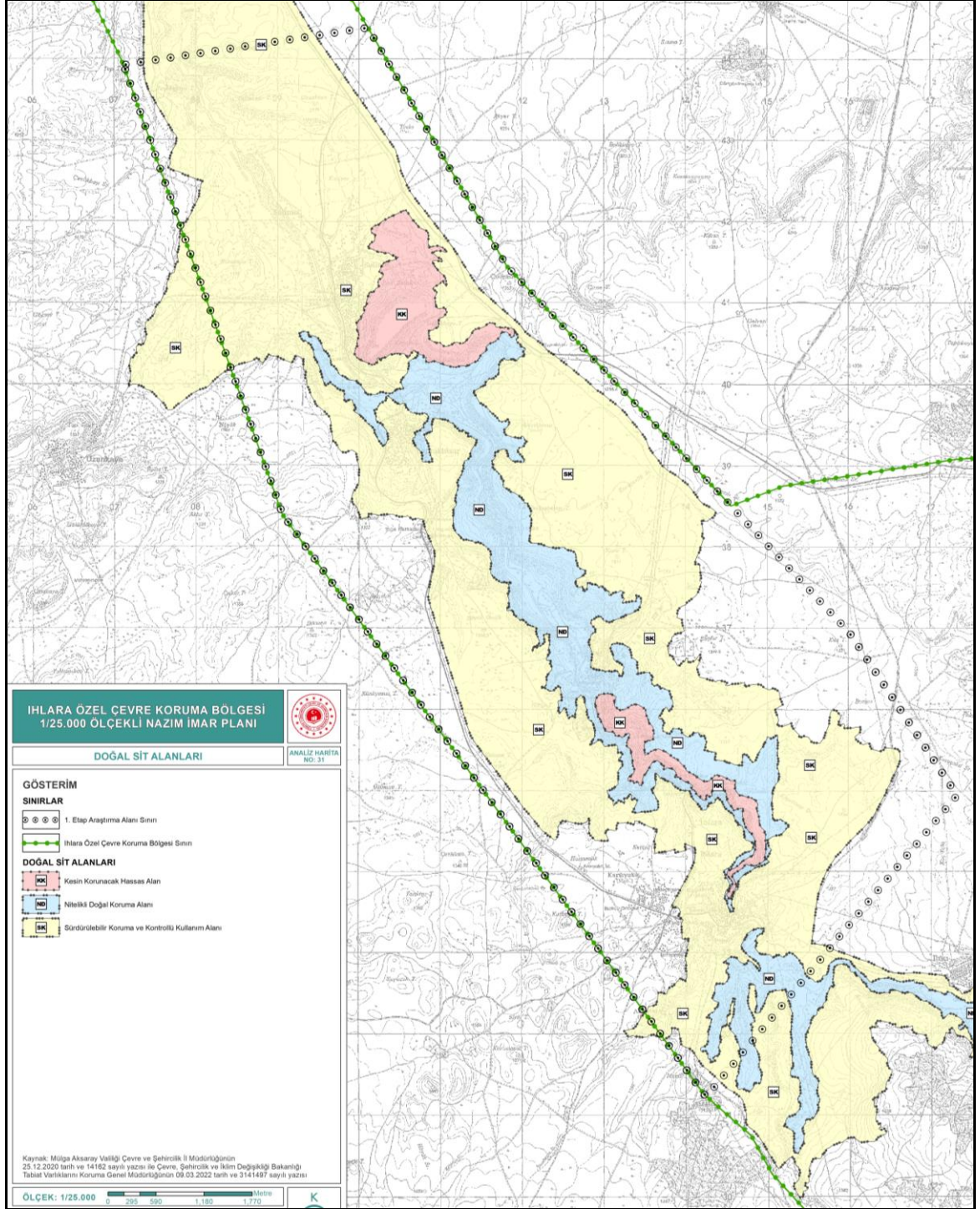
Ihlara Vadisi ve vadiyi çevreleyen alanda, sınırları birbirilerinden farklı, yer yer çakışan koruma alanları yer almaktadır. Bu koruma alanları Ihlara Vadisi ÖÇKB sınırı ile çevrilidir. Doğal değerler ve tabiat varlıkları açısından belirlenmiş olan Doğal Sit Alanı, Arkeolojik Sit Alanı ve Kentsel Sit Alan sınırları bulunmaktadır. Çizelge 4.1'de Ihlara Vadisinde Bulunan Koruma Alanları ve tescil bilgileri yer almaktadır. Ihlara Vadisi, 10.10.1991 tarihli ve 1150 sayılı Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun kararıyla 1. 2. ve 3. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı" olarak tescillenmiştir (Şekil 4.4).

Şekil 4. 4. Ihlara Vadisi ÖÇK ve Arkeolojik Sit Alanları Sınırları (ÇŞİDB, 2024)

Ihlara Vadisi’nde üç farklı statüde Doğal Sit Alanı bulunmaktadır. Bunlar; Kesin Korunacak Hassas Alan, Nitelikli Doğal Koruma Alanı ve Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı’dır (Şekil 4.5). Bu Doğal Sit Alanı sınırları, Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Raporu doğrultusunda Nevşehir Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından belirlenmiştir. Bu kapsamda, Kesin Korunacak Hassas Alan, Cumhurbaşkanlığı’nın

06.04.2022 tarihli ve 5400 sayılı oluru ile; Nitelikli Doğal Koruma Alanı ile Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı ise Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın 09.03.2022 tarihli ve 314197 sayılı makam oluru ile onaylanmıştır.

Şekil 4. 5. Ihlara Vadisi ÖÇK ve Doğal Sit Alanları Sınırları (ÇŞİDB, 2024)

Çizelge 4. 1. Ihlara Vadisinde Bulunan Koruma Alanları (ÇŞİDB, 2024)

İL	İLÇE/BELDE/KÖY	ADI	KORUMA STATÜSÜ	ONAY
Aksaray	Güzelyurt, Gülağaç	Ihlara Vadisi ÖÇK (Eski Karar)	ÖÇKB	Bakanlar Kurulu'nun 22/10/1990 tarihli ve 1117 sayılı kararı
Aksaray	Güzelyurt, Gülağaç	Ihlara Vadisi ÖÇK (Yeni Karar)	ÖÇKB	Cumhurbaşkanlığı'nın 24.06.2021 tarihli ve 4139 sayılı Kararı
Aksaray	Güzelyurt	Ihlara Vadisi	Kesin Korunacak Hassas Alan	Cumhurbaşkanlığı'nın 06.04.2022 tarihli ve 5400 sayılı Kararı
Aksaray	Güzelyurt, Selime	Ihlara Vadisi Selime	Kesin Korunacak Hassas Alan	Cumhurbaşkanlığı'nın 06.04.2022 tarihli ve 5400 sayılı Kararı
Aksaray	Güzelyurt	Ihlara Vadisi	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	ÇŞB' nin 09.03.2022 tarihli ve 314197 sayılı Olur'u
Aksaray	Güzelyurt	Ihlara Vadisi Güzelyurt	Nitelikli Doğal Koruma Alanı	ÇŞB' nin 09.03.2022 tarihli ve 314197 sayılı Olur'u
Aksaray	Güzelyurt	Ihlara Vadisi	Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı	ÇŞB'nin 09.03.2022 tarihli ve 314197 sayılı Olur'u
Aksaray	Güzelyurt	Ihlara Vadisi (Eski Karar)	1., 2. ve 3. Derece Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı	Konya K.V.T.V.K.B.K.'nün 10.10.1991/1150 kararı

Ihlara Vadisi Özel Çevre Koruma (ÖÇK) Bölgesi içinde yer alan Yaprak Hisar Köyü, Belisırma Köyü, Selime Beldesi ile Ihlara Beldesi'nin eski mahalleleri olan Çarşı İçi, Kayaardı, Karşı ve Kayabaşı mahalleleri, 10.10.1991 tarihli ve 1150 sayılı Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararıyla “Kentsel ve Arkeolojik Sit Alanı (III. Derece)” olarak tescil edilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun 22/10/1990 tarihli ve 1117 sayılı kararı ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 9'uncu maddesine dayanarak “Ihlara ÖÇKB” tescil ve ilan edilmiştir. Ihlara Özel Çevre Koruma Bölgesinin revize edilerek güncellenen ve genişletilen sınırları 25/06/2021 tarih ve 31522 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 24/06/2021 tarih ve 4139 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararıyla onaylanmıştır.

4.2. Ihlara Vadisindeki Planlama ve Koruma Sürecinde Ortaya Çıkan Sorunlar

Türkiye’de doğal sit, arkeolojik sit, kentsel sit ve özel çevre koruma bölgeleri gibi farklı koruma statülerinin mekânsal olarak örtüşmesi, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile 2872 sayılı Çevre Kanunu çerçevesinde

yönetilmektedir. Ancak bu durum, idari ve hukuki anlamda karmaşaya yol açmaktadır (Ahunbay, 2016). Çoklu koruma rejimleri, yerel yönetimler ile Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ve Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı gibi merkezi kurumlar arasında yetki çatışmalarına neden olmakta ve koruma-kullanma dengesinin sağlanmasını güçleştirmektedir (Özden ve ark., 2018).

Yasal çerçevedeki çelişkiler, imar planlarının hazırlanmasında belirsizlikler yaratmakta, karar alma süreçlerini yavaşlatmakta ve uygulamada tutarsızlıklara yol açmaktadır (Günay, 2020). Aynı alanda birden fazla koruma statüsünün bulunması, denetim mekanizmalarının etkinliğini azaltmakta ve yasal ihlallerin önlenmesini zorlaştırmaktadır (Kejanlı ve ark., 2017). Ayrıca bu durum, yerel halkın beklentileriyle koruma politikaları arasında uyumsuzluklar doğurmakta, toplumsal kabulü azaltmaktadır (Turgut, 2019). Bu sorunların çözümü için mevzuatın bütünleştirilmesi, kurumlar arası işbirliğinin güçlendirilmesi, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı analiz yöntemlerinin kullanılması ve yerel paydaş katılımının artırılması önerilmektedir.

Ihlara Vadisi'nin planlama sürecinde karşılaşılan temel sorunlar arasında koruma-kullanma dengesinin sağlanamaması, turizm faaliyetlerinin kontrolsüz biçimde artması ve yerel halkın karar alma süreçlerine yeterince dâhil edilmemesi yer almaktadır. Vadide gerçekleştirilen çeşitli çalışmalar, sürdürülebilir turizm uygulamalarının geliştirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Artan turizm baskısı, vadinin ekolojik ve kültürel yapısını tehdit etmektedir. Kontrollü turizm planlamasının eksikliği, alana fiziki taşıma kapasitesinin üzerinde ziyaretçi kabul edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca yerel halkın süreçlere katılımı çoğu zaman sınırlı kalmakta, bu da sürdürülebilir yönetim ilkeleri açısından eksiklik yaratmaktadır. Bu bağlamda, vadinin hem doğal hem de kültürel varlıklarını tehdit eden unsurlara karşı entegre bir yönetim modeli ile bütüncül bir planlama süreci geliştirilmesi zorunludur (Varnacı Uzun, 2012; Gükal, 1999).

Ihlara Vadisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı gişeler aracılığıyla yılda yaklaşık 700.000 yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir. Bu yoğunluk, turizme yönelik hizmet sektöründe talep artışına neden olmaktadır. Ancak Melendiz Çayı üzerinde kaçak olarak faaliyet gösteren restoran ve WC yapıları gibi uygulamalar hem doğal dokuya zarar vermekte hem de yasal sorunlara yol açmaktadır. Bu yapılara ilişkin olarak Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun yıkım kararı ile desteklenen kesinleşmiş mahkeme kararları mevcuttur.

Doğal Sit Alanı olarak ilan edilen bölgelerde, Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) hazırlanana kadar geçerli olan Geçiş Dönemi Koruma İlkeleri belirlenmekte; ardından üç yıl içinde KAİP'in hazırlanması beklenmektedir. Ancak Ihlara Vadisi'nde yer alan bazı kırsal yerleşim alanlarında, arkeolojik ve doğal sit sınırında kalan bölgelerde geçiş dönemi yapılaşma koşullarının süresi dolmuş olmasına rağmen, henüz Koruma Amaçlı İmar Planlarının hazırlanmadığı tespit edilmiştir.

Ihlara Vadisi Özel Çevre Koruma Bölgesi (ÖÇKB) sınırları içerisinde, aynı zamanda üçüncü derece arkeolojik ve doğal sit alanı içinde yer alan Yaprakhisar Köyü muhtarı ve köy sakinleriyle yapılan görüşmelerde, köyün konut, tarım ve hayvancılık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Milli Emlak Genel Müdürlüğü tarafından 2022 yılı sonuna kadar yapılaşma şartıyla parsel tahsisi yapıldığı, bu sürenin 2023 Aralık ayına kadar uzatıldığı ifade edilmiştir. Ancak, söz konusu parsellerin bulunduğu alanda hâlâ Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) hazırlanıp onaylanmamış olması, köy halkı açısından mağduriyet yaratmaktadır.

Yapılan incelemede, bu alanın önceden 3. Derece Arkeolojik Sit ve 3. Derece Doğal Sit statüsünde olduğu; ancak Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından yürütülen Doğal Sit Alanlarının Yeniden Değerlendirilmesi Projesi (Ekolojik Temelli Bilimsel Araştırma Projesi) kapsamında gözden geçirilerek, 09.03.2022 tarihli Bakanlık Oluru ile “Sürdürülebilir Koruma ve Kontrollü Kullanım Alanı” olarak tescillendiği tespit edilmiştir.

Öte yandan, Aksaray Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü tarafından, Ihlara Vadisi'nin ikinci giriş ve çıkış noktası olan ve vadi içerisindeki en yoğun kullanım alanlarından biri olan Belısırma Köyü çevresinde yer alan kaçak restoran işletmelerinin bulunduğu bölgede 2022 yılında Koruma Amaçlı İmar Planı çalışmaları başlatılmıştır (Şekil, 4.6). Bu süreçte, ilgili kurumlardan resmi görüşler alınmış ve istişare toplantıları gerçekleştirilmiştir (ÇŞİB, 2024).

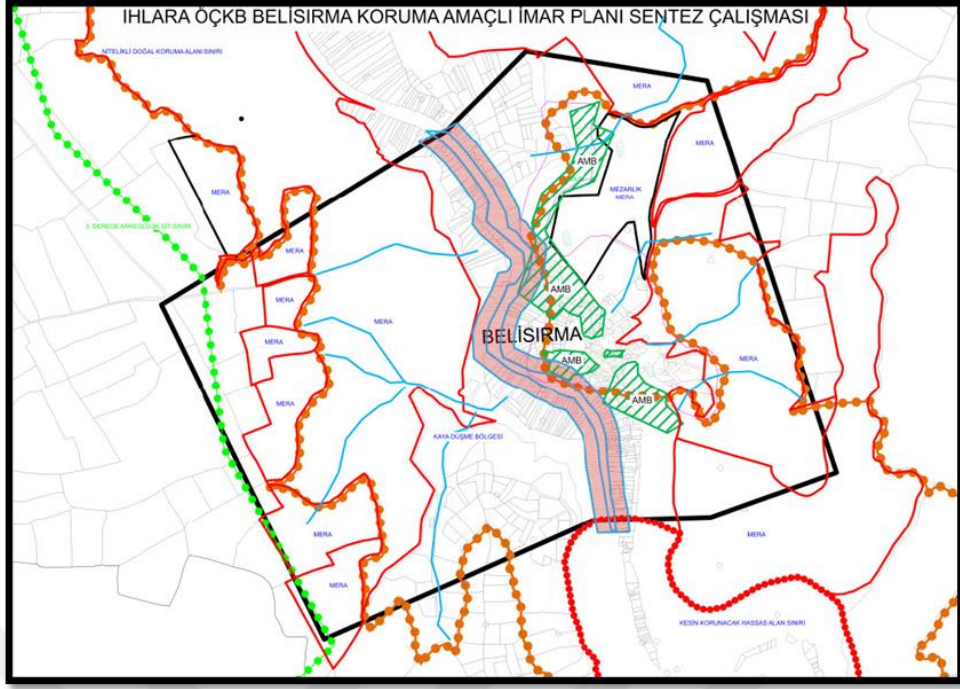

Şekil 4. 6. Belisırma Köyü-Ihlara Vadisi İmar Planı Çalışma Sınırları Uydu Görüntüsü (ÇŞİDB, 2024)

Hazırlanmakta olan Koruma Amaçlı Nazım ve Uygulama İmar Planı sürecinde ilgili kurumlar tarafından sunulan görüşler ve talepler doğrultusunda aşağıdaki hususlar ön plana çıkmaktadır (ÇŞİB, 2024):

- Yerli ve yabancı turistlere hizmet verecek restoran alanlarının planlanması gerektiği vurgulanmıştır.
- Vadi yürüyüş güzergâhı boyunca tuvalet (WC) ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yapıların konumlandırılması önerilmiştir.
- Belisırma Köyü'nde kaçak restoranların bulunduğu bölgenin üst kısmında, kaya düşme riski taşıyan alanlarda herhangi bir faaliyet ve yapılaşmaya izin verilmemesi gerektiği bildirilmiştir.
- Melendiz Çayı'nın içme ve kullanma suyu kaynağı olması nedeniyle, çayın her iki yakasında 25 metrelik mesafeye kadar yapılaşmaya kesinlikle izin verilmemesi gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca, vadi çevresi ve içindeki doğal sit alanlarında uyulması gereken yapılaşma kriterlerinin açık şekilde tanımlanması istenmiştir. Özellikle, Melendiz Çayı'nın çevresinde yer alan ve "Doğal Sit – Kesin Korunacak Alan" olarak tescillenmiş bölgede herhangi bir yapıya kesinlikle izin verilmemesi yönünde kurum görüşü sunulmuştur.

Şekil 4. 7. Ihlara ÖÇKB Belisırma KAİP Sentez Çalışması (ÇŞİDB, 2024)

İlgili kurumlardan temin edilen verilerin işlendiği sentez paftasında (Şekil 4.7.); Afete Maruz Bölge, DSİ Koruma Bandı, Doğal Sit Alanı, Arkeolojik Sit Alanı ve Kentsel Sit Alanları üst üste çakıştırılarak değerlendirilmiştir (Şekil 4.8). Yapılan analizler sonucunda, yerleşim ve yapılaşma açısından en az kısıtlayıcı koşullara sahip bölgenin, vadinin üst kotlarında yer alan alanlar olduğu tespit edilmiştir (ÇŞİB, 2024).

Şekil 4. 8. Belisırma Köyü Kaya Düşmesi Yaşanan Alan (URL, 11)

Geçmiş yıllarda meydana gelen kaya düşmeleri nedeniyle, Ihlara Vadisi'nden Belisırma Köyü'ne inen yolun kapandığı görülmektedir. Ayrıca, Ihlara Vadisi'nden geçen Melendiz Çayı'nda yoğun yağışlar sonrasında artan debi sebebiyle, çayın kenarındaki turistik tesislerin ve üzerlerinde yer alan yapıların zarar gördüğü tespit edilmiştir (Şekil 4.9). Yapılan analizler doğrultusunda, Melendiz Çayı üzerinde ve çevresinde restoran yapılaşması planlanması; hem DSİ tarafından belirlenen koruma bandı hem de Doğal Sit – Kesin Korunacak Hassas Alan statüsü nedeniyle mümkün görünmemektedir. Özellikle, Belisırma Köyü'nün eski yerleşim alanında aktif yaşamın sürdüğü bölgelerin önemli bir kısmının Afete Maruz Bölge, Kentsel Sit ve Doğal Sit sınırları içinde yer alması, planlamayı hem fiziksel hem de hukuki açıdan önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu bağlamda:

- Afete Maruz Bölgede kalan mevcut yerleşim alanlarının taşınması ve alternatif güvenli alanların belirlenmesi gereklidir.
- Turizm faaliyetleri için önerilen restoranların vadinin üst kotlarına çekilmesi, ekonomik cazibeyi azaltabileceği için sosyoekonomik etkilerin yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Melendiz Çayı'nın içme ve kullanma suyu kaynağı olması sebebiyle, hassas havza alanlarında yalnızca geçirimsiz foseptik sistemli WC yapılarına izin verilmektedir; lavabo gibi diğer yapılar yasaktır.
- Vadi içinde servis yolu yapılamaması, acil durumlara müdahaleyi zorlaştırmakta; bu durum, yürüyüş güzergâhı boyunca güvenlik ve altyapı planlamasında alternatif çözüm arayışlarını gündeme getirmektedir.
- Vadideki tarlaların özel mülkiyette olması, doğal bitki örtüsünün korunmasını ve koruma-kullanma dengesinin sağlanmasını güçleştirmektedir.
- Son olarak, alanın farklı koruma statülerine (Doğal Sit, Arkeolojik Sit, Kentsel Sit ve ÖÇKB) tabi olması, birbiriyle tam olarak uyumlu olmayan yasal ve yönetsel çerçevelerin eş zamanlı uygulanmasını zorunlu kılmakta; bu durum, Koruma Amaçlı İmar Planı sürecini karmaşık ve zaman alıcı hale getirmektedir. Planın hayata geçirilebilmesi için ise yerel yönetim, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı onaylarının eşgüdüm içerisinde alınması gerekmektedir.

Şekil 4. 9. Ihlara Vadisi Melendiz Çayı Yağış Sonrası Zarar Gören Kaçak Turistik Tesisler (URL, 11)

4.3. Yerel Halk ile Gerçekleştirilen Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Bu bölümde, Ihlara Vadisi'nde yapılan saha araştırması kapsamında yerel halkla gerçekleştirilen anketler değerlendirilmiştir. Anketler, yerel halkın koruma politikalarına bakışı, yaşadığı sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik algılarını belirlemeye yöneliktir.

4.3.1. Anket Verilerinin Frekans ve Yüzde Dağılımları

Ankete katılan bireylerin %60,7'si kadın, %39,3'ü ise erkektir. Yaş dağılımına bakıldığında katılımcıların %69,3'ünün 25–55 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Katılımcıların %80,7'si evli, %19,3'ü ise bekârdır. Ankete katılan bireylerin %58'i ilköğretim, %29,3'ü lise, %12,7'si ise üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahiptir. Ankete katılan bireylerin geçim kaynaklarına bakıldığında %32'sinin tarım ve hayvancılıkla, %30,7'sinin turizm ve otelcilikle, %10'unun sanayi, inşaat ve ticaretle uğraştığı; %27,3'ünün ise diğer alanlardan geçimini sağladığı görülmektedir. Ankete katılan bireylerin meslek dağılımına bakıldığında %51,3'ünün özel sektörde çalıştığı,

%8,7'sinin memur olduğu, %13,3'ünün emekli, %7,3'ünün ev hanımı veya işsiz, %19,3'ünün ise diğerk meslek gruplarında yer aldığı belirlenmiştir. Ankete katılan bireylerin gelir durumlarına bakıldığında %52'sinin düşük, %40,7'sinin orta ve %7,3'ünün yüksek gelir grubunda yer aldığı görölmektedir.

Ankete katılan bireylerin ikamet ettikleri yerleşim yerlerine bakıldığında %46'sının Belisırma Köyü'nde, %42,7'sinin Ihlara Beldesi'nde ve %11,3'ünün Selime Beldesi'nde yaşadığı belirlenmiştir. Ankete katılan bireylerin Ihlara Vadisi'ndeki yerleşim yerlerinde yaşama sürelerine bakıldığında %84'ünün doğma büyüme bu bölgede yaşadığı, %4,7'sinin 1–5 yıl, %2,7'sinin 6–10 yıl, %4,7'sinin 11–20 yıl ve %4'ünün ise 21 yıl ve üzeri süredir bölgede ikamet ettiği belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan 150 katılımcının %74'ü, Ihlara Vadisi'nde uygulanan koruma statülerinden haberdar olduğunu belirtirken, %26'sı ise bu statülerden haberdar olmadığını ifade etmiştir. Koruma statüsü hakkında bilgi edinilen kaynaklar arasında, katılımcıların %58'i yerel yönetimleri, %26'sı yerel veya sosyal medyayı, %12'si ise çevresel eğitim programlarını belirtmiştir. Bu tabloya göre koruma statülerine dair yerel halkın bilgi edinmelerinin önemli ölçüde yerel yönetimler üzerinden sağlandığı görölmektedir. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların %51,3'ü koruma statülerinin alan üzerindeki etkilerini bildiğini belirtirken, %48,7'si bu konuda bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Bu durum, bölgede koruma statülerine ilişkin farkındalığın sınırlı kaldığını göstermektedir (Çizelge 4.2).

Çizelge 4. 2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ve Koruma Statüleri ile İlgili Bazı Verileri

Değişkenler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	59	39,3
Erkek	91	60,7
Yaş		
18-24	14	9,3
25-34	32	21,3
35-44	32	21,3
45-54	40	26,7
55-64	13	8,7
65 ve üzeri	19	12,7
Medeni Durum		
Evli	121	80,7
Bekar	29	19,3
Eğitim Düzeyi		
İlköğretim	87	58,0
Lise	44	29,3
Üniversite ve üstü	19	12,7
Geçim Kaynağı		
Tarım ve Hayvancılık	48	32,0
Turizm ve Otelcilik	46	30,7
Sanayi, İnşaat ve Ticaret	15	10,0
Diğer	41	27,3
Meslek		
Özel sektör	77	51,3
Memur	13	8,7
Emekli	20	13,3
Ev Hanımı/İşsiz	11	7,3
Diğer	29	19,3
Gelir Durumu		
Düşük	78	52,0
Orta	61	40,7
Yüksek	11	7,3
İkamet Edilen Yerleşim Yeri		
Belisırma	69	46,0
Ihlara Kasabası	64	42,7
Selime Kasabası	17	11,3
Ihlara Vadisi'nde İkamet Edilen Süre		
1-5 yıl	7	4,7
6-10 yıl	4	2,7
11-20 yıl	7	4,7
21 yıl ve üzeri	6	4,0
Doğma Büyüme Ihlara Vadisinde yaşama	126	84,0
Koruma Statüsünden Haberdar Olma		
Evet	111	74,0
Hayır	39	26,0
Koruma Statüsü Hakkında Bilgi Edinilen Yer/Yerler*		
Yerel Yönetimler	87	58,0
Çevresel Eğitim Programları	18	12,0
Yerel veya Sosyal Medya	39	26,0
Diğer	27	18,0
Koruma Statülerinin Bölgedeki Alanları Nasıl Etkilediğini Bilme		
Evet	77	51,3
Hayır	73	48,7
Toplam	150	100

* Birden çok seçenek işaretlenmiştir. Bu yüzden ilgili alanda toplam sayı ve yüzde değerleri diğerlerinden farklıdır.

Araştırma kapsamında katılımcıların koruma statülerine ve bu statülerin doğal ve kültürel alanların korunmasındaki rolüne, günlük yaşantılarına ve ekonomik etkilerine yönelik görüşleri ile koruma uygulamalarına ilişkin düşünceleri değerlendirilmiştir. Katılımcıların büyük bir kısmı koruma statülerinin doğal ve kültürel alanların korunmasında gerekli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların %44'ü bu statülerin kesinlikle gerekli olduğunu belirtirken, %18,7'si bu görüşe katıldığını ifade etmiştir. Buna karşılık, %24'ü kararsız kalmış, %13,3'ü ise koruma statülerinin gerekli olmadığı görüşündedir. Bu veriler, halkın genelinde koruma statülerinin önemli olduğu yönünde bir kanaat bulunduğunu göstermektedir.

Koruma statülerinin günlük yaşantıya etkisi konusunda ise katılımcıların görüşleri daha bölünmüş durumdadır. Katılımcıların %30,7'si bu statülerin günlük yaşantılarına olumlu etkileri olduğunu düşünürken, %33,3'ü olumsuz etkilerinden söz etmiştir. %36'lık bir kesim ise bu statülerin yaşamlarını etkilemediğini ifade etmiştir. Bu dağılım, koruma uygulamalarının yerel halk üzerindeki etkilerine dair algının net olmadığını ve farklı deneyimlere dayalı olarak çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Koruma statülerinin turizm gelirlerine etkisi de halk arasında farklı biçimlerde algılanmaktadır. Katılımcıların %44'ü bu statülerin turizmi ve dolayısıyla gelirleri olumlu etkilediğini belirtmiştir. Buna karşılık %36,7'lik bir kesim olumsuz etkilediğini, %19,3'ü ise hiçbir etkisi olmadığını ifade etmiştir. Bu durum, koruma ile turizm arasındaki ilişkinin yerel halk nezdinde tartışmalı bir konu olduğunu göstermektedir.

Yerel ekonomik faaliyetler açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların %42,7'si koruma statülerinin ekonomik faaliyetleri etkilediğini düşünmektedir. %32'si kısmen etkilediğini belirtirken, %25,3'ü ise herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmiştir. Bu sonuçlar, koruma statülerinin ekonomik aktiviteleri sınırlayıcı ya da yönlendirici bir etkisi olduğu algısının yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

Turizm faaliyetlerinden bireysel düzeyde fayda sağlama durumu incelendiğinde, katılımcıların %36,7'si bu faaliyetlerden bireysel olarak fayda sağladığını belirtmiş, %44'ü ise herhangi bir fayda görmediğini ifade etmiştir. %19,3'lük bir kesim ise kısmen fayda sağladığını belirtmiştir. Bu dağılım, turizmin getirisinin yerel halk arasında eşit dağılmadığını göstermektedir.

Koruma uygulamalarına yönelik genel tutumlara bakıldığında ise katılımcıların %42'si bu uygulamalara olumlu yaklaşmakta, %25,3'ü olumsuz düşünmekte, %32,7'si

ise herhangi bir fikir beyan etmemektedir. Bu durum, koruma uygulamalarına yönelik algının dağınık ve çoğunlukla belirsiz olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu koruma uygulamalarının planlanmasında yerel halkın görüşlerine başvurulması gerektiğini savunmaktadır. Katılımcıların %68'i bu düşünceye kesinlikle katıldığını, %24'ü ise katıldığını belirtmiştir. Sadece %8'lik bir kesim bu gerekliliğe katılmamaktadır. Bu sonuç, yerel halkın karar süreçlerine katılım mekanizmalarına güçlü destek verdiğini ortaya koymaktadır. Ancak uygulamada durumun farklı olduğu görülmektedir. Katılımcıların sadece %18,7'si koruma politikaları oluşturulurken kendi görüşlerinin dikkate alındığını belirtirken, %61,3'ü dikkate alınmadığını, %20'si ise kararsız olduğunu ifade etmiştir. Bu sonuç, katılımın uygulamada yetersiz kaldığına dair güçlü bir algının var olduğunu göstermektedir.

Yönetişel sorunlar açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bölümü mevcut sistemin bazı yapısal problemler içerdiğini belirtmiştir. En çok dile getirilen sorunlar arasında yetki karmaşası (%55,3), finansman yetersizliği (%41,3), uzman eksikliği (%39,3) ve katılım eksikliği (%36) yer almaktadır. Bu sorunlar, koruma uygulamalarının etkinliğini azaltan önemli engeller olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, yönetimin tek bir kurum çatısı altında birleştirilmesi fikri halk arasında yaygın destek bulmaktadır. Katılımcıların %53,3'ü bu öneriye kesinlikle katıldığını, %26'sı katıldığını ifade etmiştir. Sadece %10,7'lik bir kesim bu fikre karşı çıkmaktadır.

Son olarak, koruma politikalarına yönelik eğitim veya bilgilendirme programlarına katılım düzeyinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Katılımcıların yalnızca %16'sı bu tür programlara katıldığını belirtmiş, %84'ü ise herhangi bir katılım göstermediğini ifade etmiştir. Bu durum, bilgilendirme çalışmalarının yetersizliğine ve halkın farkındalığını artırmaya yönelik çabaların sınırlı kaldığına işaret etmektedir (Çizelge 4.3.).

Bu bulgular, İhlara Vadisi çevresinde yerel halkın genel olarak koruma statülerinin önemini kabul ettiğini ancak uygulamalar ve katılım süreçlerinde ciddi eksiklikler yaşandığını göstermektedir. Özellikle halkın görüşlerinin politika yapım sürecinde yeterince dikkate alınmadığı ve eğitim programlarına katılımın oldukça düşük olduğu dikkat çekmektedir. Yönetimdeki yetki karmaşası ve finansman eksikliği gibi sorunlar, koruma çabalarının etkinliğini olumsuz etkileyen temel sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Yönetimin tek çatı altında toplanması fikrine yüksek destek, kurumlar arası koordinasyon ihtiyacının altını çizmektedir.

Çizelge 4. 3. Katılımcıların Koruma Statülerine ve Politikalarına İlişkin Görüşleri

Değişkenler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Koruma Statülerinin Doğal ve Kültürel Alanları Korumada Gerekli Olduğunu Düşünme		
Kesinlikle Katılıyorum	66	44,0
Katılıyorum	28	18,7
Kararsızım	36	24,0
Katılmıyorum/Kesinlikle Katılmıyorum	20	13,3
Koruma Statülerinin Günlük Yaşantıyı Nasıl Etkilediğini Düşünme		
Olumlu	46	30,7
Olumsuz	50	33,3
Etki Etmiyor	54	36,0
Koruma Statülerinin Turizm Gelirlerinin Etkilediğini Düşünme		
Olumlu	66	44,0
Olumsuz	55	36,7
Etki Etmiyor	29	19,3
Koruma Statülerinin Yerel Ekonomik Faaliyetleri Etkilediğini Düşünme		
Evet	64	42,7
Hayır	38	25,3
Kısmen	48	32,0
Turizm Faaliyetlerinden Bireysel Fayda Sağlama		
Evet	55	36,7
Hayır	66	44,0
Kısmen	29	19,3
Koruma Statülerine/Uygulamalarına Dair Düşünce		
Olumlu Bakıyorum	63	42,0
Olumsuz Bakıyorum	38	25,3
Fikrim Yok	49	32,7
Koruma Uygulamaları Planlanırken Yerel Halkın Görüşlerine Başvurulması Gerekliğini Düşünme		
Kesinlikle Katılıyorum	102	68,0
Katılıyorum	36	24,0
Kararsızım	9	6,0
Katılmıyorum/Kesinlikle Katılmıyorum	3	2,0
Koruma Politikaları Oluşturulurken Yerel Halkın Fikrinin Dikkate Alındığını Düşünme		
Evet	28	18,7
Hayır	92	61,3
Fikrim Yok	30	20,0
Koruma Uygulamaları/Denetlenmesinde Düşünülen Yönetsel Sorunlar*		
Yetki Karmaşası	83	55,3
Finansman Yetersizliği	62	41,3
Uzman Eksikliği	59	39,3
Katılım Eksikliği	54	36,0
Diğer	16	10,7
Alanda Yönetimin Tek Bir Kurum Çatısı Altında Birleştirilmesi Hakkında Olumlu Düşünme		
Kesinlikle Katılıyorum	80	53,3
Katılıyorum	39	26,0
Kararsızım	15	10,0
Katılmıyorum/Kesinlikle Katılmıyorum	16	10,7
Koruma Politikalarına Yönelik Eğitim/Bilgilendirmeye Katılma		
Evet	24	16,0
Hayır	126	84,0
Toplam	150	100

*Birden çok seçenek işaretlenmiştir. Bu yüzden ilgili alanda toplam sayı ve yüzde değerleri diğerlerinden farklıdır.

Şekil 4.10, İhlara Vadisi’nde yaşayan yerel halkın “koruma statüleri hakkında daha fazla bilgi edinmek ve katılım sağlamak” amacıyla tercih ettiği bilgi kaynaklarını yüzdelik oranlarla göstermektedir. Yatay ekseninde beş kategori (Yerel Yönetim Bilgilendirmeleri, Medya, Sosyal Medya, Sivil Toplum Kuruluşları/Dernekler, Diğer), dikey ekseninde ise bu kategorilerin tercih edilme oranları yer almaktadır. Dağılım şu şekildedir:

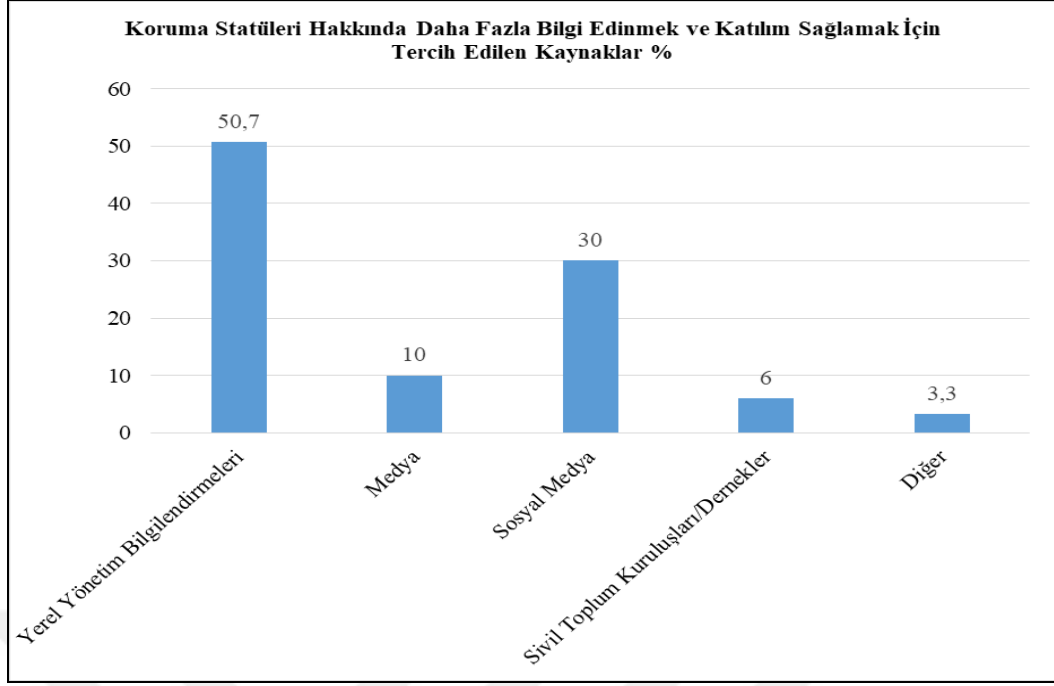
Yerel Yönetim Bilgilendirmeleri (yaklaşık %50,7): Bu kategori, en yüksek orana sahip olup, yerel yönetimlerin sağladığı bilgilendirme çalışmaları yerel halk için başlıca bilgi kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, halkın resmî kurumlarca düzenlenen toplantıları, duyuruları ve broşür gibi araçları bilgi edinme ve katılım sağlama açısından doğrudan ve güvenilir kaynaklar olarak gördüğünü düşündürmektedir. Özellikle belediyeler ve kaymakamlıklar tarafından organize edilen etkinlikler, proje tanıtımları ve halk günleri bu güvenin oluşmasında etkili olmaktadır.

Medya (yaklaşık %10): Geleneksel medya araçları (televizyon, radyo, gazete vb.) nispeten düşük bir oranda tercih edilmesine rağmen, yerel halkın bilgi edinme ve katılım yolları arasında hâlâ belirli bir yer tutmaktadır. Oranın %10 seviyesinde kalması, geleneksel medyanın tek başına belirleyici bir kanal olmadığını ancak hâlâ dikkate değer bir rol oynadığını göstermektedir.

Sosyal Medya (yaklaşık %30): Sosyal medya araçlarının (Facebook, Instagram, Twitter vb.) yaklaşık üçte birlik bir oranla tercih edilmesi, dijital iletişimin halk arasında önemli bir yer edindiğini ortaya koymaktadır. Özellikle genç nüfusun, hızlı ve anlık bilgi alışverişine imkân tanıyan bu platformlar aracılığıyla koruma statülerine ilişkin farkındalığını artırma potansiyeline sahip olduğu söylenebilir.

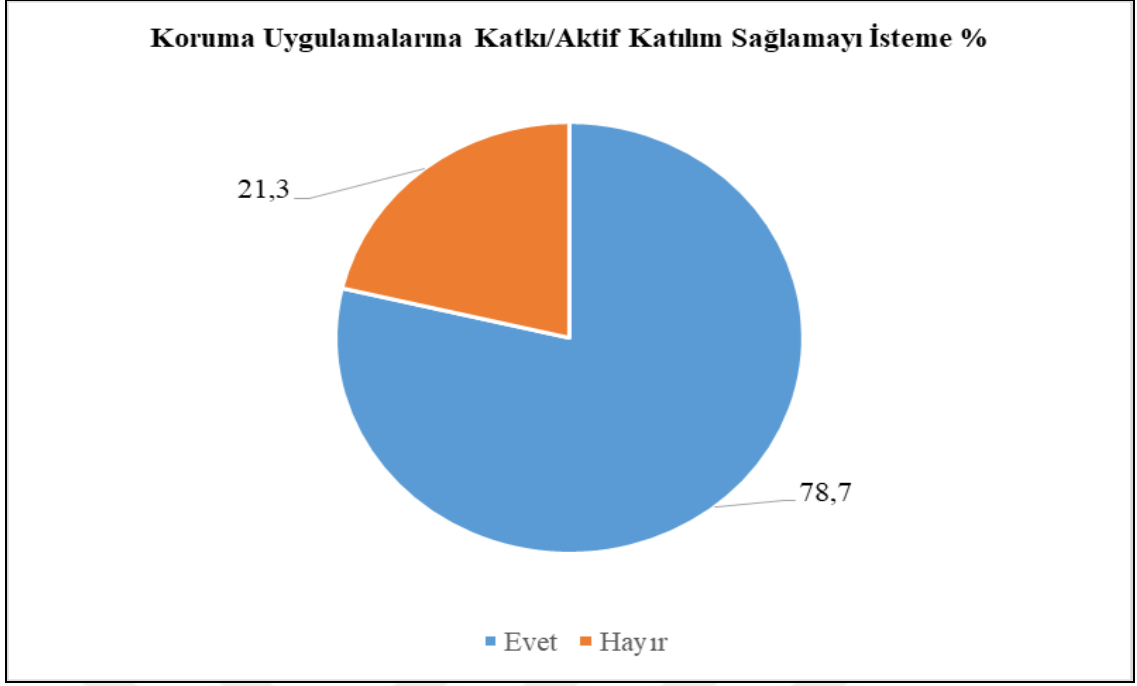
Sivil Toplum Kuruluşları/Dernekler (yaklaşık %6): Bu kategorinin düşük oranda kalması, bölgede faaliyet gösteren STK’ların henüz halkla yeterli düzeyde etkileşim kuramadığına ya da yeterli görünürlük sağlayamadığına işaret etmektedir. STK’lar tarafından halkın ihtiyaç ve beklentilerine uygun şekilde düzenlenecek saha çalışmaları, bilgilendirme toplantıları ve atölye etkinlikleri ile bu oranın artırılması mümkün olabilir.

Diğer (yaklaşık %3,3): Bu küçük oran, akademik yayınlar, bireysel danışmalar, uzman görüşmeleri, eş-dost tavsiyeleri veya daha özel dijital platformlar gibi ana akım dışı bilgi kaynaklarını kapsamaktadır. Bu oran, yerel halkın genellikle daha bilindik ve kurumsallaşmış bilgilendirme kanallarına yöneldiğini göstermektedir.

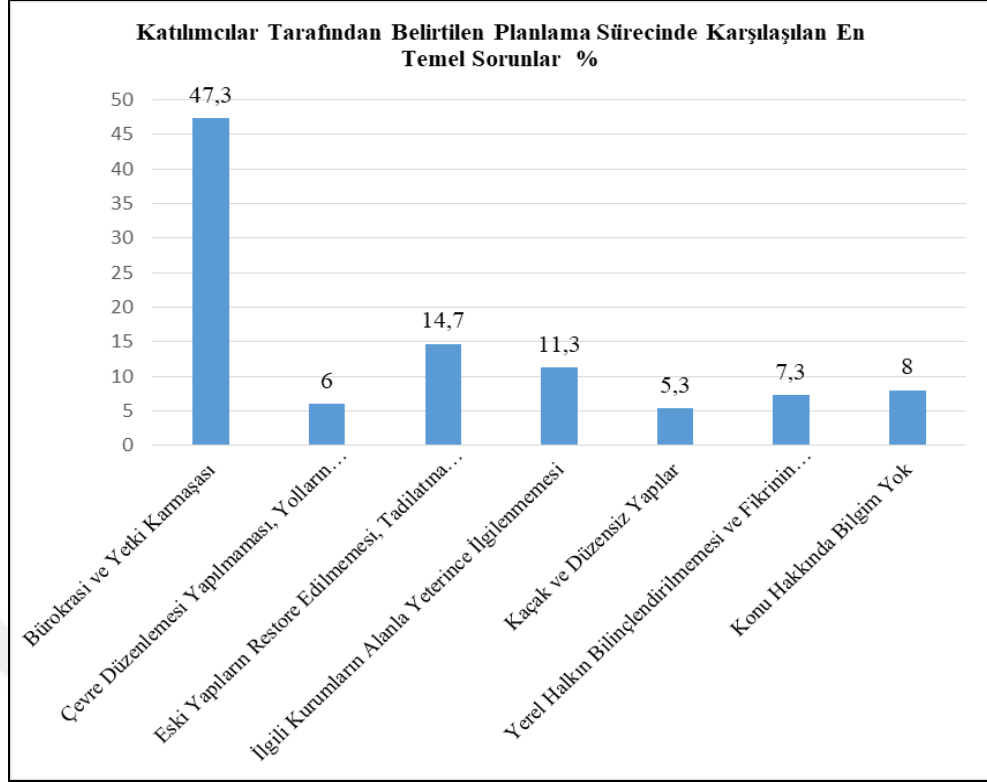
Şekil 4. 10. Ankete Katılan Bireylerin Koruma Statüleri Hakkında Daha Fazla Bilgi Edinmek ve Katılım Sağlamak İçin Tercih Edilen Kaynaklar

Şekil 4.11’de Ihlara Vadisi’nde farklı koruma statülerinin uygulanmasına yönelik olarak yerel halkın “koruma uygulamalarına katkı/aktif katılım sağlama” konusundaki istekliliğini yüzdelik dilimler hâlinde sunmaktadır. Verilere göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%78,7), koruma faaliyetlerine olumlu yaklaşmakta ve bu süreçte aktif rol almak istemektedir. Bu yüksek oran, bölge halkının koruma faaliyetlerine ilişkin farkındalık düzeyinin ve bu çalışmalara verdiği desteğin güçlü olduğunu göstermektedir. Öte yandan, katılımcıların %21,3’lük bir kısmının koruma uygulamalarına karşı isteksizliği, tüm yerel halkın aynı bilinç ve motivasyon düzeyine sahip olmadığını ortaya koymaktadır. Bu grupta yer alan bireylerin, çeşitli nedenlerle (ekonomik kaygılar, bilgi eksikliği, koruma uygulamalarının faydalarına dair kuşkular vb.) koruma faaliyetlerine mesafeli yaklaştığı anlaşılmaktadır.

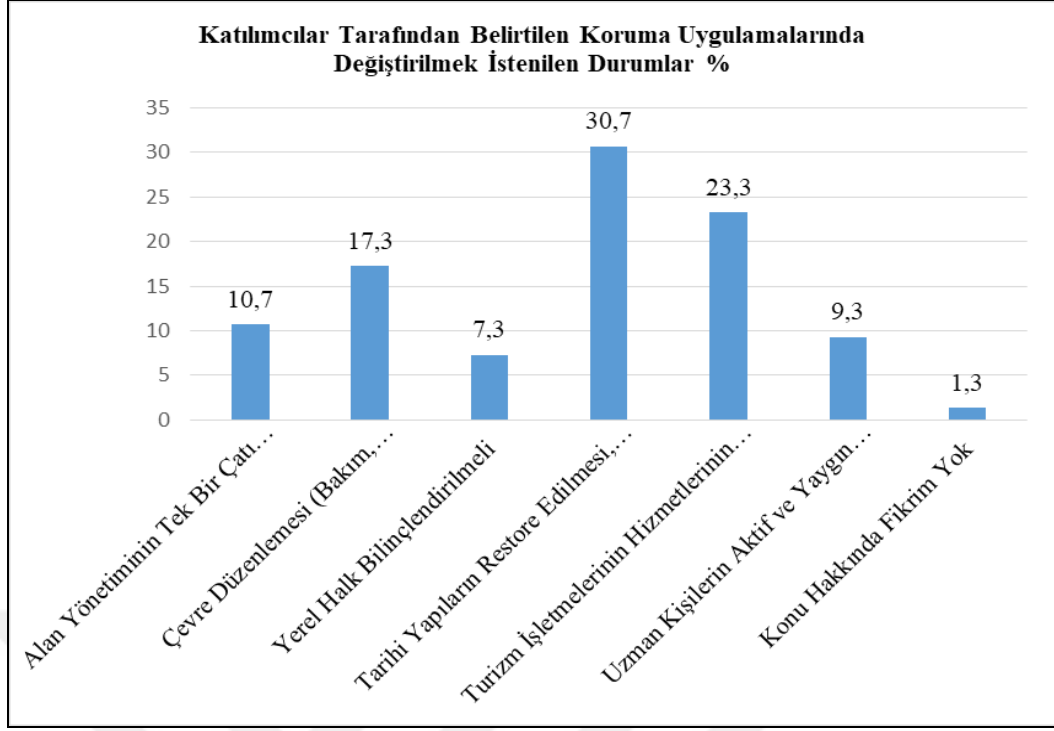
Şekil 4. 11. Ankete Katılan Bireylerin Koruma Uygulamalarına Katkı/Aktif Katılım Sağlamayı İsteme Durumu

Anket çalışmasında katılımcılara planlama sürecinde karşılaşılan en temel sorunlar sorulduğunda, en yüksek oranla %47,3'ü bürokrasi ve yetki karmaşasından şikâyetçi olduklarını belirtmiştir. Bunu %14,7 ile eski yapıların restore edilmemesi veya tadilatına izin verilmemesi sorunu izlemiştir. Katılımcıların %11,3'ü ilgili kurumların alanla yeterince ilgilenmediğini, %8'i ise konu hakkında bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Ayrıca, çevre düzenlemesinin yapılmaması, yolların darlığı ve bakımsızlığı %6, kaçak ve düzensiz yapılaşma %5,3, yerel halkın bilinçlendirilmemesi ve fikirlerinin alınmaması ise %7,3 oranında dile getirilmiştir. Bu bulgular, özellikle bürokrasi ve yetki karmaşasının planlama sürecinde en sık karşılaşılan ve dikkat çeken sorun olduğunu göstermektedir (Şekil 4.12).

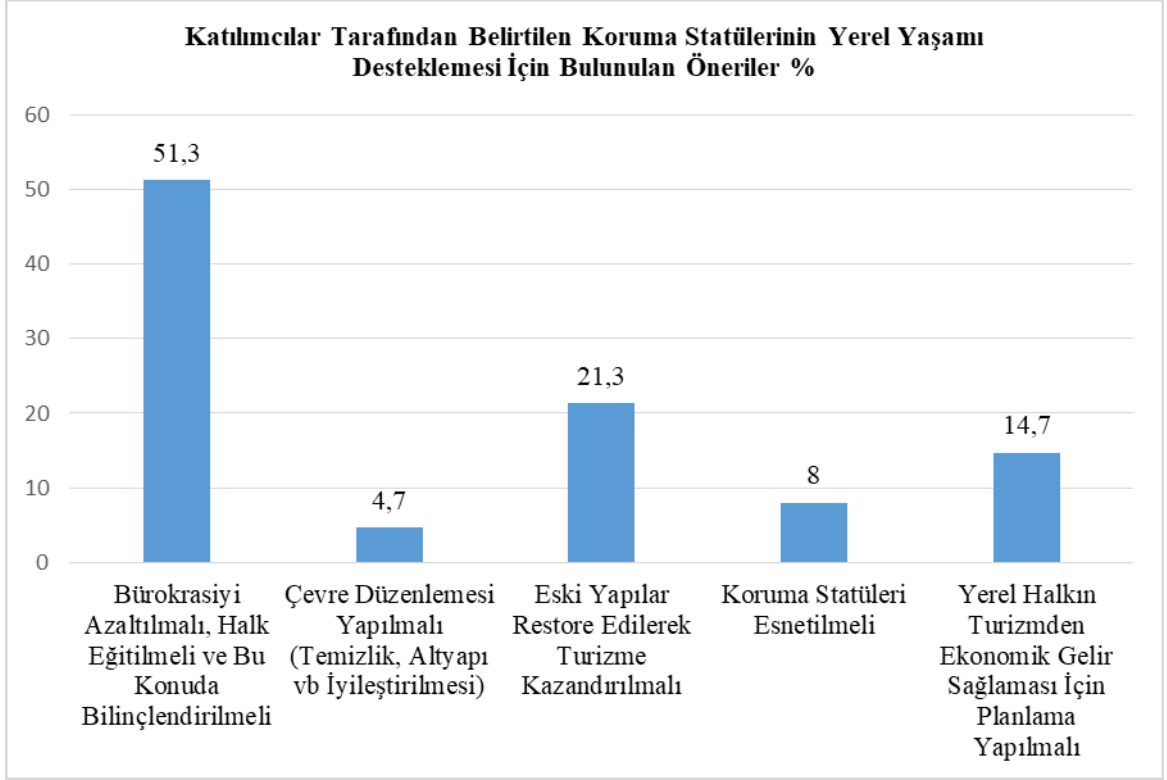
Şekil 4. 12. Ankete Katılan Bireyler Tarafından Belirtilen Planlama Sürecinde Karşılaşılan En Temel Sorunlar

Katılımcılara koruma uygulamalarında değiştirilmesini istedikleri hususlar sorulduğunda, en fazla %30,7'si tarihi yapıların restore edilmesini ve ruhsatsız yapıların yıkılmasını gerektiğini belirtmiştir. Bunu %23,3 ile turizm işletmelerinin hizmetlerinin iyileştirilmesi, yani planlı, düzenli ve denetimli bir yapıya kavuşturulması izlemektedir. Katılımcıların %17,3'ü çevre düzenlemesi kapsamında bakım, temizlik ve ışıklandırma gibi eksikliklerin giderilmesini, %10,7'si ise alan yönetiminin tek bir çatı altında toplanmasını gerekli görmektedir. Ayrıca %9,3 uzman kişilerin daha aktif ve yaygın olması gerektiğini, %7,3 yerel halkın bilinçlendirilmesi gerektiğini, %1,3 ise bu konuda bir fikirlerinin olmadığını ifade etmiştir. Bu dağılım, özellikle tarihi yapıların korunması ile turizm işletmelerinin hizmet kalitesinin artırılmasına yönelik beklentilerin ön planda olduğunu göstermektedir (Şekil 4.13).

Şekil 4. 13. Ankete Katılan Bireyler Tarafından Belirtilen Koruma Uygulamalarında Değiştirilmek İstenen Durumlar

Anket çalışmasından elde edilen verilere göre, katılımcıların %51,3'ü koruma statülerinin yerel yaşamı desteklemesi için bürokratik süreçlerin azaltılması, halkın eğitilmesi ve bu konuda bilinçlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunu %21,3 ile eski yapıların restore edilerek turizme kazandırılması ve %14,7 ile yerel halkın turizmden ekonomik gelir sağlamasına yönelik planlamalar yapılması önerileri takip etmektedir. Koruma statülerinin esnetilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı %8 iken, çevre düzenlemesi (temizlik, altyapı vb.) yapılması gerektiğini belirtenlerin oranı ise %4,7 olarak tespit edilmiştir. Bu bulgular, yerel halkın koruma uygulamalarına katılımı, ekonomik fayda elde etme beklentisi ve bilgilendirme ihtiyacına öncelik verdiğini ortaya koymaktadır (Şekil 4.14).

Şekil 4. 14. Ankete Katılan Bireyler Tarafından Belirtilen Koruma Statülerinin Yerel Yaşamı Desteklemesi İçin Bulunulan Öneriler

4.3.2. Anket Verilerinin Ki-Kare Analizi

Katılımcıların bazı sosyodemografik özellikleri ile koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olma durumları karşılaştırılmış buna göre geçim kaynağı ve gelir durumu ile koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0,05$). Farkın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için Post Hoc testi yapılmıştır. Buna göre geçim kaynağı ve gelir durumu değişkeni için Bonferroni düzeltmeli yeni p değeri hesaplanmış istatistiksel anlamlılık yeni p değerine göre yeniden değerlendirilmiştir. Buna göre geçim kaynağı “diğer” olanların “tarım ve hayvancılık, turizm ve otelcilik, sanayi/inşaat ve ticaret” olanlardan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($p < 0,006$). Anket verilerine göre geçim kaynağı” diğer” olanların yetim dul ya da yaşlılık maaşı alanlar olduğu görülmektedir. Gelir durumu “düşük” ve “yüksek” olanların gelir durumu “orta” olanlara göre koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olma durumları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < 0,008$). Diğer değişkenler ile koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > 0,05$) (Çizelge 4.4).

Araştırmaya katılan bireylere koruma statüsüne dair bilgi sahibi olup olmadıkları sorulmuş; katılımcıların %74,7'si (n=111) bu konuda bilgi sahibi olduğunu, %25,3'ü (n=39) ise bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Bu bulgu, bölgedeki koruma uygulamalarına dair genel farkındalığın görece yüksek olduğunu göstermekle birlikte, önemli bir kesimin bilgi eksikliği yaşadığını da ortaya koymaktadır.

Koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olma durumu ile demografik ve sosyoekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Bulgular aşağıda değerlendirilmiştir:

Cinsiyet: Kadınların %79,7'si ve erkeklerin %70,3'ü koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($\chi^2=1,620$; $p=0,203$). Bu bulgu, cinsiyete bağlı farkındalık düzeyinde anlamlı bir ayrışma olmadığını göstermektedir.

Yaş: Yaş değişkeni ile bilgi sahibi olma durumu arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($\chi^2=8,041$; $p=0,147$). Bununla birlikte, 55–64 yaş grubundaki bireylerin tamamı (%100) koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Genç yaş gruplarında (18–24 yaş) bu oran %57,1 ile en düşüktür. Bu durum, yaşla birlikte bilgi düzeyinin arttığını, genç bireylerin ise bu konuda daha az bilgiye sahip olduğunu düşündürmektedir.

Medeni Durum: Evli bireylerin %76,9'u, bekar bireylerin ise %62,1'i koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olduğunu ifade etmiştir. Her ne kadar fark göze çarpıcı olsa da istatistiksel olarak anlamlı değildir ($\chi^2=2,660$; $p=0,103$). Bu eğilim, toplumsal sorumluluk ve yaşla ilişkili olabilecek bir farkındalık artışına işaret edebilir.

Eğitim Düzeyi: Eğitim düzeyi ile koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olma durumu arasında anlamlılık sınırına yakın bir ilişki saptanmıştır ($\chi^2=5,164$; $p=0,076$). Özellikle dikkat çekici olan, üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip bireylerin yalnızca %52,6'sının bu konuda bilgi sahibi olduğunu belirtmiş olmasıdır. Bu durum, yüksek eğitilmiş bireylerin koruma mevzuatına doğrudan maruz kalmama ya da yerel bağlamdan uzak olma olasılığıyla açıklanabilir.

Geçim Kaynağı: Geçim kaynağı ile bilgi sahibi olma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($\chi^2=9,412$; $p=0,024$). Tarım ve hayvancılıkla geçinen bireylerin %81,3'ü, turizmle uğraşanların %80,4'ü, sanayi/ticaretle uğraşanların %80,0'ı bilgi sahibidir. Ancak “diğer” geçim kaynaklarına sahip olan bireylerde bu oran %56,1'e düşmektedir. Bu bulgular, doğrudan çevreyle

etkileşim hâlinde olan sektörlerde koruma farkındalığının daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Meslek: Mesleki gruplar arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($\chi^2=0,452$; $p=0,994$). Tüm meslek gruplarında bilgi sahibi olma düzeyi %70'in üzerinde olup, bu bulgu farklı meslek gruplarının koruma politikalarıyla benzer düzeyde karşılaştığını göstermektedir.

Gelir Düzeyi: Gelir düzeyi ile koruma statüsü hakkında bilgi sahibi olma durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($\chi^2=19,682$; $p=0,000$). Düşük gelir grubundaki bireylerin %85,9'u bilgi sahibi iken, orta gelir grubunda bu oran %67,2'ye, yüksek gelir grubunda ise sadece %27,3'e düşmektedir. Bu çarpıcı fark, düşük gelirli bireylerin doğrudan etkilendikleri koruma uygulamaları hakkında daha fazla bilgi sahibi olduklarını, yüksek gelir grubunun ise yerel düzeydeki uygulamalardan daha az haberdar olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, koruma ile yaşam pratiği arasındaki yakın ilişkiye de işaret etmektedir.

İkamet Süresi: İhlara Vadisi'nde 21 yıl ve üzeri süredir yaşayan bireylerin %76,5'i bilgi sahibi olduğunu belirtirken, 1–20 yıl arasında yaşayanlarda bu oran %55,6'dır. Fark anlamlı olmamakla birlikte ($p = 0,083$) uzun süreli yerleşim ile bilgi düzeyi arasında güçlü bir eğilim gözlenmektedir (Çizelge 4.4).

Bu bulgular, koruma statülerine ilişkin bilgi düzeyinin çeşitli sosyoekonomik değişkenlere göre farklılık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Özellikle geçim kaynağı, gelir düzeyi ve ikamet süresi gibi değişkenler bilgi sahibi olma durumunu anlamlı biçimde etkilemektedir. Koruma statülerinin etkilediği sektörlerde çalışan bireylerin daha bilinçli olduğu; yüksek gelir ve eğitim düzeyine sahip bireylerin ise yerel koruma düzenlemelerine daha mesafeli kaldığı gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, koruma politikalarının etkili iletişim ve katılım mekanizmalarıyla desteklenmesinin önemini vurgulamaktadır.

Çizelge 4. 4. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Statüsü Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumlarının Karşılaştırılması

Koruma Statüsü Hakkında Bilgi Sahibi Olma						
Değişkenler	Evet		Hayır		χ^2	<i>p</i>
	n	%	n	%		
Cinsiyet						
Kadın	47	79,7	12	20,3	1,620	0,203
Erkek	64	70,3	27	29,7		
Yaş*						
18-24	8	57,1	6	42,9	8,041	0,147
25-34	22	68,8	10	31,3		
35-44	24	75,0	8	25,0		
45-54	29	72,5	11	27,5		
55-64	13	100	0	0		
65 ve üzeri	15	78,9	4	21,1		
Medeni Durum						
Evli	93	76,9	28	23,1	2,660	0,103
Bekar	18	62,1	11	37,9		
Eğitim Düzeyi						
İlköğretim	67	77	20	23	5,164	0,076
Lise	34	77,3	10	22,7		
Üniversite ve üstü	10	52,6	9	47,4		
Geçim Kaynağı**						
Tarım ve Hayvancılık	39	81,3	9	18,7	9,412	0,024
Turizm ve Otelcilik	37	80,4	9	19,6		<0,006^a
Sanayi, İnşaat ve Ticaret	12	80,0	3	20,0		
Diğer	23	56,1	18	43,9		
Meslek*						
Özel sektör	57	74,0	20	26,0	0,452	0,994
Memur	10	76,9	3	23,1		
Emekli	8	72,7	3	27,3		
Ev Hanımı/İşsiz	22	75,9	7	24,1		
Diğer	14	70,0	6	30,0		
Gelir Durumu**						
Düşük	64	85,9	11	14,1	19,682	0,000
Orta	41	67,2	20	32,8		<0,008^a
Yüksek	3	27,3	8	72,7		
İhlara Vadisi'nde İkamet Edilen Süre*						
1-20 yıl	10	55,6	8	44,4		0,083
21 yıl ve üzeri	101	76,5	31	23,5		

*Fisher's Exact Test ** Bonferroni Düzeltmeli Post Hoc Ki-Kare Analizi a: Yeni p değeri

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile koruma statülerinin bölgedeki yapısal ve doğal alanları nasıl etkilediğini bilme durumlarının karşılaştırılması Çizelge 4.5'te verilmiştir. Buna göre katılımcıların sosyodemografik özelliklere göre koruma statülerinin bölgedeki yapısal ve doğal alanları nasıl etkilediğini bilme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$).

Toplamda, kadınların %79,7'si ve erkeklerin %70,3'ü koruma statüsü hakkında bilgi sahibidir. Ancak cinsiyet ile bilgi düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Yaş grupları arasında bilgi düzeyine dair anlamlı fark

saptanmamıştır, ancak yaş arttıkça bilgi sahibi olma oranının genel olarak yükseldiği gözlenmektedir. Özellikle 55-64 yaş grubundaki bireylerin tamamı (%100) bilgi sahibidir. Medeni durum açısından, evlilerin bilgi düzeyi daha yüksek olsa da fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Geçim kaynağı, bilgi sahibi olma üzerinde anlamlı etkiye sahiptir. Tarım ve hayvancılıkla (%81,3) ve turizmle (%80,4) geçinen bireyler, diğer meslek gruplarına kıyasla daha fazla bilgi sahibidir. Diğer” geçim kaynaklarına sahip bireylerde bilgi düzeyi belirgin biçimde düşüktür (%56,1). Gelir düzeyi, bilgi sahibi olma üzerinde güçlü bir şekilde anlamlıdır. Düşük gelirli bireylerin %85,9’u bilgi sahibidir. Buna karşılık, yüksek gelir grubundaki bireylerin yalnızca %27,3’ü bilgi sahibidir. Bu durum, yerel bağlamda ekonomik olarak daha az hareketli bireylerin çevresel konulara daha fazla duyarlılık göstermesiyle ilişkili olabilir (Çizelge 4.5).

Çizelge 4. 5. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Statülerinin Bölgedeki Yapısal ve Doğal Alanları Nasıl Etkilediğini Bilme Durumlarının Karşılaştırılması

	Koruma Statülerinin Bölgedeki Yapısal ve Doğal Alanları Nasıl Etkilediğini Bilme					
	Evet		Hayır			
Değişkenler	n	%	n	%	χ^2	p
Cinsiyet						
Kadın	29	49,2	30	50,8	0,185	0,667
Erkek	48	52,7	43	47,3		
Yaş						
18-24	9	64,3	5	35,7	7,226	0,204
25-34	14	48,7	18	56,3		
35-44	18	56,3	14	43,7		
45-54	19	47,5	21	52,5		
55-64	10	76,9	3	23,1		
65 ve üzeri	7	36,8	12	63,2		
Medeni Durum						
Evli	63	52,1	58	47,9	0,135	0,714
Bekar	14	48,3	15	51,7		
Eğitim Düzeyi						
İlköğretim	40	46,0	47	54,0	2,386	0,303
Lise	26	59,1	18	40,1		
Üniversite ve üstü	11	57,9	8	42,1		
Geçim Kaynağı						
Tarım ve Hayvancılık	22	45,8	26	54,2	7,068	0,070
Turizm ve Otelcilik	30	65,2	16	34,8		
Sanayi, İnşaat ve Ticaret	9	60,0	6	40,0		
Diğer	16	39,0	25	61,0		
Meslek						
Özel sektör	41	53,2	36	46,8	5,598	0,231
Memur	8	61,5	5	38,5		
Emekli	5	45,5	6	54,5		
Ev Hanımı/İşsiz	10	34,5	19	65,5		
Diğer	13	65,0	7	35,0		
Gelir Durumu						
Düşük	39	50,0	39	50,0	0,394	0,821
Orta	33	54,1	28	45,9		
Yüksek	5	45,5	6	54,5		

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile koruma politikaları oluşturulurken yerel halkın fikrinin dikkate alındığını düşünme durumları karşılaştırılmış buna göre cinsiyet ve gelir durumu ile koruma politikaları oluşturulurken yerel halkın fikrinin dikkate alındığını düşünme durumlara arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için Post Hoc testi yapılmıştır. Buna göre cinsiyet ve gelir durumu değişkeni için Bonferroni düzeltmeli yeni p değeri hesaplanmış istatistiksel anlamlılık yeni p değerine göre yeniden değerlendirilmiştir. Koruma politikaları oluşturulurken yerel halkın fikrinin dikkate alındığını düşünme konusunda “fikri olmayanların” cinsiyete göre farklılaştığı; yine gelir durumu “düşük” olup koruma politikaları oluşturulurken yerel halkın fikrinin dikkate alındığını düşünme konusunda “hayır” diyenlerin diğer gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($p<0,005$). Diğer değişkenler ile koruma politikaları oluşturulurken yerel halkın fikrinin dikkate alındığını düşünme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$) (Çizelge 4.6).

Çizelge 4. 6. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Politikaları Oluşturulurken Yerel Halkın Fikrinin Dikkate Alındığını Düşünme Durumlarının Karşılaştırılması

Koruma Politikaları Oluşturulurken Yerel Halkın Fikrinin Dikkate Alındığını Düşünme								
Değişkenler	Evet		Hayır		Fikrim Yok		χ^2	p
	n	%	n	%	n	%		
Cinsiyet**								
Kadın	12	20,3	29	49,2	18	30,5	7,868	0,020
Erkek	16	17,6	63	69,2	12	13,2		
Yaş								
18-24	3	21,4	8	57,1	3	21,4	12,866	0,231
25-34	8	25,0	19	59,4	5	15,6		
35-44	2	6,3	26	81,3	4	12,5		
45-54	7	17,5	24	60,0	9	22,5		
55-64	5	38,5	4	30,8	4	30,8		
65 ve üzeri	3	15,8	11	57,9	5	26,3		
Medeni Durum								
Evli	21	17,4	77	63,6	23	19,0	1,426	0,490
Bekar	7	24,1	15	51,7	7	24,1		
Eğitim Düzeyi*								
İlköğretim	18	20,7	50	57,5	19	21,8	6,976	0,132
Lise	9	20,5	25	56,8	10	22,7		
Üniversite ve üstü	1	5,3	17	89,5	1	5,3		
Geçim Kaynağı								
Tarım ve Hayvancılık	10	20,8	28	58,3	10	20,8	5,084	0,533
Turizm ve Otelcilik	9	19,6	26	56,5	11	23,9		
Sanayi, İnşaat ve Ticaret	3	20,0	12	80,0	0	0,0		
Diğer	6	14,6	26	63,4	9	22,0		
Meslek*								
Özel sektör	18	23,4	46	59,7	13	16,9	8,349	0,383
Memur	1	7,7	11	84,6	1	7,7		
Emekli	2	18,2	6	54,5	3	27,3		
Ev Hanımı/İşsiz	3	10,3	16	55,2	10	34,5		
Diğer	4	20,0	13	65,0	3	15,0		
Gelir Durumu***								
Düşük	19	24,4	38	48,7	21	26,9	11,773	0,014
Orta	9	14,8	44	72,1	8	13,1		<0,005^a
Yüksek	0	0,0	10	90,9	1	9,1		

*Fisher's Exact Test ** Bonferroni Düzeltmeli Post Hoc Ki-Kare Analizi ***Her ikisinin de ele alındığı durum (Fisher's Exact Test ve Bonferroni Düzeltmeli Post Hoc Ki-Kare Analizi) a: Yeni p değeri

Cinsiyete Dayalı Algı Farklılığı: Cinsiyet değişkeni ile katılım algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Kadın katılımcıların %30,5'i "fikrim yok" yanıtını verirken, erkeklerde bu oran %13,2'ye düşmektedir. Buna karşılık, erkeklerin %69,2'si halkın görüşünün dikkate alınmadığını belirtmiştir. Bu bulgu, kadınların katılım süreçlerine ilişkin daha belirsiz ve kararsız bir tutum sergilerken, erkeklerin daha olumsuz bir algıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu durum, kadınların karar alma süreçlerinden daha fazla dışlandığı ya da yeterli bilgiye ulaşamadığı bir bağlamı işaret ediyor olabilir. Katılımcı farkındalığının cinsiyet temelli dinamiklerden etkilendiği anlaşılmaktadır.

Gelir Düzeyine Göre Katılım Algısı: Gelir düzeyi ile yerel halkın görüşüne başvurulup başvurulmadığına dair algı arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki gözlenmiştir ($\chi^2=11,773$; $p=0,014$). Özellikle yüksek gelir grubundaki katılımcıların %90,9'u halkın görüşünün dikkate alınmadığını ifade etmiştir. Bu oran orta gelir grubunda %72,1; düşük gelir grubunda ise %48,7 olarak belirlenmiştir. Gelir düzeyi arttıkça halkın yönetim mekanizmalarına duyduğu güvenin azaldığı ve katılım süreçlerinin etkisiz bulunduğu anlaşılmaktadır. Yüksek gelir gruplarında daha eleştirel bir tutumun gelişmiş olması, bu bireylerin yönetsel süreçleri değerlendirme kapasitesinin veya beklentilerinin daha yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Eğitim Düzeyindeki Eğilimler: Eğitim düzeyi ile katılım algısı arasındaki ilişki istatistiksel anlamlılık düzeyine tam olarak ulaşmamış olmakla birlikte ($p=0,132$), dikkat çekici bir eğilim mevcuttur. Özellikle üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip bireylerin %89,5'i yerel halkın görüşünün dikkate alınmadığını düşünmektedir. Bu durum, daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin kurumsal şeffaflığa ve katılım mekanizmalarına ilişkin daha eleştirel bir bakış açısına sahip olduklarını göstermektedir. Öte yandan, ilköğretim ve lise mezunlarının algıları daha dağılmış durumdadır; bu da yerel halkın kurumsal katılım süreçlerine dair algısının eğitim seviyesiyle paralel bir şekilde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Yaş, medeni durum, meslek grubu, geçim kaynağı ve ikamet süresi gibi diğer değişkenlerde katılım algısına ilişkin anlamlı farklılıklar saptanmamıştır. Bununla birlikte, örneğin 35–44 yaş grubunda “hayır” yanıtının %81,3 gibi yüksek bir orana ulaşması, özellikle üretken yaş grubundaki bireylerde katılımcı yönetime dair güvensizlik algısının yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Elde edilen bulgular, koruma politikalarının oluşturulmasında halkın görüşünün yeterince dikkate alınmadığına yönelik yaygın bir algının varlığını ortaya koymaktadır. Bu algı özellikle erkekler, yüksek gelirli ve yüksek eğitilmiş bireyler arasında daha belirginleşmektedir. Katılımın yalnızca biçimsel düzeyde gerçekleştiği, yerel halkın karar alma süreçlerine etkin bir şekilde entegre edilmediği yönündeki bu algı, katılımcı koruma anlayışının yerleşmesi önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu nedenle, koruma süreçlerinde katılımın yalnızca bilgi verme düzeyinde değil, karar alma süreçlerine etkili ve sürekli katılımı sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

Katılımcıların sosyodemografik özellikleri ile koruma politikalarına yönelik bilgilendirme veya eğitim programlarına katılma durumları karşılaştırılmış buna göre

yaş ile koruma politikaları yönelik bilgilendirme veya eğitim programlarına katılma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0,05$). Farkın hangi gruptan kaynaklandığını bulmak için Post Hoc testi yapılmıştır. Buna göre yaş değişkeni için Bonferroni düzeltmeli yeni p değeri hesaplanmış istatistiksel anlamlılık yeni p değerine göre yeniden değerlendirilmiştir. Buna göre 55-64 yaş aralığında olanların diğer yaş aralığında olanlardan koruma politikalarına yönelik bilgilendirme veya eğitim programlarına katılma açısından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur ($p<0,004$). Diğer değişkenler ile koruma politikalarına yönelik bilgilendirme veya eğitim programlarına katılma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$) (Çizelge 4.7).

Çizelge 4. 7. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri ile Koruma Politikalarına Yönelik Bilgilendirme veya Eğitim Programlarına Katılma Durumlarının Karşılaştırılması

Koruma Politikalarına Yönelik Bilgilendirme veya Eğitim Programlarına Katılma						
Değişkenler	Evet		Hayır		χ^2	p
	n	%	n	%		
Cinsiyet						
Kadın	12	20,3	47	79,7	1,362	0,243
Erkek	12	14,6	79	76,4		
Yaş***						
18-24	4	28,6	10	71,4	14,745	0,006
25-34	3	9,4	29	90,6		<0,004^a
35-44	4	12,5	28	87,5		
45-54	5	12,5	35	87,5		
55-64	7	53,8	6	46,2		
65 ve üzeri	1	5,3	18	94,7		
Medeni Durum*						
Evli	16	13,2	105	86,8		0,087
Bekar	8	27,6	21	72,4		
Eğitim Düzeyi						
İlköğretim	16	18,4	71	81,6	0,976	0,614
Lise	6	13,6	38	86,4		
Üniversite ve üstü	2	10,5	17	89,5		
Geçim Kaynağı						
Tarım ve Hayvancılık	11	22,9	37	77,1	3,037	0,386
Turizm ve Otelcilik	6	13,0	40	87,0		
Sanayi, İnşaat ve Ticaret	1	6,7	14	93,3		
Diğer	6	14,6	35	85,4		
Meslek*						
Özel sektör	14	18,2	63	81,8	3,204	0,538
Memur	0	0,0	13	100		
Emekli	1	9,1	10	90,9		
Ev Hanımı/İşsiz	5	17,2	24	82,8		
Diğer	4	20,0	16	80,0		
Gelir Durumu						
Düşük	17	21,8	61	78,2	4,064	0,131
Orta	6	9,8	55	90,2		
Yüksek	1	9,1	10	90,9		

*Fisher's Exact Test ** Bonferroni Düzeltmeli Post Hoc Ki-Kare Analizi ***Her ikisinin de ele alındığı durum (Fisher's Exact Test ve Bonferroni Düzeltmeli Post Hoc Ki-Kare Analizi) a: Yeni p değeri

Araştırmada katılımcılara, koruma politikalarına dair herhangi bir bilgilendirme ya da eğitim programına katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Bulgulara göre, katılımcıların yalnızca %16'sı (n=24) bu tür bir programa katıldığını belirtmiş; %84'ü (n=126) ise katılmadığını ifade etmiştir. Bu sonuç, koruma politikalarının halk düzeyinde tanıtımı ve farkındalık oluşturma süreçlerinin son derece sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu değişken ile demografik ve sosyoekonomik özellikler arasındaki ilişki ki-kare testi ile analiz edilmiştir. Bulgular aşağıda detaylandırılmıştır:

Cinsiyet Değişkenine Göre Katılım: Kadınların %20,3'ü ve erkeklerin %14,6'sı koruma politikalarına ilişkin bilgilendirme veya eğitim faaliyetlerine katıldığını belirtmiştir. Ancak bu fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($\chi^2=1,362$; $p=0,243$). Dolayısıyla, eğitim faaliyetlerine katılımın cinsiyete göre farklılaşmadığı söylenebilir.

Yaş Değişkenine Göre Katılım: Yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($\chi^2=14,745$; $p=0,006$). Özellikle 55–64 yaş grubundaki bireylerin %53,8'i bu tür programlara katıldığını ifade ederken, diğer yaş gruplarında katılım oranı oldukça düşüktür. Örneğin: 25–34 yaş grubunda katılım oranı yalnızca %9,4, 65 yaş ve üzeri grupta ise %5,3'tür. Bu bulgular, orta yaş grubundaki bireylerin çevresel konulara katılım ve ilgi düzeylerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu durum, yaşam deneyiminin, sosyal farkındalık ve çevresel duyarlılık üzerindeki etkisine işaret edebilir.

Medeni Durum Değişkenine Göre Katılım: Bekâr bireylerin %27,6'sı, evli bireylerin ise yalnızca %13,2'si eğitim programlarına katıldığını belirtmiştir. Ancak fark istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p=0,087$). Bekâr bireylerdeki görece yüksek oran, yaş faktörüyle birlikte değerlendirildiğinde genç bireylerin bireysel inisiyatifiyle sınırlı bir katılımı yansıtabilir.

Eğitim Düzeyine Göre Katılım: Eğitim düzeyine göre katılım anlamlı farklılık göstermemektedir ($p=0,614$). İlköğretim mezunlarında katılım oranı %18,4, lise mezunlarında %13,6, üniversite ve üstü eğitim seviyesinde ise yalnızca %10,5'tir. Bu durum, eğitim programlarının yüksek eğitim düzeyine sahip bireyleri dahi yeterince kapsamadığını ve bilgilendirme süreçlerinin hedef kitlesinin açık şekilde tanımlanmadığını göstermektedir.

Geçim Kaynağı ve Meslek Gruplarına Göre Katılım: Tarım ve hayvancılıkla geçinen bireylerde katılım oranı %22,9 iken, turizmle geçinenlerde bu oran %13'tür. Ancak genel olarak geçim kaynağı ve meslek grupları arasında anlamlı farklılık

bulunmamıştır ($p>0,05$). Bu da sektörel temelli eğitim uygulamalarının etkisiz ya da eksik kaldığını göstermektedir.

Gelir Düzeyine Göre Katılım: Düşük gelir grubundaki bireylerin %21,8'i katılım göstermiştir. Orta (%9,8) ve yüksek gelir gruplarında (%9,1) bu oran belirgin biçimde daha düşüktür. Her ne kadar fark istatistiksel anlamlılık düzeyine ulaşmasa da ($p=0,131$), gelir düzeyi azaldıkça katılım oranının arttığı bir eğilim gözlemlenmektedir. Bu durum, ekonomik olarak dezavantajlı bireylerin yaşadıkları çevreye ve bu çevre üzerindeki düzenlemelere daha fazla duyarlılık gösterdiğini düşündürülebilir.

4.4. Kurumlarla Gerçekleştirilen Derinlemesine Görüşme Sonuçları

Bu araştırma kapsamında, Ihlara Vadisi'nin korunması ve yönetimi ile ilgili önemli paydaşlarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, Aksaray Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, Aksaray Müze Müdürlüğü, Aksaray İl Özel İdaresi ve Ihlara Belediyesi gibi kurumlarla yapılmıştır. Görüşme süreci, katılımcıların kendi görüş ve deneyimlerini ayrıntılı bir şekilde paylaşabilmelerini sağlamak amacıyla açık uçlu sorularla yapılandırılmıştır. Görüşmelere katılan paydaşlar, belirledikleri süreler dahilinde sorulara yanıt vermiş, kurumlarının görev ve sorumlulukları çerçevesinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Elde edilen nitel veriler, çalışmanın analiz sürecinde önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiş ve bu veriler ışığında bölgedeki yönetsel ve hukuki sorunlar, koruma stratejileri ve yerel halkla ilişkiler gibi konularda derinlemesine analiz yapılmıştır. Görüşme yapılan kurumlar ve yerel yönetimler arasındaki farklılıkları ayırt edebilmek amacıyla, her görüşme belirli bir kod ile etiketlenmiştir. Görüşme yapılan kurumlar DG-1, DG-2, DG-3, DG-4 gibi kodlarla belirtilmiş ve bu kodlar Çizelge 4.8'de ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur. Görüşmeler, kurumların ilgili birim müdürleriyle gerçekleştirilmiş olup, her müdür kendi biriminin perspektifinden detaylı bilgi vermiştir. Bu derinlemesine görüşmelerin sonuçları, bölgedeki koruma süreçlerine yönelik yeni yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

Çizelge 4. 8. Derinlemesine Görüşme Yapılan Kamu Kurumları ve Yerel Yönetimler

Katılımcılar	Kurum-Dernek Adı	Konumu	Cinsiyeti	Görüşme Tarih ve Saati
DG-1	Aksaray Çevre, Şehircilik ve İklim Değ İl Müdürlüğü	Şube Müdürü	Erkek	10.04.2025/ 17.10
DG-2	Aksaray İl Özel İdaresi	Ruhsat Müdürü	Erkek	27.03.2025 / 14.00
DG-3	Aksaray Müze Müdürlüğü	Müdür	Kadın	25.04.2025 / 16.00
DG-4	Ihlara Belediye Başkanlığı	Belediye Başkanı	Erkek	28.03.2024 / 15.30

Derinlemesine görüşme gerçekleştirilen kurumlar, Ihlara Vadisi’ndeki koruma alanları üzerindeki yetki ve sorumluluklarını farklı boyutlarıyla ifade etmişlerdir. Bir kurum temsilcisi,

“Özel Çevre Koruma Bölgesi, doğal sit alanları ve tescilli tabiat varlıklarının korunması, izlenmesi ve yönetilmesine yönelik işlemler yürüttüklerini” belirtmiştir (DG-1).

Diğer bazı kurum temsilcileri ise kendi sorumluluk alanlarını *“inşaat, iş yeri açma ve çalışma ruhsatı vermek, kaçak yapılar ile ilgili iş ve işlemleri yapmak, altyapı hizmeti götürmek”* şeklinde tanımlamıştır (DG-2, DG-4).

Kültürel mirasın korunmasına yönelik görevleri olan bir kurum ise, *“taşınmaz kültür varlıklarının korunması, tescillenmesi, belgelenmesi ve izlenmesi, arkeolojik sit alanlarında yapılacak her türlü kazı, sondaj, restorasyon, konservasyon ve koruma çalışmalarının koordinasyonu ve denetimi”* sorumluluğunu taşıdığını ifade etmiştir (DG-3). Bu açıklamalar, Ihlara Vadisi’ndeki koruma alanlarında görevli kurumların doğal çevre, yapılaşma ve kültürel miras gibi farklı koruma boyutlarında uzmanlaştığını ve görev dağılımının bu uzmanlıklar çerçevesinde şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Derinlemesine görüşmelerde, kurumlar arası iş birliği ve yetki paylaşımına ilişkin de önemli bulgular elde edilmiştir. Katılımcılar, koruma alanlarında yürütülen uygulamalarda başta altyapı projeleri, imar planı revizyonları, koruma amaçlı planlamalar ve afet yönetimi gibi alanlarda kurumlar arası iş birliğinin kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır. Bu kapsamda, Belediyeler, İl Özel İdaresi, Devlet Su İşleri (DSİ), Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ile Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü gibi kurumlar arasında proje bazlı bir koordinasyonun sağlandığı ifade edilmiştir. Ancak bu iş birliği süreçlerinin genellikle belirli müdahale alanlarıyla sınırlı kaldığı ve kurumsallaşmış, sürekli işleyen bir yapıya dönüşmediği görülmektedir.

Kurum temsilcileriyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, aynı coğrafi alanda farklı koruma statülerinin bir arada bulunmasının hem koruma politikalarının etkinliği hem de uygulama süreçleri açısından çeşitli avantajlar ve dezavantajlar barındırdığını ortaya koymuştur. Katılımcıların ortak görüşüne göre, doğal ve kültürel mirasın birlikte korunmasına olanak tanıyan bu durum, alanın sürdürülebilir turizm ve çevre eğitimi gibi çok yönlü amaçlarla kullanılmasını mümkün kılmaktadır. Ancak farklı statülerin beraberliğinin, ilgili kurumların görev ve yetki alanlarının mevzuatsal olarak çakışmasına neden olduğu, bu durumun ise planlama, yatırım ve uygulama süreçlerinde ciddi koordinasyon sorunlarına ve karar alma süreçlerinde gecikmelere yol açtığı vurgulanmıştır. Bir kurum temsilcisi, *“Farklı koruma statüsüne sahip alanların bir arada bulunmasının en büyük dezavantajı kurum mevzuatlarının birbiriyle çelişmesi”* ifadesini kullanmıştır (DG-2).

Ayrıca, çok katmanlı koruma rejimlerinin yerel halk nezdinde kafa karışıklığına neden olduğu, kamu hizmetlerinin sunumunda aksamalara yol açtığı ve bu durumun halkın koruma politikalarına yönelik güvenini zedelediği ifade edilmiştir. Görüşmelerde öne çıkan ortak değerlendirme, söz konusu yapının teorik olarak bütüncül bir koruma yaklaşımına imkân tanısa da uygulamada kurumsal uyum eksiklikleri nedeniyle önemli sınırlılıklar içerdiği yönündedir.

Derinlemesine görüşme gerçekleştirilen kurumlar, yerel halkla iletişim kurabilmek için çeşitli yöntemler benimsediklerini belirtmişlerdir. Bu yöntemler arasında birebir görüşmeler, saha incelemeleri ve bilgilendirme toplantıları gibi doğrudan iletişim biçimleri öne çıkmaktadır. Ayrıca muhtarlar ve yerel yönetim birimleri aracılığıyla dolaylı iletişim kurulmakta, belediye meclisi toplantıları, halk günleri ve dijital anket platformları gibi daha katılımcı araçlardan da faydalanılmaktadır. Dilekçe süreçleri ve resmi başvuru kanalları ise daha çok sorunların iletilmesine ve geri bildirim alınmasına yönelik olarak kullanılmaktadır. Kurumlar, bu çeşitli araçlarla halkla etkileşim kurmayı hedeflese de bu sürecin çoğu zaman sınırlı ve karşılıklı etkileşime dayanmayan bir yapıya büründüğünü ifade etmişlerdir.

“Muhtarlıklar ve yerel yönetimler aracılığıyla birebir bilgilendirme toplantıları, saha incelemeleri ve dilekçe süreçleri üzerinden halkla temas kuruyoruz” (DG-3).

İletişim sürecinde karşılaşılan başlıca zorluklardan biri, koruma mevzuatının halk tarafından yeterince anlaşılamamasıdır. Mevzuatın teknik dili ve hukuki çerçevesi, halkın bu süreçlere yabancı kalmasına neden olmakta, bu da koruma uygulamalarının “yasakçı” veya “engel koyucu” bir sistem olarak algılanmasına yol açmaktadır. Özellikle daha önce yaşanmış olumsuz deneyimlerin yarattığı kurumsal güvensizlik, halkın bilgiye ve sürece mesafeli yaklaşmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, ruhsatlandırma ve yıkım süreçlerinde yaşanan doğrudan gerilimler, halk-kurum ilişkisini daha da zedelemektedir. Yerel halkın temel hak ve ihtiyaçlarını koruma kurallarının önünde görmesi, beklentiler ile kurumsal sınırlar arasında ciddi bir uyumsuzluk yaratmaktadır. Aynı şekilde, halk tarafından ifade edilen esneklik talepleri ile mevzuatın katı yapısı arasındaki fark, iletişimi çoğu zaman çıkmaza sokmaktadır. Teknik terimlerin halk tarafından anlaşılamaması da iletişimdeki diğer önemli bir engel olarak dile getirilmiştir.

Genel değerlendirmede ise kurumlar, halkla temas kurmaya yönelik irade ve çabalarının olduğunu belirtmekle birlikte, bu çabaların çoğunlukla tek yönlü kaldığını vurgulamışlardır. Etkili bir iletişim kurulamadığında, halkın karar alma süreçlerine katılımı da sembolik düzeyde kalmakta; bu durum, koruma uygulamalarına yönelik destekten çok tepki oluşmasına neden olmaktadır.

Kurumlar halkla temas kurmaya çalışsa da iletişim tek yönlü kalmakta; mevzuat bilgisizliği, güven eksikliği ve beklenti farkları iletişimi zayıflatmaktadır (DG-1, DG-2, DG-3, DG-4).

Yapılan görüşmelerde, kurumların yerel halkın koruma alanlarına ilişkin görüş ve önerilerini toplamak amacıyla başvurdukları yöntemler ile bu süreçte yaşanan sorunlar analiz edilmiştir. Görüşmeler sırasında kurum temsilcileri, halkın taleplerine ulaşmak için saha incelemeleri esnasında birebir istişareler gerçekleştirdiklerini, yerel yöneticiler aracılığıyla dolaylı bilgi akışı sağladıklarını, mahalli düzeyde toplantılar düzenlediklerini ve proje bazlı geri bildirim mekanizmalarından yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, askı ilanları ve saha denetimleri sırasında iletilen bireysel taleplerin de dikkate alındığı belirtilmiştir. Ancak bu yöntemlerin çoğunlukla kurumsallaşmamış, süreklilikten uzak ve sistematik olmayan yapılar içerdiği vurgulanmaktadır. Katılım süreçlerinin genellikle yüzeysel, tek yönlü ve sınırlı kaldığı; bazı kurumların ise halkın görüşlerini hiç dikkate almadığı görülmektedir. Yerel halkın sürece aktif, doğrudan ve

sürekli biçimde katılımını sağlayacak kurumsal mekanizmaların eksikliği, katılımcı koruma anlayışının yerleşmesini engelleyen temel bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

“Resmi süreçler dışında, dönemsel bilgilendirme toplantıları ve yerel yöneticilerle yapılan istişareler üzerinden dolaylı olarak halkın görüşlerini almaya çalışıyoruz. Ancak sistematik bir katılım mekanizması eksikliği hissedilmektedir” (DG-3).

Kurum temsilcilerine yerel halkın koruma süreçlerine nasıl dâhil edildiği sorulmuş; katılımcı yönetim pratikleri ile mevcut uygulamalar ve bunların sınırlılıkları ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, halkın sürece çoğunlukla muhtarlıklar ve yerel yönetimler aracılığıyla dolaylı olarak katıldığını; belediye meclisi toplantıları ve plan değişikliği süreçlerinde ise istişareye dayalı sınırlı katılım fırsatları yaratıldığını göstermektedir. Bunun yanı sıra, bazı restorasyon projelerinde yerel iş gücünden yararlanılması ve bilgilendirme ya da farkındalık etkinliklerine halkın davet edilmesi de katılımı destekleyici araçlar arasında sayılmıştır. Ancak doğrudan katılımı sağlayacak yapısal mekanizmaların büyük ölçüde eksik olduğu, bazı kurumların halkın sürece hiçbir şekilde katılım sağlamadığını ifade ettiği ve karar alma süreçlerinin merkezi ve üst ölçekli aktörlerin kontrolünde yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Bu durum, yerel halkın sürece daha çok dolaylı, pasif ve sembolik düzeyde dâhil olmasına; karar mekanizmalarında ise etkin rol üstlenememesine yol açmaktadır.

Ayrıca, yapılan görüşmelerde geçmişte uygulanan koruma politikalarının çoğunlukla merkezi düzeyde ve yaptırım odaklı olduğu, yerel halkın karar alma süreçlerine yeterince dâhil edilmediği dile getirilmiştir. Bunun yerel ölçekte katılım eksikliğine ve koruma politikalarına yönelik olumsuz algılara neden olduğu belirtilmiştir. Kurum temsilcileri, bu algıyı değiştirmek ve halkın sürece daha aktif katılımını sağlamak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirmeyi planladıklarını aktarmışlardır. Bu kapsamda, düzenli bilgilendirme toplantılarının yapılması, bölgesel düzeyde çalıştaylar düzenlenmesi, dijital katılım platformlarının hayata geçirilmesi ve yerel sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliklerinin güçlendirilmesi gibi yöntemler öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, koruma alanlarının yerel halk tarafından hâlâ “yasak” ya da “engel” olarak algılandığına dikkat çekilmiş; bu algının ancak şeffaf, sürekli ve kapsayıcı katılım mekanizmalarıyla dönüştürülebileceği vurgulanmıştır.

“Doğrudan katılım mekanizmaları sınırlı olmakla birlikte, muhtarlıklar ve yerel yönetimler aracılığıyla dolaylı katılım sağlanmaktadır. Ancak karar alma süreçleri çoğunlukla merkezi yapılar üzerinden yürütüldüğü için halkın etkisi kısıtlı kalmaktadır” (DG-1).

Derinlemesine görüşmelerde, kurum temsilcileri yerel halkın koruma alanlarına yönelik algısının büyük ölçüde olumsuz bir çerçevede şekillendiğini belirtmiştir. Özellikle koruma statülerinin mülkiyet haklarını sınırlandığı ve ekonomik faaliyetleri kısıtladığına dair yaygın kanaatin, yerel düzeyde devlete karşı bir güvensizlik duygusunu pekiştirdiği ifade edilmiştir. Bu algının temelinde, koruma politikalarının çoğunlukla yalnızca denetim ve yasaklayıcı bir araç olarak görülmesi yatmaktadır. Öte yandan bazı kurum temsilcileri, yürütülen bilgilendirme çalışmaları ve iş birliğine dayalı projeler sayesinde koruma alanlarının doğal ve kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında taşıdığı önemin yerel halk tarafından daha fazla takdir edilmeye başlandığını ve dolayısıyla olumlu algıların da gelişmekte olduğunu dile getirmiştir. Bu durum, yerel halkın koruma süreçlerine katılımının yalnızca yönetişimsel değil, aynı zamanda algısal dönüşüm açısından da kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

“Genel olarak koruma alanları halk tarafından “yasak bölge” ya da “engel” olarak algılanıyor. Bu durumun nedeni, bilgilendirme eksikliği ve geçmişte yaşanan bazı olumsuz uygulamalardır” (DG-3).

Görüşmelerde ayrıca kurum temsilcileri, yerel halkın koruma alanlarına ilişkin bilgi düzeyini genel olarak yetersiz bulduklarını ifade etmiştir. Bu bilgi eksikliğinin ardında yatan nedenlerin çok katmanlı olduğu belirtilmiş; özellikle teknik mevzuat dilinin karmaşıklığı ve bu dilin yerel bağlama uygun biçimde sadeleştirilmemesinin önemli bir engel oluşturduğu vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, bilgilendirme çalışmalarının hem sayıca yetersiz hem de süreklilikten uzak olması, halkın süreçlerin başlangıç aşamalarında yeterince bilgilendirilmemesi ve iletişimde yerel dile ve sosyo-kültürel bağlama uygun yöntemlerin kullanılmaması gibi etkenlerin de bilgi eksikliğini derinleştirdiği ifade edilmiştir. Öte yandan, halkın koruma süreçlerine çoğu zaman bireysel veya kısa vadeli çıkar temelli yaklaşmasının, bilgiye dayalı katılımı sınırlayan bir diğer unsur olduğu dile getirilmiştir. Tüm bu bulgular, koruma politikalarının

yerelde benimsenebilmesi için yalnızca yapısal değil, aynı zamanda iletişimsel stratejilerin de gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

“Planlama süreçleri ve koruma statüsü değişiklikleri öncesinde yapılan saha incelemeleri sırasında yerel yöneticilerle ve vatandaşlarla istişarelerde bulunulmakta; ancak sistematik, yazılı ve sürekli geri bildirim mekanizmaları henüz kurumsallaşmamıştır” (DG-1).

Görüşmelerde, kurum temsilcileri yerel halkı koruma alanlarının önemi konusunda bilgilendirmeye yönelik çeşitli faaliyetler yürüttüklerini ifade etmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen çalışmalar arasında çevre haftası etkinlikleri, eğitim programları, rehberli geziler, afiş ve broşür dağıtımları ile yerel medya iş birlikleri gibi uygulamalar öne çıkmaktadır.

“İmar planı değişikliklerinde belediye meclisinde karar alma sürecini, muhtarlar ve halk ile yapılan görüşmeler doğrultusunda işletmeye çalışıyoruz.” (DG-4).

Ancak bu faaliyetlerin çoğunun süreklilikten uzak ve erişim açısından sınırlı kaldığı; bazı kurumlarda ise hiç yürütülmediği belirtilmiştir. Uygulamada gözlemlenen bu kısıtlılık, halkta belli bir farkındalık oluşmasına rağmen, koruma alanlarına yönelik toplumsal kabulün istenen düzeyde gelişmemesine neden olmaktadır.

Kurum temsilcileri ayrıca turizm faaliyetlerinin koruma alanları açısından hem risk hem de fırsat barındırdığını dile getirmiştir. Plansız ve aşırı yoğun turizm uygulamalarının doğal peyzaj, biyolojik çeşitlilik ve arkeolojik miras üzerinde tahrip edici etkiler yarattığı; buna karşılık kontrollü ve planlı turizmin hem koruma bilincini artırdığı hem de yerel ekonomiye önemli katkılar sağladığı vurgulanmıştır.

“El sanatları, rehberlik, yöresel ürün satışı gibi kültürel turizm öğelerine dayalı projelerle yerel halkın doğrudan fayda sağlaması hedeflenmektedir. Bu bağlamda kalkınma ajansları ile ortak projeler yürütmeyi planlıyoruz” (DG-3).

Görüşmelerde, turizm destinasyonlarının önemli bir bölümünün koruma statüsü içinde yer aldığı belirtilmiş; bu nedenle ziyaretçi yönetimi ve sürdürülebilir turizm

modellerinin geliştirilmesinin gerekliliği dile getirilmiştir. Kurum temsilcileri, turizm faaliyetlerinin yerel halk açısından özellikle pansiyon işletmeciliği, rehberlik ve küçük ölçekli hizmet sektörleri aracılığıyla ekonomik fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Ancak bu faydaların tüm toplumsal kesimlere eşit şekilde yansımadağı, gelir dağılımında adaletsizliklerin görüldüğü ifade edilmiştir. Ayrıca, turizmin altyapı üzerinde baskı yarattığı; atık yönetimi, trafik yoğunluğu ve ulaşım sorunları gibi nedenlerle halkın günlük yaşamının olumsuz etkilendiğı vurgulanmıştır. Görüşmelerde kurum temsilcileri, koruma-kullanma dengesi çerçevesinde yerel halkın gelir düzeyini artırmayı hedefleyen çeşitli projeler geliştirdiklerini ifade etmiştir. Bu kapsamda ekoturizm uygulamaları ve ziyaretçi yönetim planları (DG-1), yerel girişimciliğı destekleyen imar düzenlemeleri ve ticaret alanları (DG-2), el sanatları, rehberlik ve yöresel ürün satışına yönelik projeler (DG-3) ile kooperatif temelli üretim modelleri, “İhlara Marka Ürünleri” sertifikası ve yerel pazarlama stratejileri (DG-4) öne çıkmaktadır. Söz konusu projelerin hem ekonomik katkı sağlamak hem de yerel halkın koruma süreçlerine katılımını artırmak amacı taşıdığı vurgulanmıştır.

“Turizm gelirleri artış eğiliminde; pansiyon işletmeciliğı ve rehberlik gibi ek istihdam imkânları doğuyor. Fakat altyapı yetersizlikleri (atık, trafik) ve artan kira bedelleri yerel halkı zaman zaman ekonomik olarak baskı altında bırakabiliyor” (DG-4).

Derinlemesine görüşmelerde kurum temsilcileri, koruma alanlarında karşılaşılan en temel sorunları çok aktörlü yapının neden olduğı kurumsal eşgüdüm eksikliği, mevzuatın karmaşık ve farklı kurumlarca farklı yorumlanabilir yapısı, merkezi düzeyde alınan kararların yerel ihtiyaçlarla yeterince örtüşmemesi, yerel halkın karar süreçlerine sınırlı katılımı, alan bazlı veri eksikliği ve denetim yetersizlikleri şeklinde özetlemiştir. Ayrıca, koruma kararlarının yerel hizmet sunumu ve ekonomik faaliyetler üzerinde sınırlayıcı etkiler yarattığı, kaynak eksikliği ve karar alma süreçlerindeki yavaşlık gibi yapısal sorunların, koruma politikalarının sahadaki meşruiyetini zayıflattığı belirtilmiştir. Bu bağlamda, kurumlar daha katılımcı, uyumlu ve sürdürülebilir bir yönetim modeline duyulan ihtiyacı vurgulamıştır

“Mevzuatın karmaşık ve farklı kurumlarca farklı şekilde yorumlanması, yetki kargaşası, koruma bilincinin yetersizliği ve kaynak eksikliği öne çıkan

sorunlardır. Ayrıca, hızlı karar alınamaması uygulama süreçlerini aksatmaktadır” (DG-3).

Kurum temsilcileri, yerel halkın koruma süreçlerine katılımını artırmak için öncelikle katılım mekanizmalarının yasal çerçevede netleştirilmesi ve halkı bilgilendirmeye yönelik rehberlerin hazırlanması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca karar süreçlerine temsilciler aracılığıyla katılım sağlanması, mahalle ve köy düzeyinde danışma komiteleri kurulması, kararların sadeleştirilerek düzenli halk toplantılarıyla desteklenmesi önerilmiştir (DG-1, DG-3). Koruma alanlarının yerel koşullara göre değerlendirilmesi, koruma bilincine yönelik eğitimler verilmesi, halkın temel ihtiyaçlarının gözetilmesi ve yerel STK’ların güçlendirilmesi de katılımcı süreci destekleyecek diğer öneriler arasında yer almaktadır (DG-2, DG-4).

“Katılım mekanizmalarının mevzuatla netleştirilmesi, yerel halkın bilgilendirilmesine yönelik kılavuzların oluşturulması ve karar süreçlerine temsilci bazlı katılımın sağlanması önerilmektedir” (DG-1).

Görüşmelerde kurum temsilcileri, yerel halkın koruma algısını geliştirmek adına gelecekte hayata geçirilmesi planlanan stratejiler arasında, koruma süreçlerinde şeffaflığın artırılması, halkın çevreci turizm gibi modellerle ekonomik olarak sürece entegre edilmesi ve farkındalık yaratmaya yönelik eğitim programlarının düzenlenmesi gibi adımları öncelikli olarak belirtmiştir (DG-1). Ayrıca, koruma kararlarının yalnızca doğal ve kültürel mirası değil, yerel yaşam biçimlerini de gözeten bütüncül yaklaşımlarla alınması; toplumsal duyarlılık, saha temelli diyalog ve halkın yaşam kalitesine katkı sunacak katılımcı modellerin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır (DG-2, DG-3). Bu doğrultuda, rehberlik, gönüllülük ve çocuklara yönelik eğitim projeleri ile sosyal katılımın güçlendirilmesi, koruma planlarının yerel görüşler doğrultusunda revize edilmesi ve STK’ların desteklenmesi gibi uygulamaların, koruma bilincini yaygınlaştırmada etkili olacağı ifade edilmiştir (DG-4).

“Halkın hem ekonomik hem de sosyal olarak sürece dahil olabileceği bir koruma modeli hedeflenmelidir” (DG-3).

Aksaray İl Özel İdaresi yetkilisiyle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmede, İhlara Vadisi çevresindeki farklı koruma statülerine sahip alanlarda yürütülen faaliyetlerin, Türkiye’deki koruma politikalarının uygulanmasında karşılaşılan çok aktörlü yönetim yapısının karmaşıklığını gözler önüne serdiği ifade edilmiştir. İl Özel İdaresi’nin yetki alanları arasında ruhsatlandırma, kaçak yapıların tespiti ve müdahalesi ile temel altyapı hizmetlerinin sağlanması gibi konular yer almakta; bu da kurumu hem yerel halkla doğrudan temas kuran bir kamu otoritesi hem de koruma politikalarının sahadaki uygulayıcısı konumuna getirmektedir.

Ancak bu uygulayıcı rolün, çok aktörlü karar alma süreçleriyle tam anlamıyla uyumlu işlemediği belirtilmiştir. İl Özel İdaresi yetkilisinin ifadesine göre; başta Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, DSİ, AFAD ile Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulları olmak üzere birçok kurumla hem iş birliği yapılmakta hem de yetki çatışmaları yaşanmaktadır. Kurumların birbirinden bağımsız mevzuatlara ve farklı uygulama yöntemlerine sahip olması, alanda bütüncül bir yönetim modelinin oluşturulmasını güçleştirmektedir. Bu durum, vatandaşlar nezdinde kamu kurumlarının “çelişkili” ya da “çifte standartlı” uygulamalarda bulunduğu yönünde bir algının oluşmasına yol açmaktadır.

Kurumlar arası eşgüdüm eksikliği, hizmet sunumunun etkinliğini doğrudan etkilemekte ve vatandaşların temel ihtiyaçlara erişimini sekteye uğratmaktadır. Bu durum, koruma alanlarının yerel düzeydeki meşruiyetini zayıflatarak, koruma politikalarına olan güveni olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Farklı koruma statülerinin (doğal sit, arkeolojik sit, kültürel varlık koruma alanı vb.) aynı bölgede bir arada bulunması, ilgili kurumların farklı önceliklere ve düzenlemelere göre hareket etmelerine yol açmakta; bu durum, yerel halk ile devlet kurumları arasındaki ilişkilerde çeşitli gerilimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Aksaray İl Özel İdaresi yetkilisinin aktardığına göre, bu durum çoğu zaman halkın mülkiyet haklarının kısıtlanmasına neden olmaktadır. Yerel halkın, kendi arazisi üzerinde yapı inşa etmesi, tarımsal faaliyetlerde bulunması ya da küçük ölçekli ticari girişimlerle geçimini sağlaması gibi temel hakları, koruma statüleri nedeniyle engellenebilmektedir.

Bu bağlamda, yerel halk ile kamu kurumları arasındaki iletişim de genellikle çatışmalı bir zeminde gerçekleşmektedir. İl Özel İdaresi yetkilisinin ifadelerine göre, halk kamu otoritelerine karşı çoğu zaman öfkeli, tepkili ve güvensiz bir tutum sergilemektedir. Bu durum, kamu görevlilerinin sağlıklı bir iletişim kurmasını ve süreci

rasyonel temellere oturtmasını güçleştirmektedir. Yerel halkın koruma kararlarını “devletin halk üzerindeki bir dayatması” olarak algıladığı; bu algının, karar alma süreçlerine halkın katılımının neredeyse hiç sağlanmaması nedeniyle daha da pekiştiği ifade edilmektedir. Görüş alma, bilgilendirme ve istişare gibi katılımcı mekanizmaların işletilmemesi, halkın kendisini dışlanmış ve mağdur hissetmesine yol açmakta; bu durum da koruma politikalarına karşı toplumsal düzeyde bir tepki birikimine neden olmaktadır. Öte yandan, koruma alanlarında yürütülen turizm faaliyetlerine ilişkin de ciddi çekinceler dile getirilmektedir. Turizmin sunduğu ekonomik fırsatların yerel halk tarafından yeterince paylaşılamadığı; koruma alanlarının bu potansiyeli destekleyici biçimde planlanmadığı belirtilmektedir. İmar ve ruhsat süreçlerinin, katı koruma hükümleri nedeniyle işletilememesi, turizm yatırımlarının önünü kesmekte; bu da yerel halkın ekonomik gelişim olanaklarını sınırlandırmaktadır. Görüşmelerde, koruma rejiminin yerel halkın yaşam kalitesini artırmak yerine düşürdüğü, kültürel ve doğal varlıkların ise halktan giderek soyutlandığı ifade edilmiştir.

Koruma kurullarına yönelik eleştiriler de bu bağlamda dikkat çekicidir. Kurulların karar alma süreçlerinde yerel gerçeklikleri ve halkın yaşam biçimini yeterince dikkate almadığı; yerel aktörlerle etkili bir diyalog kuramadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle alınan kararların sahadaki sosyal karşılığının düşük olduğu; bazı durumlarda ise bu kararların köy veya kasaba halkının yerinden edilmesine ya da ekonomik mağduriyet yaşamasına neden olduğu belirtilmiştir. Turizm faaliyetleri açısından değerlendirildiğinde, koruma alanlarının çoğu zaman turizm açısından değerli bölgelerle örtüştüğü; ancak bu potansiyelin yerel halkın refahına dönüştürülmesinde ciddi eksiklikler olduğu görülmektedir. Turizmden elde edilen kazançların adil bir şekilde dağıtılmadığı; yerel halkın bu süreçten doğrudan yararlanmasının önünde bürokratik ve mevzuata dayalı engellerin bulunduğu ifade edilmiştir.

4.5. Bulguların Tartışılması

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Türkiye’deki koruma alanları yönetimine ilişkin literatürde sıklıkla dile getirilen sorunların İhlara Vadisi ölçeğinde de geçerli olduğunu göstermektedir. Araştırma, vadide yaşayan yerel halkın koruma statülerine ilişkin bilgi düzeyi, koruma uygulamalarına yönelik tutumları, katılım eğilimleri ve yönetsel yapıya dair algıları hakkında önemli veriler ortaya koyarak literatürdeki benzer çalışmalarla anlamlı bir karşılaştırma imkânı sunmuştur.

Çalışmada katılımcıların %74,7'sinin vadideki koruma statülerinden haberdar olduğunu belirtmesi, koruma farkındalığının yerelde belirli bir seviyeye ulaştığını göstermektedir. Bu durum, Özden (2020) ve Taşkın & Özden (2023) tarafından yürütülen çalışmalarda halkın korumaya ilişkin temel bilgilere sahip olduğu ancak derinlemesine bilgi eksikliği yaşadığı bulgularıyla örtüşmektedir. Nitekim tez çalışmasında da katılımcıların çoğunun koruma mevzuatını yalnızca yüzeysel olarak bildiği, uygulamanın sonuçları konusunda yeterince bilgilendirilmediği ortaya çıkmıştır. Keleş (2020) benzer şekilde halkın mevzuat dilini anlamakta güçlük çektiğini ve bu durumun sürece yabancılaşmaya yol açtığını ifade etmiştir. Katılımcıların %62,7'sinin koruma statülerinin doğal ve kültürel varlıkların korunması için gerekli olduğunu belirtmesi, halkın çevresel sürdürülebilirlik konusunda olumlu bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte %24'lük kararsız kesim, koruma politikalarının gerekçelerinin halka yeterince aktarılmadığını düşündürmektedir. Bu bulgu, Stenseke'nin (2009) koruma politikalarının yalnızca yasal düzenleme olarak değil, toplumsal kabule dayalı şekilde kurgulanması gerektiği yönündeki vurgusuyla paralellik göstermektedir. Pretty (2003) ve Reed (2008) de benzer şekilde etkili iletişimin koruma çalışmalarının başarısı için kritik olduğunu savunmuştur. Araştırmada halkın bilgi kaynağı olarak en çok yerel yönetimleri (%58) göstermesi, yerel otoritelerin bu süreçteki stratejik rolüne işaret etmekte; sosyal medyanın (%30) özellikle genç nüfus için artan önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın önemli bir bulgusu, katılımcıların %92'sinin karar süreçlerine katılmak istediğini belirtmesine rağmen, %61,3'ünün görüşlerinin dikkate alınmadığını düşünmesidir. Bu durum, Arnstein'in (1969) "Katılım Merdiveni" kuramında tanımladığı, halkın çoğu zaman yalnızca bilgilendirme veya danışma düzeyinde sürece dahil edildiği aşamaları akla getirmektedir. Türkiye özelinde İlhan (2018), Karadeniz (2015) ve Zorlu Kaman & Aliefendioğlu (2017), yerel halkın süreçlere gerçek anlamda dahil edilmediği durumlarda koruma kararlarının benimsenmediğini ve zamanla direncin ortaya çıktığını göstermiştir. Bu araştırmada da halkın planlama süreçlerine dair pasif bir katılım tecrübesine sahip olduğu açıkça görülmektedir.

Çalışmada yetki karmaşası (%55,3), finansman yetersizliği (%41,3), uzman eksikliği (%39,3) ve katılım eksikliği (%36) gibi yönetsel sorunların öne çıkması, Türkiye'de koruma statülerinin çokluğu ve farklı mevzuatlara dayanması nedeniyle ortaya çıkan dağınık kurumsal yapıya işaret etmektedir. Bu bulgu, Badur Özden (2005) ve Ahunbay'ın (2016) çok aktörlü ve uyumsuz yönetim mekanizmalarının korumada

etkinliği azaltan temel etken olduğuna dair saptamalarıyla doğrudan örtüşmektedir. Ersoy da (2022) aynı bölgede farklı koruma statülerinin çakışmasının hukuki ve yönetsel belirsizlikleri artırarak planlama süreçlerini aksattığını belirtmiştir. Kartal (2020) ve Ulaş (2019) da benzer biçimde “çok başı yönetsel yapı”nın koordinasyon sorunlarını derinleştirdiğini ortaya koymuştur. Bu araştırmada, katılımcıların %79,3’ünün yönetimin tek çatı altında toplanması gerektiğini düşünmesi, daha bütüncül bir yönetim ihtiyacına işaret etmektedir.

Koruma statülerinin günlük yaşama etkileri konusunda katılımcıların %33,3’ü olumsuz, %30,7’si olumlu, %36’sı ise etkisiz olduğunu belirtmiş; turizm gelirlerine dair algıda da benzer bir parçalanma görülmüştür. Bu durum, Barbés-Blázquez ve arkadaşlarının (2016) koruma uygulamalarının mekânsal, sektörel ve sosyo-ekonomik açıdan farklı etkiler yarattığına dair bulgularıyla uyumludur. Özellikle geçimini tarım, hayvancılık ve turizmden sağlayan grupların, koruma politikalarının yerel pratiklerle çakışmasından daha fazla etkilendiği anlaşılmaktadır. Kepe (2009), koruma ile kalkınma arasında adil paylaşımın sağlanamadığı durumlarda halk desteğinin zayıflayacağını belirtmiş; bu araştırmada da turizmden bireysel fayda sağladığını belirtenlerin %36,7’de kalması ve %44’ünün fayda görmediğini ifade etmesi benzer bir sonuca işaret etmiştir.

Kurumsal görüşmelerde de koruma kararlarının çoğu zaman merkezi otoritelerce alındığı ve sahadaki sosyal, ekonomik bağlamın yeterince gözetilmediğı vurgulanmıştır. Bu bulgu, Gök (2017) ile Şahin & Doğan (2019)’un koruma süreçlerinde yerel bağlamdan kopuk, bütünsellikten uzak uygulamaları eleştiren çalışmalarını doğrulamaktadır. Ayrıca mülkiyet haklarının kısıtlanması, yapılaşmanın denetlenmesi gibi hususlarda halkın kendini mağdur hissetmesi, Pretty & Smith (2004) ve Üzümcü ve arkadaşlarının (2017) toplumsal meşruiyetin zayıflaması üzerine yaptıkları vurgu ile örtüşmektedir.

Katılımcıların yalnızca %16’sının koruma ile ilgili eğitim/bilgilendirme toplantılarına katılmış olması, halkın sürece dair bilgisinin daha çok dolaylı kanallardan edinildiğini göstermektedir. Eğitim faaliyetlerine katılımın yaşla birlikte arttığı, gençlerin katılımının düşük kalması ise Ünal’ın (2021) çevresel duyarlılığın yaşam deneyimiyle güçlendiğı tespitini destekler niteliktedir. Öte yandan eğitim, meslek ve gelir düzeyine göre anlamlı bir fark gözlenmemesi, Doğan & Özgür’ün (2017) eğitim faaliyetlerinin daha kapsayıcı planlanması gerektiğı önerisiyle paralellik göstermektedir. Çalışmada ayrıca kadınların yüksek oranda “fıkrım yok” yanıtı vermesi, karar

süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin belirgin olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, Sancar'ın (2019) toplumsal cinsiyet temelli dışlanmanın koruma alanı yönetiminde de geçerli olduğu yönündeki bulgularını doğrulamaktadır.

Genel olarak, araştırma sonuçları Türkiye'de korunan alan yönetiminin yönetim, katılım, kurumsal eşgüdüm ve toplumsal kabul gibi temel bileşenlerde önemli eksiklikler taşıdığını gösteren geniş literatürle (Lockwood, 2010; Borrini-Feyerabend ve ark., 2013; Sarhan ve ark., 2024) doğrudan örtüşmektedir. Bununla birlikte yerel halkın %78,7'sinin koruma süreçlerine katkı sağlamak istediğini belirtmesi, sürdürülebilir koruma ve turizm projeleri için güçlü bir toplumsal potansiyelin varlığına işaret etmektedir. Bu potansiyelin somut katkıya dönüşebilmesi ise, halkın öneri ve taleplerine yanıt veren, şeffaf ve katılımcı mekanizmaların kurulmasına bağlıdır.

Sonuç olarak, Ihlara Vadisi örneği, yalnızca fiziksel çevreyi değil, sosyal yapıyı da gözeten, halkın bilgi birikimi ve yaşam biçimini merkeze alan kapsayıcı bir koruma modeline duyulan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Aksi takdirde koruma ile kalkınma arasındaki gerilim hem çevresel değerlerin hem de toplumsal meşruiyetin zedelenmesine yol açacaktır.

5. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu çalışma, farklı koruma statülerinin bir arada bulunduğu Ihlara Vadisi özelinde, planlama ve koruma süreçlerinde karşılaşılan kurumsal ve yönetsel sorunların yerel halkın günlük yaşamı, sosyo-kültürel ve ekonomik faaliyetleri ile koruma süreçlerine ilişkin algı ve katılımını nasıl etkilediğini ortaya koymayı amaçlamıştır.

Yerel halk ile yapılan anketlerden elde edilen bulgular, özellikle ekonomik faaliyetleri doğrudan doğal ve kültürel çevreye bağlı olan grupların koruma statülerinden daha fazla haberdar olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, sosyal yardımlarla geçinen ya da daha yüksek gelir düzeyine sahip bireylerde bu farkındalık daha düşüktür. Bu durum, koruma politikalarının başarısı için yerel halkın tüm kesimlerine ulaşacak şekilde hedeflenmiş bilgilendirme ve katılım mekanizmalarının geliştirilmesinin gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Koruma statülerine ilişkin bilgi düzeyinin ekonomik faaliyet türü ve gelirle yakından ilişkili olduğu; yerel halkın koruma politikalarından ne ölçüde haberdar olduğunun yaşam biçimi ve geçim kaynaklarıyla doğrudan bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu nedenle, koruma stratejilerinin yalnızca belirli sektörlerle değil, toplumun tüm kesimlerine yönelik katılımcı ve bilgilendirici yaklaşımlarla desteklenmesi gerekmektedir.

Araştırma, koruma statülerinin ve politikalarının yerel halk üzerindeki etkilerinin sadece çevresel değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal boyutları olduğunu da ortaya koymaktadır. Özellikle düşük gelirli gruplar ve doğrudan çevreyle etkileşim içinde olan mesleklerde çalışan bireyler, koruma kararlarından hem daha fazla haberdar olmakta hem de süreçlerde kendilerini çoğu zaman etkilenmiş ya da dışlanmış hissetmektedir. Bu nedenle, koruma süreçlerinin başarıya ulaşabilmesi için sadece bilgi aktarımı değil, yerel halkın sürece aktif katılımını ve görüşlerinin gerçekten dikkate alınmasını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Araştırma bulguları, koruma politikalarının yalnızca teknik ya da mevzuata dayalı değil, aynı zamanda güçlü sosyal boyutları olan süreçler olduğunu göstermektedir. Yerel halkın görüşlerinin dikkate alınmadığına dair yaygın algı, koruma politikalarının toplumsal meşruiyetini ve sürdürülebilirliğini zayıflatma potansiyeline sahiptir. Kadınların kararsız tutumu, düşük gelir grubunun daha edilgen beklentileri ve yüksek gelir ile eğitilmiş kesimlerde ortaya çıkan daha eleştirel yaklaşımlar, katılım mekanizmalarının sembolik olmaktan çıkarılıp gerçek anlamda karar alma süreçlerine

entegre edilmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Bu nedenle, koruma politikalarının başarısı için halkın yalnızca bilgilendirilmesi değil, karar alma süreçlerine etkili ve sürekli katılımının sağlanması, ayrıca cinsiyet, gelir ve eğitim gibi sosyodemografik farklılıkları dikkate alan kapsayıcı stratejilerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Araştırmanın bir diğer önemli bulgusu ise, koruma politikalarına yönelik bilgilendirme ve eğitim programlarına halkın katılımının oldukça sınırlı olduğudur. Katılım oranlarının genel olarak düşük olması, koruma bilincinin toplum genelinde yeterince yaygınlaşmadığını göstermektedir. Özellikle genç ve yüksek eğitimli kesimlerde katılımın daha da düşük olması, mevcut bilgilendirme stratejilerinin hedef kitleye ulaşmakta yetersiz kaldığını düşündürmektedir. Orta yaş grubundaki katılımın daha yüksek olması ise, yaşam deneyiminin çevresel farkındalığı artırmada önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Yerel halkla yapılan görüşmelerde, koruma statülerinin günlük yaşam üzerindeki etkisinin çeşitli şekillerde hissedildiği görülmüştür. Altyapı yatırımlarının yavaş ilerlemesi, yapılaşma ve mülkiyet süreçlerindeki belirsizlikler ile bazı ekonomik faaliyetlerin (tarım, hayvancılık, turizm vb.) kısıtlanması, halkın koruma süreçlerine yönelik olumsuz algılar geliştirmesine neden olmaktadır. Buna karşın, bazı katılımcılar koruma statülerinin bölgenin doğal ve kültürel değerlerini gelecek nesillere aktarmak adına önemli olduğunu da belirtmiştir. Bu durum, halkın korumaya tamamen karşı olmadığı; ancak sürecin daha şeffaf, katılımcı ve ihtiyaçlarla uyumlu şekilde yürütülmesini talep ettiğini göstermektedir.

Yerel halkın temel mülkiyet hakları, tarımsal faaliyetleri ve küçük ölçekli ticari girişimleri, koruma statülerinin getirdiği sınırlamalar nedeniyle sıklıkla sekteye uğramakta; halk, bu durumu devletin yaşamlarına yönelik bir müdahalesi olarak algılamaktadır. Bununla bağlantılı olarak halkın koruma kararlarına yönelik algısının büyük ölçüde güvensizlik, tepki ve öfke ekseninde şekillendiği; karar alma süreçlerine katılımın ise son derece sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Koruma kurullarının yerel sosyo-ekonomik gerçeklikleri yeterince dikkate almayan kararları, sahada çoğu zaman sosyal kabul görmemekte; hatta yerinden edilmeler ya da ekonomik mağduriyetler gibi ağır sonuçlara yol açabilmektedir. Öte yandan turizmin, koruma alanlarının potansiyelini artırdığı halde yerel halka doğrudan ve adil bir fayda sağlamaktan uzak olduğu; imar ve ruhsat süreçlerinin katı koruma hükümleri nedeniyle tıkanması sonucu turizm yatırımlarının da sınırlı kaldığı görülmektedir. Tüm bu bulgular, koruma politikalarının yerel halk nezdinde meşruiyetinin güçlendirilmesi için katılımcı

mekanizmaların etkinleştirilmesi, kurumlararası eşgüdümün artırılması ve yerel ekonomik beklentilerin dikkate alınarak koruma-turizm dengesi gözetilen bütüncül planlamaların hayata geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Kurumlarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular, Ihlara Vadisi'nde koruma statülerinin çeşitliliğinin, alanda görev yapan kurumlar arasında yetki ve sorumluluk karmaşasına yol açtığını göstermektedir. Doğal sit alanları, arkeolojik sitler ve tescilli taşınmaz kültür varlıklarının aynı mekânsal sınırlar içinde bulunması, kurumlar arasında eşgüdüm gerektirmekte; ancak bu eşgüdüm pratikte çoğu zaman yeterince sağlanamamaktadır. Görüşmelerde yer alan kamu kurumları, kendi görev tanımları doğrultusunda alanla ilgili farklı düzeylerde müdahalelerde bulunmakta; ancak bu müdahaleler bütüncül bir planlama anlayışından yoksun kalmaktadır. Özellikle yapılaşma, altyapı hizmetleri ve ruhsatlandırma süreçlerinde görev alanlarının örtüşmesi, uygulamada yetki belirsizliklerine ve zaman zaman çatışmalara neden olmaktadır. Bu durum, hem koruma ilkelerinin tutarlı bir şekilde uygulanmasını engellemekte hem de yerel halkın sürece olan güvenini zedelemektedir.

Kurumlarla yapılan görüşmeler, Ihlara Vadisi çevresindeki çoklu koruma statülerinin, Türkiye'deki koruma politikalarının sahadaki çok aktörlü yönetim yapısıyla nasıl iç içe geçtiğini ve bunun doğurduğu karmaşıklığı açıkça ortaya koymuştur. Farklı koruma statülerinin aynı alan üzerinde bir arada bulunması, yetki paylaşımı ve kurumlararası koordinasyon eksiklikleri nedeniyle bütüncül bir yönetim modeli geliştirilmesini güçleştirmekte; bu durum hem kamu kurumları arasında hem de kamu ile yerel halk arasında çeşitli gerilimlerin yaşanmasına zemin hazırlamaktadır.

Ihlara Vadisi'nde planlama süreçlerinde karşılaşılan; yerel halkın sürece tam anlamıyla dâhil edilememesi, plan sürecinin uzunluğu, kurumlar arası koordinasyon eksikliği ve koruma-kullanma dengesinin kurulamaması gibi temel sorunlar çerçevesinde, bölgeye özgü çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

- *Koruma Amaçlı İmar Planları (KAİP) süresi Ihlara Vadisi'nde titizlikle uygulanmalı, mevcut gecikmeler giderilmelidir:* Vadide sit statüsü ilanı sonrasında KAİP'in süresinde hazırlanmaması, kaçak yapılaşmaların önünü açmakta ve doğal dokuya zarar vermektedir. Bu nedenle, özellikle Ihlara, Belisırma ve Selime gibi vadideki ana yerleşimler için KAİP çalışmalarının öncelikli ele alınması, hızlıca tamamlanarak yürürlüğe konulması büyük önem taşımaktadır.

- Ihlara Vadisi'nin özgün doğal ve kültürel peyzajına uygun Koruma Stratejileri ve Eylem Planı hazırlanmalıdır: Ihlara Vadisi'nin benzersiz jeomorfolojik yapısı, kaya oyma kiliseleri ve vadinin içinde yaşayan ekosistem, farklı koruma statülerinin getirdiği karmaşık yapıyı daha da hassas hâle getirmektedir. Bu nedenle vadinin doğal ve kültürel değerlerini bir bütün olarak ele alan, benzer nitelikteki yerleşimlerden edinilmiş iyi uygulama örneklerinden yararlanan ve vadi ölçeğinde özgün stratejiler içeren eylem planları hazırlanmalıdır.
- Plan süreçlerinin hızlandırılması için alana özel hızlı değerlendirme ve onay mekanizmaları kurulmalıdır: Vadinin geniş alanı, köylerin dağınık yerleşim düzeni ve turizm baskısı dikkate alınarak plan süreçleri gecikmeye mahal vermeyecek şekilde organize edilmeli; bu kapsamda İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, belediyeler ve koruma kurulları arasında Ihlara Vadisi'ne özgü bir öncelikli işlem protokolü oluşturulmalıdır.
- Planlama bütüncül bir anlayışla yapılmalı; doğal peyzaj, tarihi miras, tarım alanları ve turizm birlikte ele alınmalıdır: Ihlara Vadisi sadece bir doğal sit değil, aynı zamanda yerel halkın tarım ve hayvancılık yaptığı, geçimini sağladığı bir yaşam alanıdır. Bu nedenle planlama; tarımsal faaliyetlerin, agro-turizm ve ekoturizm olanaklarının da korunup geliştirilmesini kapsamalıdır. Böylece hem biyolojik çeşitlilik korunacak hem de yerel halkın geçim kaynakları sürdürülebilir hale gelecektir.
- Kurumlar arası koordinasyon Ihlara Vadisi için oluşturulacak özel bir 'Alan Yönetim Birimi' ile güçlendirilmelidir: Vadinin farklı köy ve belediye sınırlarına yayılmış olması, çok sayıda kurumun yetki sahibi olmasına yol açmaktadır. Özel bir Ihlara Vadisi Alan Yönetim Birimi oluşturularak bu kurumların çalışmaları ortak bir strateji etrafında birleştirilmeli, karar süreçleri netleştirilmelidir.
- Vadide yaşayanların koruma bilinci geliştirilerek, koruma-kullanma dengesinin sağlanması desteklenmelidir: Yerel halkın vadinin korunmasına sahip çıkabilmesi için bilgilendirme toplantıları, uygulamalı eğitimler ve örnek iyi uygulama projeleri düzenlenmelidir. Bu süreçte STK'lar ve üniversiteler etkin rol almalı, özellikle genç nüfus hedeflenerek kültürel miras bilinci yaygınlaştırılmalıdır.
- Vadide yetki karmaşasına yol açan mevzuat sorunları ele alınarak, koruma statüleri arasındaki çakışmalar netleştirilmelidir: Ihlara Vadisi hem doğal sit

hem arkeolojik sit hem de farklı kurumların kontrolünde olan bir tarım ve turizm alanıdır. Bu çakışmalar mevzuat bazında giderilmeli; hangi alanda hangi statünün öncelikli olduğu net biçimde tanımlanmalıdır.

- Denetim mekanizmaları vadi ölçeğinde daha etkin hale getirilmeli; geç kalan plan süreçlerinden sorumlu kişi ve kurumlar için idari yaptırımlar uygulanmalıdır: KAİP gecikmelerinin, kaçak yapılar ve kontrolsüz müdahalelerle vadinin dokusunu bozmasının önüne geçmek için sorumluluğu bulunan idarelerin hesap verebilirliği artırılmalıdır. Bu aynı zamanda diğer örnekler için de caydırıcı olacaktır.
- Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları Ihlara Vadisi için daha sıkı kurallar ve süre sınırı ile uygulanmalıdır: KAİP onaylanıncaya kadar uygulanan geçici yapılaşma hükümleri vadi gibi hassas alanlarda uzun süreli hale gelmekte ve parçacıl kararlarla doğal-kültürel bütünlüğü zedelemektedir. Bu nedenle Ihlara Vadisi'nde geçici izinler süre, büyüklük ve içerik açısından daha sınırlı tutulmalı; kısa vadeli ve sıkı kontrollü olmalıdır.

Ihlara Vadisi örneği, çok statülü koruma alanlarında yalnızca fiziksel çevreyi korumanın yeterli olmadığını, aynı zamanda sosyal yapıyı gözeten, halkın ihtiyaçlarını tanıyan ve kurumsal iş birliğini güçlendiren kapsayıcı bir yönetim modelinin gerekliliğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, yerel halkın katılımını önceleyen, kurumlar arası iletişimi güçlendiren ve her düzeyde planlama süreçlerini entegre eden yeni bir koruma yaklaşımına ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi halde, koruma ile kalkınma arasındaki gerilim daha da artacak ve Ihlara Vadisi gibi eşsiz alanları yalnızca yasal statülerle değil, toplumsal sahiplenme ile korunabilir olmaktan uzaklaşacaktır.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., 1996, Tarihi çevre koruma ve restorasyon, YEM Yayınları. İstanbul.
- Ahunbay, Z., 2010, Arkeolojik alanlarda koruma sorunları kuramsal ve yasal açılardan değerlendirme, *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 8, 103-118.
- Ahunbay, Z., 2012, UNESCO Dünya miras listesi ve miras yönetimine etkisi, Türkiye’de kültürel mirasın anlamı ve yönetimi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 92-124.
- Ahunbay, Z., 2016, Tarihi çevre koruma ve restorasyon, YEM Yayınları, İstanbul.
- Ahunbay, Z., 2019, Kültür mirasını koruma ilke ve teknikleri, YEM Yayınları, İstanbul.
- Akça, D. ve Bozyiğit, R., 2024, İhlara Vadisi ve çevresinin coğrafya kazanımlarıyla ilişkisinin incelenmesi, *International Social Sciences Studies Journal*, 10(1), 18-32.
- Akova, O. 2006, Yerel halkın turizmin etkilerini algılamalarına ve tutumlarına yönelik bir araştırma, *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 77-109.
- Aktena, S. ve Gül, A., 2014, Korunan doğal alanlarda ziyaretçilerin olası etki düzeyleri önlem ve standartların belirlenmesi (Gölcük Tabiat Parkı örneği), *Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*, 15,130-139.
- Akpınar, E., 2007, Türkiye’nin Dünya Mirası Listesi’ndeki yeri ve yeni bir aday önerisi, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 81-106.
- Akşit, S., 2007, Doğal ortam duyarlılığı açısından sürdürülebilir turizm, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23, 441-460.
- Algan, N., 2011, Akdeniz eylem planı: Sürdürülebilir kalkınma ve Türkiye, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 17, 37-54.
- Alkan, H. ve Korkmaz, M., 2009, Korunan alanların yönetiminde yaşanan sosyo-ekonomik odaklı sorunlara ilişkin bir değerlendirme, *II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi*, 19-21 Şubat 2009, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, s.13-22.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E., 2005, Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri, Adapazarı: Sakarya Kitabevi.
- Altuntaş, B., 2020, Türkiye’de kentsel koruma kavramının değişim sürecinin lisansüstü çalışmalar ve yasal düzenlemeler üzerinden değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Trabzon.

- Andereck, K.L., Valentine, K.M., Knopf, R.C. and Vogt, C.A., 2005, Residents' perceptions of community tourism impacts, *Annals of Tourism Research*, 32(4), 1056–1076.
- Anonim, 2019a, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, <http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-22148/unesco.html>.
- Anonim, 2019b, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44423/dunya-miras-listesi.html>.
- Arnstein, S.R., 1969, A ladder of citizen participation, *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- Arda, S.S., 2003, Türkiye’de doğa koruma alanı uygulamaları ve Avrupa Birliği mevzuatıyla karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Arı, Y., 2003, Kuş Cenneti Milli Parkı’nda park yönetimi-yöre halkı ilişkisi, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8(9), 7-37.
- Arı, Y., 2011, Ramsar Sözleşmesi’nin doğa koruma yaklaşımına eleştirel bir bakış, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 11(15), 275-302.
- Arnberger, A., Eder, R., Alex, B., Sterl, P. and Burns, R.C., 2012, Relationships between national-park affinity and attitudes towards protected area management of visitors to the Gesaeuse National Park, Austria, *Forest Policy and Economics*, 19, 48-55.
- Arslan Özkan, A., Yıldız, E. ve Esen, O., 2023, Yerel halkın sürdürülebilir turizm tutumlarının incelenmesi: Kuşadası örneği, *Journal of Yasar University*, 18(72), 425-448.
- Asatekin, N.G., 2004, Kültür ve doğa varlıklarımız: Neyi, niçin, nasıl korumalıyız? T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, DÖSİMM Basımevi, Ankara.
- Atalay, P., 2010, Kentsel dokunun korunmasında yasal ve yönetsel çerçeve: Ankara yenileme alanı, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Atik, M., Işıklı, R.C., Ortaçşme, V. ve Yıldırım, E., 2015, Definition of landscape character areas and types in Side region, Antalya-Turkey with regard to land use planning, *Land Use Policy*, 44, 90–100.
- Atik, M., ve Yüceer, H., 2019, Türkiye’de korunan alanlar ve planlama sürecinde karşılaşılan sorunlar. *International Journal of Geography and Geography Education*, 40, 45-63.

- Atmış, E., 2018, A critical review of the (potentially) negative impacts of current protected area policies on the nature conservation of forest in Turkey, *Land Use Policy*, 70, 675-684.
- Atmış, E., Günşen, H.B. ve Yıldız, D., 2020, Tabiat parklarının korunan alan statülerinin değerlendirilmesi: Batı Karadeniz örneği, *Turkish Journal of Forestry*, 21(2), 148158.
- Avcıkurt, C., 2003, Turizm sosyolojisi: Turist yerel halk etkileşimi, Detay Yayınları, Ankara.
- Avcıoğlu Çalışkan, B., 2016, Korunan alan planlamasında ekosistem hizmetleri, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aybay, A., 1992, Çevre ve hukuk: İnsan çevre toplum, Yay. Haz. Rulen Keleş, İmge Kitabevi, Ankara.
- Aydemir, S., Aydemir, S.E., Ökten, N., Öksüz, A.M., Sancar, C. ve Özyaba, M., 1999, Kentsel alanların planlanması ve tasarımı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Ders Notları, No:54, 477 s. Trabzon.
- Aydın, F. ve Özkan, B., 2020, Katılımcı planlama ve sürdürülebilir turizm: İhlara Vadisi Örneği, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Badur Özden, G., 2005, Türkiye’de koruma alanı statüleri, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu*, 8-10 Eylül 2005, SDÜ, Isparta.
- Banerjee, S., 2007, Strategic brand-culture fit: A conceptual framework for brand management. *Journal of Brand Management*, 15(5), 312-21.
- Başkaya, Z., 2017, Küçükelmali Tabiat Parkı’nın (Pazaryeri-Bilecik) eko-turizm ve rekreasyonel potansiyeli açısından değerlendirilmesi, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(60), 164-188.
- Berbés-Blázquez, M., Mitchell, C.L. and Burch, S.L., 2016, Understanding climate change and resilience: Assessing the adaptive capacity of local communities, *Environmental Science & Policy*, 66, 1–10.
- Beierle, T.C. and Cayford, J., 2002, *Democracy in practice: Public participation in environmental decisions*, RFF Press.
- Binan, C., 1999, Mimari koruma alanında Venedik Tüzüğü’nden günümüze düşünsel gelişmenin uluslararası evrim süreci, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, Yayın No:489, 6-108, İstanbul.

- Binboğa, G. ve Daşdemir, İ., 2023, Korunan alanlarda sürdürülebilir yönetim etkinlik düzeyinin belirlenmesi: Milli parklar örneği, *Turkish Journal of Forestry*, 24(4), 390-398.
- Birinci, S., Zaman, M ve Bulut, İ., 2016, Limni Gölü Tabiat Parkının (Gümüşhane) rekreasyon potansiyeli, *Journal of International Social Research*, 9(46), 285-285.
- Borrini-Feyerabend, G., Dudley, N., Jaeger, T., Lassen, B., Pathak Broome, N., Phillips, A. and Sandwith, T., 2013, Governance of protected areas: From understanding to action (Best Practice Protected Area Guidelines Series No. 20). IUCN.
- Butler, R., 1999, Sustainable Tourism: A State of the Art Review, *Tourism Geographies*, 1, 725.
- Büyükköksal, T., 2012, Kentsel korumanın sürdürülebilirliğinin olabilirliği üzerine bir yaklaşım önerisi Eskişehir Odunpazarı örneği, Uzmanlık Tezi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Cilek, A., Berberoğlu, S., Sahingoz, M., Yüksel, N. ve Akın, T., 2022, Korunan alanlarda ekosistem servislerinin cbs ve uzaktan algılama ile modellenmesi: Tek Tek Dağları Milli Parkı Örneği, *VIII. UZAL-CBS 2022 Sempozyumu*.
- Coşkun, B., Ak, D. ve Pank Yıldırım, Ç., 2018, Mevzuatta son dönemlerde meydana gelen gelişmeler bağlamında çevresel açıdan korunan alan yönetiminin değerlendirilmesi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10 (4), 29-44.
- Coşkun, B. ve Pank Yıldırım, Ç., 2020, The legal ground of special environmental protection areas and the latest developments on this issue, *Eurasian Academy of Sciences Eurasian Education & Literature Journal*, 12, 53-67.
- Cowardin, L. M., Carter, V., Golet, F.C. and LaRoe, E.T., 1979, Classification of wetlands and deepwater habitats of the United States, *US Department of the Interior Fish and Wildlife Service FWS/OBS*, 79(31),103.
- Çalık, İ., ve Pir, B., 2019, Korunan alanların sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi: Gümüşhane Limni Gölü Tabiat Parkı Örneği, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 159-169.
- Çay, T., ve Kandemir, E.S., 2022, Türkiye’de imar uygulama mevzuatındaki gelişim süreci, *Geomatik Dergisi*, 7(1), 26-40.
- Çevikçelik, M., 2021, Türk İdare Hukukunda Arkeolojik Sit Alanı Kararı, *İstanbul Hukuk Mecmuası*, 79 (4), 1357-1390.

- ÇOB, 2010, Ihlara Özel Çevre Koruma Bölgesi sosyo-ekonomik, tarihi ve kültürel değerler araştırması raporu, Özel Çevre Koruma Başkanlığı, 180s.
- ÇŞB, 1995, Çevre Bakanlığı, Türkiye'nin kuş cennetleri, Ankara: Çevre Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- ÇŞİDB, 2022, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Erişim Linki: <https://aksaray.csb.gov.tr/ihlara-vadisi-dogal-sit-alani-i-104630>.
- ÇŞİDB, 2024, Aksaray Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü.
- Damla Yıldız, D. ve Atmış, E., 2019, Türkiye'nin korunan alanlarında çatışma analizi, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 21(1), 227-242.
- Darke, D., 1999, Turkey (Travel Guide), Lonely Planet Publications, 55-56.
- Davidson, N.C. and Finlayson, C.M., 2007, Earth observation for wetland inventory, assessment and monitoring. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 17, 219-228.
- Day, J., (2008). The need and practice of monitoring, evaluating and adapting marine planning and management—lessons from the Great Barrier Reef, *Marine Policy*, 32(5), 823–831. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2008.03.023>.
- Demir, A., 2021, Yerel yönetimler ile merkezi idare arasındaki yetki çatışmaları ve katılım sorunları, *Yerel Yönetimler Dergisi*, 12(3), 78-92.
- Demirel, Ö., 2005, Doğa Koruma ve Milli Parklar, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Genel Yayın No. 219, Fakülte Yayın No. 37, KTÜ Matbaası, Trabzon.
- Demirtaş, M. ve Şahin, S., 2019, Türkiye'de Milli Parklar sisteminin mevcut durumu ve yönetim yaklaşımlarının değerlendirilmesi, *Orman Fakültesi Dergisi*, 69(2), 145–160.
- Dinç, A. ve Öztürk, R., 2013, Beyşehir Gölü Milli Parkı'nın ekoloji ve turizm bakımından araştırılması, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), 118-123.
- Dinçer, İ. ve Akın, O., 1994, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı, 2. *Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu*, İstanbul, MSÜ Yayını, 117–137.
- DKMP, 2023, Milli Parklar Yönetimi ve Koruma İlkeleri. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, <https://www.milliparklar.gov.tr>.
- Doğan, A. ve Özgür, H., 2017, Çevre eğitiminin etkinliği: Yerel katılım ve farkındalık üzerine bir inceleme, *Çevre Bilimleri Dergisi*, 32(1), 45-61.

- Doğanay, E.P., 2006, Avrupa Birliği'nde Doğa Koruma ve Türkiye, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı, Ankara.
- Dönertaş, P. ve Şener, Y.S., 2023, Kentsel arkeolojik sitlerin tanımlanması ve kavramsal olarak irdelenmesi, *Akademik Sanat*, 20, 62-75.
- Dudley, N. and Stolton, S., 2016, Protected area diversity and potential for improvement. *Protected Areas: Are They Safeguarding Biodiversity?*, 34-48.
- Duran, E. 2009, Sürdürülebilir turizm kapsamında toplumsal ve kültürel kimliğin korunması: Gökçeada Örneği, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir.
- Dünya Bankası, 2010, Rahatsız edici bir gerçeğe uygun çözümler: İklim değişikliğine ekosistem tabanlı yaklaşımlar, Dünya Bankası, Washington, DC.4
- Dünya, N., 2012, Doğa koruma alanlarından milli parklarda baraj ve hidroelektrik santrali uygulamalarının incelenmesi: Munzur Vadisi Milli Parkı Örneği, Yüksek Lisans, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Eagles, P.F.J., McCool, S.F. and Haynes, C.D., 2002, Sustainable tourism in protected areas: Guidelines for planning and management, Gland, Switzerland: IUCN.
- Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, D, T. ve Lise, Y., 2006, Türkiye'nin önemli doğa alanları, *Doğa Derneği*, 2, 240-241.
- Ekşi, Z., 2012, Türkiye'deki koruma planlaması sisteminin ve ilgili mevzuatın İngiltere örneği ile karşılaştırmalı olarak irdelenmesi, Uzmanlık Tezi, Kültür Bakanlığı, Kocaeli Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü, Kocaeli.
- Emerton, L., Bishop, J. and Thomas, L., 2006, Korunan alanların sürdürülebilir finansmanı: Güçlükler ve seçenekler üzerine kapsamlı bir değerlendirme, IUCN, Gland, İsviçre ve Cambridge, UK. 97 pp.
- Erbey, D., 2016, Katılım bağlamında yönetim planlarının uygulanabilirliği üzerine bir değerlendirme, *Kent Araştırmaları Dergisi*, 7(19), 428-442.
- Erdem, R., 2014, Ülkemizde şehirlerin yaşadığı sorunlara ilişkin genel çerçeve. *Kamu'da Sosyal Politika*, 28-34.
- Erdem Yazıcıoğlu, M., 2018, Kültürel miras ve insan hakları bağlamında Türkiye'de koruma sisteminin incelenmesi: İstanbul Tarihi Yarımada Örneği, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Erdoğan, E., 2006, Perge arkeolojik sit alanı, peyzaj özellikleri ve koruma sorunları, *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*. 8, 10.

- Erdoğan, T., 2020, Doğa turizmi ve ekolojik denge: Türkiye’den Örnekler, Ekodenge Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, E., 2012, Tarihi çevrelerin korunmasında planlama süreci: Safranbolu Örneği, *Planlama Dergisi*, 1(1), 35–50.
- Eren, H. ve Bayrak, M., 2021, Türkiye’de koruma alanlarında kurumlararası iş birliği: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Protokolü, *Koruma ve Uygulama Dergisi*, 17(2), 45-60.
- Ersoy, N., 2022, Türkiye’de tabiat varlıklarının korunmasında, yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 4(1), 78-88.
- Eyüboğlu Erşen, A., 2009, Tarihi kentlerin korunmasında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu kararlarının Edirne kenti örneğinde değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Feilden, B.M. and Jokilehto, J., 1998, Management guidelines for world cultural heritage sites, Rome: ICC,156.
- Frey, B.S. ve Pamir, H., 2015, UNESCO Dünya Miras Alanlarının ekonomik ve kültürel etkileri, *Sanat Tarihi Dergisi*, 24(2), 233–249.
- Finlayson, C.M., Davidson, N.C., Spiers A.G. and Stevenson, N.J., 1999, Global wetland inventory, current status and future priorities, *Marine and Freshwater Research*. 50(8), 717 – 727.
- Gök, H., 2017, Koruma alanlarındaki imar uygulamaları, 1. Baskı, On iki levha Kitapevi. ISBN: 9786257773737.
- Göktuğ, H. ve Arpa, N., 2016, Tekne turları kapsamında rekreasyonel taşıma kapasitesinin belirlenmesine yönelik bir yöntem yaklaşımı: Beyşehir Gölü Milli Parkı örneği, *KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi*, 19(1), 15-27, 2016.
- Görmez, K., 2001, Büyük kentlerde kent planlaması ve bazı sorunlar, *Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, 2,133-140.
- Gülkal, Ö., 1999, Ihlara (Kapadokya) Özel Çevre Koruma Bölgesi ve yakın çevresi örneğinde koruma-kullanma dengeli planlamaların oluşturulmasında kriterlerin saptanması, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Gül, A. ve Özgüner, H., 2005, Ülkemizdeki korunan doğal alanlarda yönetim zonlarının oluşturulması, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Isparta, Poster Bildiri Kitabı, 151-154.

- Gülersoy, N.Z. ve Ayrancı, F., 2011, Management plan effectiveness in heritage conservation, *International Journal of Heritage Studies*, 17(1), 2–19.
- Gülüm, E., 2022, Yaşayan kültürel miras: Sermayelendirme ve değerlendirme, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bilecik, 83, 91-110.
- Gülyüz, A., 2018, Kapadokya Bölgesi'ndeki kaya oyma kiliselerin sanatsal ve ikonografik özellikleri, *Sanat Tarihi Dergisi*, 27(2), 145–162.
- Gül, M., 2018, Kültürel miras ve koruma politikaları: Kapadokya Örneği, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Günay, B., 2020, Koruma politikaları ve uygulamaları, Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
- Güneş, G., 2011, Korunan alanların yönetiminde yeni bir yaklaşım: Katılımcı yönetim planları, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(1), 47-57.
- Gürlük, S., 2006, Manyas Gölü ve Kuş Cenneti'nin çevresel değerlemesi üzerine bir araştırma, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Gürpınar, E., 2001, Kültür ve Tabiat Varlıklarını koruma üzerine, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23, 185-193
- Hakala, U., Lätti, S. and Sandberg, B., 2011, Operationalising brand heritage and cultural heritage, *Journal of Product & Brand Management*, 20, 447-456.
- Hatami, M., 2013, Tarihi Kent Merkezlerinin koruma sorunları: Urmiye Tarihi Kent Merkezi üzerine bir araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Healey, P., 2006, *Collaborative Planning: Shaping Places in Fragmented Societies*, Palgrave Macmillan.
- Herbert, T., 1989, Leisure trends and the heritage market, In *Heritage Sites: Strategies for Marketing and Development*, D. T. Herbert, R. C. Prentice and C. J. Thomas, eds. 1-15.
- İlhan, O., 2018, Kaçkar dağları Milli Parkı'nda planlama ve yerel halk katılımı üzerine bir inceleme, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- ICOMOS, 2013, Türkiye mimari mirası koruma bildirgesi, (https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf)
- IUCN, 1978, Categories, objectives and criteria for protected areas: A final report prepared by Committee on Criteria and Nomenclature Commission on National Parks and Protected Areas.

- IUCN, 2011, Red List of threatened species, Version 2, <http://www.redlist.org>.
- IUCN, 2020, Guidelines for applying protected area management categories, IUCN Publications. <https://www.iucn.org>.
- IUCN, 2021, Nature 2030: A Programme for the Union 20212024, International Union for Conservation of Nature, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/WCC-7th-001-En.pdf>
- Janzen, D., 1999, Tropikal korunan yabani alanların bahçeciliği. Çoklu görev, çoklu ürün yetiştirme ve çoklu kullanıcılar, *Ulusal Bilimler Akademisi Bildirileri*, 96 (11), 5987-94.
- Kadıoğlu, M., 2008, Doğa koruma ve milli parklar, Ankara: T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Yayınları.
- Karadeniz, N., 2015, Sultan Sazlığı Milli Parkı'nda katılımcı planlama yaklaşımları, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Karakayacı, Ö. ve Keser, F., 2021, Yeni bölgesel gelişme paradigmalarında dirençli mekânlar olarak kırsal alanlar: Beyşehir (Konya) kırsalı örneği, *Journal of Geography* (43), 217-233.
- Karakan, B., 2006, Koruma amaçlı imar planlarına eleştirel bir yaklaşım: Afyon Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karadaş, G. ve Yalçinkaya, N.M., 2023, Türkiye'de tabiat parklarının ilan edilmesine yönelik karar verme süreçlerinde etkin bir analitik araç önerisi: WASPAS Tekniği, *Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(2), 317–347.
- Kardaş, S. ve Cebe, A., 2021, Sulak alanların ekosistem hizmetleri ve sürdürülebilir kalkınmadaki önemi, *Çevre Bilimleri Dergisi*, 16(2), 85-98
- Kartal, M., 2020, Korunan alanların planlamasında karşılaşılan yetki karmaşaları: Kubad-Abad Sarayı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Konya.
- Kaya, L.G., Aslan, F. ve Yılmaz, B., 2011, Muğla-Dalyan turizminin özel çevre koruma bölgesi üzerine etkileri, *Inonu University Journal of Art and Design*, 1(3), 255-266.
- Kaya, A., 2018, Katılımcı yönetim ve kırsal planlama, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73(3), 651–678.
- Kaya, S., 2019, Turizm baskısının doğal ve kültürel miras üzerindeki etkileri, Ege Üniversitesi Basım Evi.

- Kaya, L.G., 2020, Sulak alan yönetim planlaması, ders notları, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Kayın, E., 2015, Kentsel mekândaki koruma eylemine ilişkin güncel sorunlar, *EgeMimarlık*, 49, 8-1.
- Kaypak, Ş., 2012, Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 1-29.
- Kejanlı, D.T., Yılmaz, M. ve Dinçer, İ., 2017, Koruma alanlarında yönetim sorunları, *Planlama Dergisi*, 27(1), 15-30.
- Keleş, R. ve Hamamcı, C., 1998, Çevrebilim, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara.
- Keleş, R., 2012, Kentleşmenin Malî Sorunları, *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 25.
- Keleş, R., 2020, Çevre Politikası, İmge Kitabevi.
- Kepe, T., 2009, Shaped by race: Why “race” still matters in the challenges facing biodiversity conservation in Africa, *Local Environment*, 14(9), 871–878.
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz, A.G., 2015, Milli Parkların sürdürülebilir kullanımı ve yönetim planı önerisi: Isparta ili örneği, *SDU Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences*, 34, 173-190.
- Kılıç, M. ve Kervankıran, İ., 2019, Türkiye’de Milli Parkçı’lığın kısa bir hikayesi: Yozgat Çamlığı Milli Parkı örneği, *Türk Coğrafya Dergisi*, (72), 21-34.
- Koçan, N., 2010, Mudurnu (Bolu) Kentsel sit alanı üzerine bir araştırma, *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 44-51.
- Koca, R., Güney, İ., Öncü, M. ve Altundal, S.M., 2016, Korunan alanlarda etkili planlama ve sürdürülebilir alan yönetimi üzerine Kaçkar Dağları Milli Parkı’nın incelenmesi, *TÜCAUM International Geography Symposium*, 13-14 Ekim, Ankara.
- Kocalar, A.O., 2016, Ekolojik farkındalığın artırılmasında millî parkların rolüne ilişkin öğrenci görüşleri, *European Journal of Science and Technology*, 5, 55–61
- Kolçak Kavasogulları, A. ve Saka Akın, E., 2023, Milli Parkların korunması ve kullanılması üzerine bir değerlendirme: Yozgat Çamlığı Milli Parkı Örneği, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 24(1), 1-17.
- Körbalta, H., 2022, Türkiye’de Milli Parklar ve uzun devreli gelişme planlarının arazi kullanımı ve yapılaşmaya yönelik mevzuat kapsamında incelemesi, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 703-715.

- Kurdoğlu, O., 2007, Dünyada doğayı koruma hareketinin tarihsel gelişimi ve güncel boyutu, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 59-76.
- Kuvan, Y., 2000, Doğal kaynak yönetiminde ve ormancılıkta ekosistem yönetimi yaklaşımı, *Orman ve Av, Türkiye Ormancılar Derneği*, 5 (77), 4-14.
- Kuvan, Y., 2005, Korunan alan yönetiminde etkinliğin önemi ve değerlendirilmesi, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu*, SDÜ, Isparta.
- Kuvetli, E. ve Kadioğlu, Y., 2022, Yerel halkın korunan alanlara yönelik algısı üzerine bir değerlendirme: Samsun Örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(2), 352-364.
- Labadi, S., 2013, UNESCO, Cultural heritage, and outstanding universal value: Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage conventions, AltaMira Press, USA, 204 pp.
- Lopoukhine, N., Crawhall, N., Dudley, N., Figgis, P., Karibuhoye, C., Laffoley, D., Miranda Londoño, J., MacKinnon K. and Sandwith, T., 2012, Protected areas: providing natural solutions to 21st Century challenges, *Sapiens*, 5(2), 117-131.
- Lepp, A., 2007, Residents' attitudes towards tourism in Bigodi village, Uganda, *Tourism Management*, 28 (3), 876-885.
- Lockwood, M., Worboys, G.L. and Kothari, A., (Eds.) 2010, Managing Protected Areas: A Global Guide, Routledge.
- Lowry, J.B.C., 2006, The Application of Low-cost GIS Software and Data for Wetland Inventory, Assessment and Monitoring. Ramsar Convention Secretariat, Gland, Switzerland. Ramsar Technical Report No. 2, http://www.ramsar.org/lib/lib_rtr_index.htm.
- Miles, L. ve Kapos, V., 2008, Ormanların yok edilmesi ve orman bozulmasından kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltılması: Küresel arazi kullanımı etkileri, *Bilim*, 320, 1454-55.
- Mumcu, A., 1969, Eski eserler hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26, 3.
- Mumcu, B., 2023, Türkiye’de Kültürel mirası korumaya yönelik politikaların kamu yönetimine yansması “Alan Başkanlığı uygulaması”, Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Ankara.

- Mutluay Gerek, Ü., 2015, Sürdürülebilir kentsel gelişme ve doğa koruma çerçevesinde İstanbul Beykoz örnek alanının incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Nesli, A., 2018, Eski eserlerin korunmasının hukuk tarihi yönüyle incelenmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 431-78.
- Oğuz, M.Ö., 2013, Terim olarak somut olmayan kültürel miras, *Milli Folklor Dergisi*, 25(100), 5-13.
- Orman Genel Müdürlüğü, 2021a, Köprülü Kanyon Milli Parkı Yönetim Planı, Ankara.
- Ö.Ç.K.K.B., 1993, Türkiye’de Özel Çevre Koruma, Ö.Ç.K.K.B. Yayınları, 5-6, Ankara.
- Öktem, M.K. ve Kalyoncu, G., 2020, Kültürel miras ve yerel kalkınma, *Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23, 213-222.
- Önez, Z., 2008, Özel Çevre Koruma Bölgeleri yönetim sorunları kapsamında: Pamukkale Özel Çevre Koruma Bölgesi, *Akademik İncelemeler*, 3(1), 55-73.
- Örücü, Ö.K. ve Arslan, E.S., 2020, Beyşehir Gölü ve Kızıldağ Milli Parkı sınır değişikliğinin arazi örtüsü ve arazi kullanımı açısından analizi, *International Journal of Geography and Geography Education*, 41, 292–318.
- Özyavuz, M., 2012, Landscape planning. BoD–Books on Demand.
- Öz, S., 2012, Fen Bilgisi öğretmen adaylarının Milli Parklara yönelik görüşlerinin incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Öztürk, D., 2021, Türkiye’de korunan alanlarda çok aktörlü yönetim sorunları, *Kamu Yönetimi Dergisi*, 54(2), 155–180.
- Özaslan, Ü. ve Yüksel E.E., 2024, Alansal değişimin Susurluk Havzası Kocaçay Deltası Sulak Alanı’nda Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri ile belirlenmesi, *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 26(3), 255 – 270.
- Özdemir, M., 2004, Anatolia Dergisi 15 Yaşında, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 6-8.
- Özlüer, I.Ö., 2018, Soru ve yanıtlarla Sit Alanlarında Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunması rehberi, Ekoloji Kolektifi Derneği, 24s.
- Özüer, Z., 2017, Türkiye’de Doğal Sit Alanlarının korunması ve kullanımı: Mevzuat ve uygulama sorunları, *Çevre ve Şehircilik Dergisi*, 29 (1), 47–61.
- Özbek, H., Beklioğlu, M., Ceran, Y., Erdem, O., Erdoğan, S., Hemmami, M., Koopmanschap, E., Meriç, T., Özen, A. ve Sarısoy, H.D., 2007, Sulak Alan Yönetim Planlaması Rehberi, Kuş Araştırma Derneği, Ankara

- Özden, M., 2020, Tuzla Gölü ÖÇKB’de katılımcı ekosistem planlaması, *Çevre ve Ekoloji Dergisi*, 29(2), 112-126.
- Özden Badur, G., 2005, Türkiye’de Koruma Alanı Statüleri, *Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu*, SDÜ, Isparta.
- Özden, P.P., Atik, M. ve Ortaçşme, V., 2018, Doğal ve kültürel mirasın birlikte yönetimi, *Megarona*, 13(2), 201-215.
- Özkır, D. ve Demirel, Ö., 2024, Türkiye’de Doğal Sit Alanları Koruma Amaçlı İmar Planlama Süreci: Güvenpark Koruma Amaçlı İmar Planı, *Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 246-268.
- Öztura, E., 2010, Truva Tarihi Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı ve Spil Dağı Milli Parkı Ziyaretçilerinin Türkiye’de “Milli Park” Kavramı ve Eğitimi Üzerine Görüşleri, (Yayımlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Öztürk, B.Ö., ve Gül, A., 2020, Başpınar Tabiat Parkı’nın rekreasyonel planlama açısından irdelenmesi, *Mimarlık Bilimleri Dergisi*, 5 (1), 11-34.
- Öztürk, D. ve Demirtaş, S., 2021, Koruma statüleri ve yerel halk ilişkisi: Kapadokya örneği. *Planlama*, 31(2), 89-102.
- Özüdoğru, E., 2016, Korunan alanlarda yönetim modeline yönelik değerlendirmeler, *Memleket Siyaset Yönetim*, 10(23), 119-147.
- Özyaba, M., 1999, Kentsel alanların planlanması ve tasarımı, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mühendislik- Mimarlık Fakültesi, Ders Notları, 54, 424-467.
- Peskett, L., Huberman, D., Bowen-Jones, E., Edwards, G. and Brown, J., 2008, ‘Making REDD Work for the Poor’, Draft final report prepared for the Poverty Environment Partnership, [PEP - Making REDD work for the poor.pdf](#).
- Phillips, A., 2003, Turning ideas on their head: The new paradigm for protected areas, *The George Wright Forum*, 20 (2), 8-32.
- Polat, S., ve Aktaş Polat, S., 2016, Rekreasyonel tabiat parklarının korunan alanlar kapsamında incelenmesi: Mersin İli Örneği, *Social Sciences*, 11(2), 85-115.
- Pretty, J., 2003, Social capital and the collective management of resources, *Science*, 302(5652), 1912–1914.
- Pretty, J. and Smith, D., 2004, Social capital in biodiversity conservation and management, *Conservation Biology*, 18(3), 631–638.

- Ramsar, 1994, Convention on wetlands of international importance especially as waterfowl, *Habitat*, https://www.ramsar.org/sites/default/files/documents/library/current-convention_text_.pdf.
- Ramsar, 2023, The list of wetlands of international importance, <https://www.ramsar.org/sites/default/files/2023-08/sitelist.pdf>.
- Reed, M.S., 2008, Stakeholder participation for environmental management: A literature review, *Biological Conservation*, 141(10), 2417–2431.
- Resuloğlu, S., 2005, Koruma olgusu ve Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurullarının yaklaşımları, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ridd, M. K., and Liu, J., 1998, A comparison of four algorithms for change detection in an urban environment, *Remote Sensing of Environment*, 63(2), 95-100.
- Rosenqvist, A., Finlayson, C.M., Lowry, J. and Taylor, D., 2007, The potential of long-wavelength satellite-borne radar to support implementation of the Ramsar Wetlands Convention, *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 17, 229-244.
- Salman, Y., ve Kuban, D., 2006, Boğaziçi tarihi sit alanının yok oluş süreci, *İTÜ Dergisi*, 5(1), 104-114.
- Sancar, Ü., 2019, Toplumsal cinsiyet perspektifinden çevresel katılım, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, 22(1), 33-55.
- Sarhan, M., Pernecky, T. and Lück, M., 2024, Tourism governance and multi-stakeholder partnerships in protected areas: A scoping review, *Journal of Park and Recreation Administration*, 42(1).
- Satılmış, E., 2015, Korunan Alanlarda Yönetim Planının Gelişimi: Patara Özel Çevre Koruma Bölgesi Yönetim Planı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Şahin Güçhan, N. ve Kurul, E., 2009, Koruma planlarında halk katılımı: Türkiye perspektifi, *METU Journal of Architecture*, 26(2), 19–44.
- Şahin, S. ve Doğan, H., 2019, Korunan alanlarda yönetim eksikliği ve çözüm yolları, *Orman ve Av Dergisi*, 55(3), 76-91.
- Şakacı, B.K., 2015, Doğal ve Kültürel Mirasın Hayati Sorunu: İstisnai Evrensel Değer (UNESCO Dünya Mirası Listesi), *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 455-472.

- Serter, G., 2020, 2002 Sonrası Milli Parklar Kanunu kapsamında ilan edilen doğa koruma alanlarına eleştirel bir bakış, *Planlama*, 30(2), 242–256.
- Sezen, J., 2017, Türkiye ve dünyada korunan alanlara yönelik çevre bilincinin önemi, *Journal of International Scientific Researches*, 2,165-177.
- Smith, L., 2006, *Uses of Heritage*, Routledge, New York, 2006.
- Solmaz Şakar, F., 2020, Kapadokya Kültürel Miras Alanlarının Değişimi ve Yorumlanması 1960-2020, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı Restorasyon Programı, İstanbul.
- Stenseke, M., 2009, Local participation in cultural landscape maintenance: Lessons from Sweden, *Land Use Policy*, 26(2), 214–223.
- Tan, T., 2015, Kapadokya'nın tarihi ve doğal mirası, Kültür Sanat Yayınları, Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2020a, Patara Antik Kenti Koruma Çalışmaları, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2020b, Ihlara Vadisi ve Çevresi Koruma ve Kullanma Raporu, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Taşkın, E. ve Özden, F., 2023, Kızılırmak Deltası'nda yaşayanların koruma yaklaşımlarına yönelik değerlendirme, *Mana Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 98-115.
- Tatlıcan, G., 2006, Kentsel koruma alanlarının yaşatılmasında kültürel yatırımların önemi, İstanbul Fener ve Balat Semtleri örneği, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Tekin, H., Erdönmez, C., Özgüç Erdönmez, İ. M., Kart Aktaş, N., Bekdemir, A. P., Öztoprak, Ö. ve Tekşen, S., 2014, Tabiat Parkı-Mesire Yeri (Orman İçi Dinlenme Yeri) Kavramları ve Tabiat Parkı Belirleme Kriterleri Üzerine Yeniden Yapılandırma Önerisi: Belgrat Ormanı Örneği, Orman Genel Müdürlüğü Marmara Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Projesi, 135s. İstanbul.
- Tezel, D. ve İnam, Ş., 2017, Korunan alanlarda mülkiyet hakkı ve yaşanan sorunlar, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 16. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Ankara.
- Thapa, B., 2012, Why did they not visit? Examining structural constraints to visit Kafue National Park, Zambia, *Journal of Ecotourism*, 11(1), 74-83.
- Timothy, D.J., Erdoğan, H.A. and Samuels, J., 2024, Archaeological heritage and tourism: The archaeotourism intersection, *Conservation and Management of Archaeological Sites*. 26 (2-3),103-112.

- Timothy, D.J. and Boyd, S.W., 2006, Heritage tourism in the 21st century: Valued traditions and new perspectives, *Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1–16.
- Tuna, A., 2018, Doğal Sitlerde Derecelendirme Sorunu: Elâzığ-Hazar Gölü Örneği, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 8(7), 1-14.
- Turgut, H., 2011, Kentsel Koruma Planlamasında Çok Katmanlı Statüler, *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 36(1), 45-67.
- Turgut, E., 2019, Yerin anlamının Planlama Kentsel Tasarım ilişkisi içerisinde incelenmesi ve yeni bakış açısı üzerinden Burgazada deneyimi, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Türk, A., 1995, Kentsel Koruma Yaklaşımlarında Kentsel Kimliğin Korunması, Isparta Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- TÜRKMAB, 2020, UNESCO Doğal ve Kültürel Miras Alanlarının Yönetimi Raporu, Türkiye Milli Komisyonu, Ankara.
- Uğur, İ. ve Dönmez, Y., 2021, Somut kültürel miras alanlarının turistik çekicilik açısından değerlendirilmesi: Birgi örneği, *Journal of Academic Tourism Studies*, 2 (2), 54-67.
- Ulaş, D., 2019, Korunan alanların yönetiminde yaşanan problemler ve sürdürülebilir turizm çerçevesinde çözüm önerileri: Kızılcahamam-Çamlıdere Jeoparkı Projesi, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 67-149.
- Ulubaş, A. ve Kocabaş, A., 2016, Sürdürülebilir Kentsel Koruma Yaklaşımı Bağlamında Eyüp Tarihi Dokusunun İrdelenmesi, *Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, IV. Çevre-Tasarım Kongresi*, 73-84.
- UNESCO 1972, Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>
- UNESCO 2012 Petra Management Plan-Jordan. <https://whc.unesco.org/en/list/326/documents/>
- UNESCO 2015, State of Conservation Report: Doñana National Park (Spain).
- UNESCO 2019, World Heritage and Sustainable Development: Chartres Case Study. <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/>
- UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 2021, *UNESCO Dünya Mirası Listesi* [Çevrimiçi bilgi sayfası]. <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi>
- UNESCO 2023, World Heritage Convention – What is World Heritage? United Nations

- Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://whc.unesco.org/en/about>.
- Uslu, A., 2021, Sosyal medya verileri ile Ihlara Vadisi'ne yapılan ziyaretlerin zamansal ve mekânsal değişimlerinin belirlenmesi, *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 22 (4), 395-407.
- Uzun, O. ve Demirel, Ö., 2014, Türkiye'de korunan alan yönetimindeki kurumsal ve hukuksal yapının değerlendirilmesi, *Türk Coğrafya Dergisi*, 63, 17-28.
- Ünal, B., 2021, Çevresel Farkındalık ve Yaşam Deneyimi Arasındaki İlişki, *Ege Coğrafya Dergisi*, 30(1), 121-138.
- Üzümcü, T., Çelik, A. ve Karataş, M., 2017, Koruma-kullanma ikileminde sürdürülebilirlik ve kırsal turizm: Konya-Sille örneği, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 10 (1), 53-64.
- Weihong, L. and Jinpeng, Du, 2024, Archaeological sites and archaeological site parks in China, *Encyclopedia of Archaeology*, 1, 606-616.
- WWF, 2017, Kaş-Kekova Özel Çevre Koruma Bölgesi İçin Olası Sürdürülebilir Finansman Mekanizmaları Fizibilite Raporu, Sea-Med Projesi Teknik Serisi, 49s.
- Varnacı Uzun, F., 2012, Ihlara Vadisi Kültürel Peyzaj Alanında Sürdürülebilir Turizm, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı Beşerî ve İktisadi Coğrafya Bilim Dalı, Ankara.
- Varnacı Uzun, F. ve Somuncu, M., 2011, Kültürel peyzajın korunması ve turizm ilişkisi bağlamında yerel halkın görüşleri: Ihlara Vadisi örneği, *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 3(2), 21-36.
- Varnacı Uzun, F. ve Somuncu, M., 2014, Ihlara Vadisi'ndeki turizm faaliyetlerine ve alanın korunmasına ilişkin turist görüşlerinin analizi, *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 517-542.
- Verhoeven, J.T., Beltman, B., Bobbink, R. and Whigham, D.F., 2006, Wetland Functioning in a Changing World: Implications for Natural Resources Management, Wetlands and Natural Resource Management, Springer Science & Business Media. 1-12.
- Vuruşkan, A. ve Ortaçşme, V., 2009, Antalya kentindeki doğal sit alanlarına ilişkin sorunların irdelenmesi, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(2), 179-190.
- Yavuz Özdemir, F., 2004, Beyşehir Gölü sulak alanlarının ekolojik yerleşim planlaması açısından incelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Konya.

- Yazgan, M.E. ve Erdoğan, E., 1992, Tarihi Çevrelerde Peyzaj Planlama, Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları 2, Ankara.
- Yenilmez Arpa, N., 2011, Türkiye’de Korunan Alanların Belirlenmesi, Planlanması ve Yönetimi Sürecinde Katılımcılığın Değerlendirilmesi: Sultan Sazlığı Milli Parkı, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yenilmez Arpa, N., Coşgun, U., Erdönmez, C., Güngöroğlu, C. ve Arda, S.S., 2022, Korunan Alanların Yönetim Etkinliğinin Değerlendirilmesi, RAPPAM Uygulaması 2022 Yılı Sonuçları, 2005 ve 2009 Yılları ile Karşılaştırması, Ankara.
- Yeniyurt, C., Hemmami, M., Çağırankaya, M.S. ve Koopmanschap E., 2011, Türkiye’nin Ramsar Alanlarında Sulak Alan Yönetim Planları Değerlendirme Raporu, Doğa Derneği, Ankara, Türkiye.
- Yıldırım, A. E., 2011, Kentsel koruma projelerinde aktörlerin örgütlenmesi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, M. ve Armağan, R., 2022, Kırsalda çevre politikalarının toplumsal etkileri: Tarım ve turizm sektörü üzerinden bir analiz, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 24(4), 201–220.
- Yıldız, A., 2009, Kültürel mirasın korunması ve sürdürülebilirlik, *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 26 (2), 17–36.
- Yıldız, D., 2019, Türkiye’nin korunan alanlarında çatışma yönetimi: Küre Dağları Milli Parkı örneği, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bartın.
- Yıldız, R., Yücel, C., ve Katırcıoğlu, G., 2023, Korunan alanların sürdürülebilirliğinde planlama ve yönetim: Kayseri Sultan Sazlığı, *Planlama*, 33 (2), 324-339.
- Yıldız, B. ve Aydın, C.C., 2023, Türkiye’de korunan alanların IUCN politikaları kapsamında değerlendirilmesi. *Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi*, 5(1), 20-30.
- Yılmaz, N., 2005, Kent Merkezlerindeki Kentsel Sit Alanlarında Değişim Sürecinin Değerlendirilmesi Kayseri Kentsel Sit Alanı ve Talas Kentsel Sit Alanları Örneği, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Yılmaz, K.T. ve Alphan, H., 2017, Assessment of spatio-temporal changes in the protected areas of Turkey. *Environmental Monitoring and Assessment*, 189 (9), 446.

- Yılmaz, B., Aslan, F. ve Kaya, L.G., 2011, Muğla-Dalyan turizminin Özel Çevre Koruma Bölgesi üzerine etkileri, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(3), 255-266.
- Yinanç, A. ve Sönmez, K., 2022, Türkiye’de korunan alanların tanımlanmasında ve sınıflandırılmasında yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerileri, *International Journal of Management and Administration*, 6 (11), 53-60.
- Yücel Batmaz, N., ve Biçici, G., 2020, Türkiye’de somut kültürel mirasın korunması üzerine bir alan araştırması: Kırıkkale Delice Örneği, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), 97-110.
- Yücel, C., 2005, Korunacak kentsel alanların planlanmasında güncel yaklaşımlar, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 223-235.
- Yücel, G. ve Zeren Gülersoy, N., 2016, Türkiye’de kentsel koruma alanlarında planlama ve yönetim ilişkisi, *Megaron*, 11(4), 529–540.
- Zeppel, H. and Hall, M.C., 1992, Arts and heritage tourism, *Special Interest Tourism*, 47-68.
- Zeren, N., 1984, Kentsel Sit Alanlarının korunması, İstanbul: İTÜ Yayınları.
- Zorlu Kaman, A.F., ve Aliefendioğlu, Y., 2017, Doğa koruma alanlarında imar hakkı aktarımı uygulamaları üzerine bir değerlendirme, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72 (3), 715-743.

MEVZUAT

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı- Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu’nun 01.07.2022 tarih ve 113 sayılı Doğal Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, Web:<https://webdosya.csb.gov.tr/db/tabiat/icerikler/113-sayili-ilke-karari-18.07.2022-20220801150025.pdf>

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı-SAYS Sistemi, Web: <https://says.csb.gov.tr/citizen> Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Sit Alanları Yönetim Sistemi (SAYS).

Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 25.01.2017 tarih ve 681 sayılı Kentsel Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, Web: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-298734/681-nolu-ilke-karari-kentsel-sitler-koruma-ve-kullanma-kosullari.html>

Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 11.03.2021 tarih ve 1700 sayılı Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, Web: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-299475/kultur-varliklarini-koruma-yuksek-kurulunun-11032021-tarihli-ve-1700-sayili-ilke-karari-yayimlanmistir.html>

Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 16.01.2014 tarih ve 271 sayılı Tarihi Sitler, Koruma Ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, Web:<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44978/tarihi-sitler-koruma-ve-kullanma-kosullari.html>

Kültür ve Turizm Bakanlığı- Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun 05.11.1999 tarih ve 658 sayılı Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları İlke Kararı, Web: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44310/ilke-karari--karar-no-658--karar-tarihi-05111999.html>

Kültür ve Turizm Bakanlığı-Türkiye Geneli Sit Alanları İstatistikleri, Web:<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html>

Tarım ve Orman Bakanlığı-Tabiat Parkları
<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/28/Tabiat-Parklari>

Tarım ve Orman Bakanlığı-Tabiatı Koruma Alanları, Web:<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/30/Tabiat-Koruma-Alanlari>

Tarım ve Orman Bakanlığı-Milli Parklar
Web:<https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar>

Resmi Gazete, (1983). 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
Web: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>

Resmi Gazete, (2013). Korunan Alanlarda Yapılacak Planlara Dair Yönetmelik
Web: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120323-20.htm>

Resmi Gazete, (1983). 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu
Web:<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2873veMevzuatTur=1veMevzuatTertip=5>

Resmî Gazete. (1996). *Biyolojik çeşitliliğin korunması sözleşmesi ve ilgili mevzuatlar*. 22622 Sayılı Resmî Gazete.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/1996/07/19960712.htm>

Resmî Gazete. (2012). *Tabiatı koruma alanlarının belirlenmesi, kullanılması, yönetimi ve denetimine ilişkin yönetmelik*. 28329 Sayılı Resmî Gazete.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/10/20121006-9.htm>

Resmî Gazete: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 23.07.1983, Sayı: 18113. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı arasında imzalan Doğal Sit Alanları ve Taşınmaz Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Alanların Arkeolojik, Kentsel, Kentsel-Arkeolojik, Tarihi Sit Alanları ve Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları ile Bunların Koruma Alanları ve Etkileşim-Geçiş Sahasının Bulunduğu Alanlar ile Çakıştığı Yerlerde Uygulanacak Esaslara İlişkin Protokol, Web: <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/5079,en-son-protokol-metni-2982012.doc?0>

6785 sayılı İmar Kanunu. (1956). T.C. Resmî Gazete, 02.07.1956, Sayı: 9353.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL1:<https://www.peyzax.com/ramsar-sozlesmesi-ve-turkiyede-bulunan-ramsar- Alanlari/> [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2025].
- URL2:<https://tvk.csb.gov.tr/dogal-sit- Alanlari-envanterinin-olusturulmasina-yonelik calismalar-hiz kazanmistir.-haber-670> [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2025].
- URL3:<https://ockb.csb.gov.tr> [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2025].
- URL4:<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit- Alanlari-istatistikleri.html> [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2025].
- URL5:<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit- Alanlari-istatistikleri.html> [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2025].
- URL6:<https://millipark.com.tr/milli-parklar/beysehir-golu-milli-parki/> [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2025].
- URL7 :https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Aksaray_in_Turkey.svg
- URL8: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Aksaray_%C4%B0l_Haritas%C4%B1.jpg [Ziyaret Tarihi: 23 Mayıs 2025].
- URL9:<https://mdchotel.com/blog/kapadokya-belisirma-koyu/> [Ziyaret Tarihi: 25 Mayıs 2025].
- URL10:<https://tvk.csb.gov.tr/ihlara-i-395> [Ziyaret Tarihi: 23 Mayıs 2025].
- URL11:<https://www.ensonhaber.com/gundem/ihlara-vadisinde-heyelan> [Ziyaret Tarihi: 23 Mayıs 2025].

EKLER

EK-1: Anket Soruları

Değerli Katılımcı, Aşağıda yer alan anket formu Şehir Plancısı Yüksek Lisans öğrencisi Muhammed Yusuf ORHAN ve Prof. Dr. Havva Filiz ALKAN MEŞHUR tarafından gerçekleştirilmesi planlanan “Farklı Koruma Statülerinin Bir arada Bulunduğu Alanlarda Yaşanan Planlama Sorunları: Ihlara Vadisi’nde Yerel Halkın Koruma Algısı Üzerine Bir Araştırma” başlıklı Yüksek Lisans Tezi kapsamında düzenlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilecek veriler yalnızca bilimsel araştırma amaçlı kullanılacak, bilimsel etik kuralları çerçevesinde gizlilik içinde değerlendirilecektir. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederiz. Saygılarımızla.	
Demografik Özellikler	
1. Cinsiyetiniz nedir?	☐ Kadın ☐ Erkek
2. Yaşınız nedir?	☐ 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54 ☐ 55-64 ☐ 65-64 ☐ 65-74 ☐ 75 ve üzeri
3. Medeni Durumunuz	☐ Evli ☐ Bekar
4. Eğitim düzeyiniz nedir?	☐ İlkokul Mezunu ☐ Ortaokul Mezunu ☐ Lise Mezunu ☐ Lisans ☐ Ön lisans ☐ Lisansüstü (Yüksek Lisans/Doktora)
5. Geçiminizi hangi sektörden sağlıyorsunuz?	☐ Tarım ve hayvancılık ☐ Sanayi ve imalat ☐ Ulaştırma ve lojistik ☐ Turizm ve otelcilik ☐ İnşaat ☐ Ticaret ☐ Diğer:
6. Mesleğiniz nedir?	☐ Esnaf / Tüccar ☐ İşçi ☐ Memur ☐ Serbest Meslek ☐ Özel Sektör Çalışanı ☐ Emekli ☐ Öğrenci

	☐ Ev Hanımı ☐ İşsiz ☐ Diğer:
7. Ailenizin aylık toplam geliri	☐ Asgari ücretin altı ☐ 17.000-25.500 TL ☐ 25.500-34.000 TL ☐ 34.000-51.000 TL ☐ 51.000 TL ve üzeri
8. İhlara Vadisi'nde hangi mahallede ikamet ediyorsunuz?	----- -
9. İhlara Vadisi'nde ne kadar süredir ikamet ediyorsunuz?	☐ Bir yıldan az ☐ 1-5 yıl arası ☐ 6-10 yıl arası ☐ 11-20 yıl arası ☐ 21 yıl ve üzeri ☐ Doğma büyüme İhlara Vadisi'nde yaşıyorum.
Koruma Statüleri ve Bilgi Düzeyi	
10. İhlara Vadisi'nde uygulanan koruma statülerinden haberdar mısınız?	☐ Evet ☐ Hayır
11. Bu koruma statüleri hakkında bilgi edinme yollarınız nelerdir? (Birden çok seçenek seçilebilir)	☐ Yerel yönetim bilgilendirmeleri ☐ Çevresel eğitim programları ☐ Yerel veya sosyal medya ☐ Diğer:
12. Koruma statülerinin bölgedeki yapısal ve doğal alanları nasıl etkilediğini biliyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır
13. Koruma statülerinin, doğal veya kültürel alanları korumak için gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?	☐ [Kesinlikle katılıyorum] ☐ [Katılıyorum] ☐ [Kararsızım] ☐ [Katılmıyorum] ☐ [Kesinlikle katılmıyorum]
Koruma Statülerinin Sosyal ve Ekonomik Etkileri	
14. Koruma statülerinin, günlük yaşantınızı nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?	☐ Olumlu ☐ Olumsuz ☐ Etki etmiyor ☐ Açıklayınız:
15. Sizce koruma uygulamaları turizm gelirlerini nasıl etkiledi?	☐ Olumlu ☐ Olumsuz ☐ Hiçbir etkisi yok
16. Koruma statülerinin yerel ekonomik faaliyetleri (tarım, ticaret vb.) etkilediğini/kısıtladığını düşünüyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
17. Bölgedeki turizm faaliyetlerinden ekonomik olarak fayda sağlamakta mısınız?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ Kısmen
Koruma Algısı ve Planlama Süreçleri	
18. Koruma statülerine ve koruma	☐ Olumlu bakıyorum

uygulamalarına dair düşünceleriniz nelerdir?	☐ Olumsuz bakıyorum ☐ Nötr-Fikrim yok
19. Koruma uygulamaları planlanırken yerel halkın görüşlerine başvurulması gerektiğini düşünüyorum.	☐ [Kesinlikle katılıyorum] ☐ [Katılıyorum] ☐ [Kararsızım] ☐ [Katılmıyorum] ☐ [Kesinlikle katılmıyorum]
20. Koruma politikaları oluşturulurken sizin veya yerel halkın fikrinin dikkate alındığını düşünüyor musunuz?	☐ Evet ☐ Hayır ☐ Fikrim yok
21. Koruma statülerinin uygulanması ve denetlenmesinde hangi yönetsel sorunlar olduğunu düşünüyorsunuz? (Birden fazla şikkı işaretleyebilirsiniz).	☐ [Yetki karmaşası] ☐ [Finansman yetersizliği] ☐ [Uzman eksikliği] ☐ [Katılım eksikliği] ☐ [Diğer.....]
22. Alanda yönetimin tek bir kurum çatısı altında birleştirilmesini olumlu değerlendiriyorum.	☐ [Kesinlikle katılıyorum] ☐ [Katılıyorum] ☐ [Kararsızım] ☐ [Katılmıyorum] ☐ [Kesinlikle katılmıyorum]
Koruma ve Katılım	
23. Koruma politikalarına yönelik bilgilendirme veya eğitim programlarına katıldınız mı?	☐ Evet ☐ Hayır
24. Koruma statüleri hakkında daha fazla bilgi edinmek ve katılım sağlamak için hangi kaynakları tercih edersiniz?	☐ [Yerel yönetim bilgilendirmeleri] ☐ [Medya] ☐ [Sosyal medya] ☐ [Sivil toplum kuruluşları/Dernekler] ☐ [Diğer.....]
25. Koruma uygulamalarına katkı sağlamayı veya aktif katılım göstermeyi ister misiniz?	☐ Evet ☐ Hayır
26. Planlama sürecinde karşılaştığınız en temel sorunlar nelerdir?	
27. Koruma uygulamalarıyla ilgili neleri iyileştirmek istersiniz? (Açıklayınız)	
28. Koruma statülerinin yerel yaşamı desteklemesi için hangi önerilerde bulunursunuz?	

EK-2: Derinlemesine Görüşme Soruları

Değerli Katılımcı,

Aşağıda yer alan anket formu Şehir Plancısı Yüksek Lisans öğrencisi Muhammed Yusuf ORHAN ve Prof. Dr. Havva Filiz MEŞHUR tarafından gerçekleştirilmesi planlanan “**Farklı Koruma Statülerinin Bir arada Bulunduğu Alanlarda Yaşanan Planlama Sorunları: İhlara Vadisi’nde Yerel Halkın Koruma Algısı Üzerine Bir Araştırma**” başlıklı Yüksek Lisans Tezi kapsamında düzenlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilecek veriler yalnızca bilimsel araştırma amaçlı kullanılacak, bilimsel etik kuralları çerçevesinde gizlilik içinde değerlendirilecektir. Araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederiz.

Kurumlarla Yapılacak Derinlemesine Görüşme Soruları
Kurumsal Yapı ve Yetki
1. Kurumunuzun İhlara Vadisi’ndeki koruma alanları üzerindeki yetki ve sorumlulukları nelerdir?
2. Farklı kurumlar arasında hangi durumlarda iş birliği yapıyorsunuz, hangi durumlarda ise yetki çatışmaları yaşanıyor?
3. Farklı koruma statüsüne sahip alanların bir arada bulunmasının avantajları ve dezavantajları nelerdir?
Yerel Halk ile İlişkiler
4. Yerel halk ile kurduğunuz iletişim biçimleri nelerdir? Bu iletişimde karşılaştığınız zorluklar nelerdir?
5. Yerel halkın koruma alanlarına yönelik görüşlerini ve önerilerini toplamak için hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?
6. Yerel halkın koruma süreçlerine katılımını nasıl sağlıyorsunuz?
7. Yerel halkın koruma süreçlerine katılımını teşvik etmek için ne tür stratejiler uyguluyorsunuz?
Koruma Algısı ve Bilgilendirme
8. Koruma alanlarına yönelik yerel halkın algısını nasıl değerlendiriyorsunuz?
9. Yerel halkın koruma alanları hakkında yeterli bilgiye sahip olduğunu düşünüyor musunuz? Eğer hayır ise, bilgi eksikliğinin nedenleri nelerdir?
10. Koruma alanlarının önemini yerel halka anlatmak için yaptığınız çalışmalar var mı? Varsa, bu çalışmaların etkili olduğunu düşünüyor musunuz?
Turizm Faaliyetleri ve Etkileri
11. Turizm faaliyetlerinin koruma alanlarındaki etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
12. Turizm faaliyetlerinin yerel halkın yaşam koşulları üzerindeki etkileri nelerdir?
13. Turizm ile yerel halkın gelir düzeyinin artırılması konusunda ne tür projeler geliştirmeyi planlıyorsunuz?
Sorunlar ve Çözüm Önerileri
14. Koruma alanlarında karşılaştığınız en büyük sorunlar nelerdir?
15. Yerel halkın koruma süreçlerine katılımını artırmak için önerileriniz var mı?
16. Gelecekte, yerel halkın koruma algısını geliştirmek adına hangi stratejileri hayata geçirmeyi düşünüyorsunuz?